อนุสรณ์
งานฌาปนกิจศพ

นายย้อย จิตรานนท์

น เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วนอาทิตย์ที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๑๕

อนุสรณ์
งานฌาปนกิจศพ

นายย้อย จิตรานนท์

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส
วันอาทิตย์ที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๑๕

ขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่ได้กรุณาช่วยเหลือร่วมบำเพ็ญกุศล โดยแสดงมุทิตาจิตสวดพระอภิธรรม และมาในงานฌาปนกิจศพ นายย้อย จิตรานนท์ หากมีสิ่งใดบกพร่องหรือไม่เรียบร้อย เนื่องจากให้การต้อนรับไม่ทั่วถึง ขอได้โปรดกรุณาประทานอภัย.

คำนำ

สังคมใดที่ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมของตน อันสืบเนื่องมาแต่หนหลัง และการยึดมั่นนั้นถ้าหากเป็นไปในทางที่ดีและเป็นการยกย่องสังคม ก็ย่อมทำให้ฐานะของสังคมนั้นเป็นปึกแผ่นแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น สิ่งที่คนไทยเรายึดมั่นกันมาแต่หนหลังก็คือศาสนา แต่ในสมัยปัจจุบันนี้ รู้สึกว่าจะหย่อนคลายไปบ้าง ผมได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับหลักธรรมต่าง ๆ แล้วเห็นว่า มีเรื่องบางเรื่องที่ผมได้นำมาจัดพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้นั้นเป็นหลักธรรมง่าย ๆ ที่พวกเราพอจะยึดถือเป็นหลักปฏิบัติได้โดยไม่ยากนัก ผมจึงได้นำมาพิมพ์เป็นบรรณาการในงานฌาปนกิจศพ นายย้อย จิตรานนท์ ผู้เป็นบิดาของผม โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเผยแพร่เพื่อการกุศล เพราะผมมีความเคารพนับถือพระคุณท่านเจ้าของเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอันมาก

ถ้าหนังสือเล่มนี้ได้ทำให้ผู้อ่านทุกท่านเกิดความเลื่อมใส ก็ขออนุโมทนาสา-รัตถประโยชน์อุทิศเป็นบุญกุศลแก่พ่อ "นายย้อย จิตรานนท์" ขอให้เป็นพลวปัจจัยให้พ่อได้ไปสู่สุคติ พบแต่ความสุขสงบในสัมปรายภพนั้นเถิด

อภิโชติ จิตรานนท์

ความเป็นมาของพ่อ

พ่อเป็นบุตรของปู่จ่าง ย่าสุก พ่อเกิดปีระกา ตรงกับวันพฤหัสบดีที่ ๑๖ เมษายน ๒๔๒๘ ณ ตำบลบ้านทางกลาง อำเภอบางปะหัน จังหวัดอยุธยา พ่อมีพี่สาวร่วมบิดา–มารดาเดียวกันคนหนึ่ง แต่ก็เสียชีวิตไปนานแล้ว โดยทิ้งลูกชายไว้ให้พ่อผู้เป็นน้าดูแลหนึ่งคน พ่อเกิดจากปู่ย่าซึ่งเป็นชาวนาที่มีฐานะค่อนข้างยากจน พ่อเกิดมายังไม่ทันจะเติบใหญ่ก็ต้องกำพร้าทั้งพ่อและแม่ พ่อจึงได้มาอาศัยอยู่กับพระที่วัดระฆัง ธนบุรี ซึ่งเป็นญาติกัน และได้ศึกษาเล่าเรียนจากพระจนสามารถอ่านเขียนหนังสือได้ ทั้งภาษาไทย บาลี และขอม เนื่องจากพ่อได้อยู่ใกล้ชิดกับศาสนา พ่อจึงได้มีจิตใจเลื่อมใสและบวชเป็นพระอยู่ถึง ๑๐ พรรษา แล้วจึงได้ลาสิกขากลับไปเป็นฆราวาสตามเดิม พ่อมีที่นาที่ได้รับมรดกจากบิดา–มารดา เพียงเล็กน้อย จึงยกให้หลานชายไว้ทำมาหากินต่อไป ส่วนตนเองได้อพยพไปอยู่ที่พิจิตร เพราะสมัยนั้นที่ดินที่จังหวัดพิจิตรยังว่างเปล่าอยู่มากมาย ใครพอใจจะทำมาหากินอย่างใด และตรงไหนก็สะดวกไม่ต้องแย่งกันเหมือนอย่างทุกวันนี้ พ่อจึงได้ตั้งรกรากอยู่ที่นั่น แล้วได้อยู่กินกับแม่เต่าซึ่งเป็นชาวแปดริ้ว ผู้อพยพไปอยู่ที่นั่นและเป็นหม้ายลูกติดอยู่หลายคน แล้วต่อมามีบุตรสามคน เป็นหญิงสองและชายหนึ่ง ลูกสาวคนโตเสียชีวิตเมื่ออายุ ๒๗ ปี ได้ทิ้งหลานสาวไว้ให้พ่อเลี้ยงดูหนึ่งคน ส่วนคนที่สองเสียชีวิตตั้งแต่อายุประมาณ ๒ ขวบเศษ จึงยังคงเหลือลูกชายเพียงคนเดียวคือตัวผม

การประกอบอาชีพของพ่อ เริ่มต้นด้วยการค้าขายทางเรือ โดยนำสินค้าพื้นเมืองจากพิจิตรบรรทุกเรือล่องมาตามลำน้ำขายเรื่อยมาจนถึงอยุธยา ขากลับก็นำสินค้าทางอยุธยาขึ้นไปขายที่พิจิตร เมื่อหากินตามลำน้ำนานพอสมควรเลยเกิดเบื่อหน่ายจึงย้ายขึ้นไปทำมาหากินทางบกด้วยการทำนา เนื่องจากพ่อมีความอุตสาหะอย่างมากมาย ทำให้พ่อกลายเป็นเจ้าของนาเพิ่มมากขึ้น ในสมัยก่อนนั้น ไม่ใช่เพราะว่าเรามีเงินก็ซื้อหาที่นามาได้เองเหมือนสมัยนี้ แต่จะต้องเป็นคนขยันบุกเบิกพื้นป่าผ่าดงเอาเอง

ใครมีกำลังเท่าไรก็ถากถางเอาตามใจชอบ เพราะสมัยนั้นยังไม่มีการสงวนป่ากันแต่อย่างใด เมื่อพ่อสร้างฐานะของตนได้เป็นปึกแผ่นมั่นคงแล้วก็ไม่อยากให้ลูกชายคนเดียวของพ่อต้องลำบากตรากตรำเหมือนท่าน ท่านจึงได้เคี่ยวเข็ญให้ผมเข้าเรียนหนังสือโดยการจ้างให้เรียน ถ้าอ่านหนังสือจบเล่มเมื่อใดก็จะได้เงินจำนวนหนึ่งตำลึง ตามความคิดเห็นของผมขณะนั้นเห็นว่าเงินหนึ่งตำลึงเป็นจำนวนที่มากมายเหลือเกิน ก็เลยต้องขวนขวายกันบ้างละ ครั้นเมื่อผมเรียนชั้นสูงขึ้น ๆ จึงเกิดความประมาทคิดว่าเรียนมากพอแล้ว เลยจะขอลาออกไปทำนาบ้าง พ่อก็ไม่ยอม ผมก็เลยต้องยอมตามใจพ่อ ผลก็คือ ทำให้พ่อหมดที่นาไปหลายแปลงกว่าผมจะเรียนจบ

ทางด้านศาสนา พ่อเป็นคนเคร่งครัดและศรัทธามาก พ่อเป็นคนหนึ่งที่เป็นผู้ริเริ่มสร้างวัดวังกลม ที่ตำบลบ้านบุ่ง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร ขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านได้ทำบุญได้สะดวก เพราะวัดที่มีอยู่ก่อนก็ไกลมาก ไม่สะดวกในการเดินทาง เมื่อสร้างวัดแล้วพ่อก็ได้สร้างถาวรวัตถุเพิ่มเติมให้แก่วัดนี้อีกหลายอย่าง เช่น โบสถ์ พระประธานในโบสถ์ และก่อนที่พ่อจะถึงแก่กรรม ท่านก็เห็นว่าศาลาที่ชาวบ้านไปทำบุญชำรุดทรุดโทรมและคับแคบมาก จึงได้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงช่วยทางวัดให้สร้างศาลาหลังใหม่ให้ใหญ่กว่าเดิม โดยสร้างเป็นศาลาคอนกรีต กว้าง ๑๑ วา ยาว ๒๒ วา แต่น่าเสียดายที่ศาลายังไม่ทันเสร็จ พ่อก็มาด่วนเสียชีวิตไปเสียก่อน ถึงอย่างไรก็ตามความห่วงใยก็ยังมีอยู่ เพราะก่อนที่พ่อจะถึงวาระสุดท้ายนั้น ได้ขอร้องให้ผมซึ่งเป็นลูกชายคนเดียวของพ่อ ช่วยดำเนินการสร้างศาลาหลังนี้ต่อไปให้สำเร็จด้วย เมื่อผมรับปากพ่อเสร็จพ่อก็จากไปโดยอาการสงบ สิ้นห่วงใยไร้กังวลใด ๆ ทั้งสิ้น

ตามปกติพ่อเป็นคนแข็งแรง ไม่เคยเจ็บป่วยเลย แต่เมื่อปี ๒๕๑๒ พ่อได้เป็นเนื้องอกในกะพุ้งแก้ม จึงได้พาไปตรวจที่โรงพยาบาลจุฬา ฯ ปรากฏว่าเป็นมะเร็ง แต่ด้วยความกรุณาของนายแพทย์จตุพร หงสประภาส ช่วยจัดการให้ได้รับการฉายแสงจึงได้หายไป ต่อมาในปี ๒๕๑๓ นายแพทย์จตุพร หงส์ประภาส ได้ตรวจพบว่าต่อมลูกหมากโตกว่าปกติ จึงได้สั่งให้ฉีดยารักษาอยู่ และระหว่างที่กำลังรับการ

รักษาอยู่นั้น พ่อขอกลับไปพิจิตร เพราะเป็นห่วงศาลาที่กำลังก่อสร้างอยู่ พ่อจากผมไปประมาณ ๑๐ กว่าวัน ผมก็ได้ทราบว่าพ่อมีอาการอ่อนเพลีย ไม่ยอมรับประทานอาหาร และหลานสาวได้นำส่งโรงพยาบาลพระพุทธชินราช ที่พิษณุโลก ผมจึงได้รีบไปเฝ้าดูอาการด้วยความเป็นห่วง แต่ผมก็เบาใจ เพราะนายแพทย์ อุดม สุวัจนานนท์ ได้ให้ความสะดวกและพยาบาลพ่ออย่างใกล้ชิด พร้อมกับได้รับความเอื้อเฟื้อจากพยาบาลที่ให้ความสนิทสนมเป็นกันเองกับผมอย่างดียิ่ง พ่อเข้ารับการรักษาตัวอยู่ประมาณ ๓--๔ วัน ผมเห็นว่าอาการยังไม่หนักหนาแต่อย่างใด จึงได้กลับมาบ้านเพื่อดูแลภรรยาผมซึ่งขณะนั้นต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลรามาธิบดีเหมือนกัน โดยทิ้งบุตรคนเล็กที่ตามไปพยาบาลคุณปู่ ให้ดูแลท่านแทน แต่พอมาถึงบ้านแล้วคืนนั้นผมได้รับโทรศัพท์ทางไกลจากญาติทางพิษณุโลกว่าพ่อกำลังมีอาการทรุดลง ให้ผมรีบไปดูใจโดยเร็ว ผมจึงต้องโดยสารเครื่องบินไปในเช้าวันรุ่งขึ้นนั้นเอง และอยู่พยาบาลท่านได้คืนเดียวต่อมาอีก ๑ วัน คือวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๑๓ ท่านก็ได้ถึงแก่กรรมเมื่อเวลา ๑๖.๐๕ น.

ถึงแม้ผมจะรู้อยู่แก่ใจตนเองแล้วว่า พ่ออายุมากแล้ว ประกอบกับอาการป่วยของพ่อก็บอกให้ทราบชัดแล้วว่า พ่อจะต้องหมดกรรมคราวนี้แน่ จิตใจผมก็อดที่จะหวั่นโศกสลดมิได้ ที่ได้เห็นอาการเต้นของหัวใจของพ่อหยุดไปต่อหน้าต่อตาเช่นนั้น

พ่อผู้มีพระคุณล้นเหลือของผมได้จากผมไปแล้ว พ่อจากผมไปพบความสุขสงบแล้ว เพราะความสุขอื่นใดยิ่งไปกว่าความสุขสงบไม่มี แต่ตัวผมสิต้องได้รับทุกข์เพราะต้องสูญเสียของรักซึ่งเป็นพ่อผู้มีพระคุณของลูก

อภิโชติ จิตรานนท์

เคล็ดลับในการครองชีวิต

ของท่าน

พุทธทาสภิกขุ

เคล็ดลับในการครองชีวิต

ของท่านพุทธทาสภิกขุ

บรรยาย อบรม พระนิสิต ฯ บวชภาคฤดูร้อน ปี ๒๕๑๓

ณ สวนโมกข์ ไชยา ๑ มิถุนายน ๒๕๑๓

สำหรับพวกเราล่วงมาถึงเวลา ๒๐.๓๐ น. แล้ว วันนี้จะได้พูดถึงเรื่อง **เคล็ดสำหรับฆราวาสในทางธรรม** ในฐานะเป็นเรื่องสรุปสุดท้าย เพราะรู้สึกว่า เราจะต้องหยุดการบรรยายชุดนี้กันในคราวนี้แล้ว เพราะผมกำลังไม่มีแรง อ่อนเพลียมากขึ้น ผู้ที่ยังเหลืออยู่ ถ้าใครยังสนใจก็เปิดเทปคำบรรยายครั้งแรก ๆ ที่ไม่เคยฟังนั้นมาฟังก็แล้วกัน เพราะฉะนั้นจึงถือโอกาสให้การบรรยายครั้งนี้เป็นครั้งสรุปเรื่องทั้งหมดที่แล้ว ๆ มาด้วย แล้วสรุปไว้ในฐานะที่เป็น *เคล็ด* สำหรับจะได้เอาไปใช้ ให้สำเร็จประโยชน์ด้วย

สำหรับคำว่า "เคล็ด" เกือบจะไม่ต้องอธิบายกันแล้ว เพราะรู้จักกันดีว่าหมายถึงอะไร แต่อยากจะชี้ให้เห็น หรือให้ตั้งข้อสังเกตสักนิดหนึ่งว่า คำว่า *เคล็ด* นี้คือสิ่งที่เขาเรียกกันไพเราะเพราะ ๆ ในภาษาสมัยใหม่ว่า "เทคนิค" หรืออะไรทำนองนี้ คุณอาจจะไปสนใจบูชาคำว่า "เทคนิค" แล้วเลยมองข้ามคำว่า "เคล็ด" เสียก็ได้ โดยใจความของมันก็คือว่า วิธีที่จะทำอะไรให้สำเร็จประโยชน์ตามที่เราต้องการโดยง่าย โดยสะดวก มีผลดีมาก ลงทุนน้อย อะไรทำนองนี้ คือทำให้การงานนั้นสำเร็จแน่ ๆ แล้วก็มีผลดีเต็มที่ เหนื่อยน้อย ลำบากน้อย ลงทุนน้อย ทำได้มาก

ความมุ่งหมายของคำว่า *เคล็ด* กับ ความมุ่งหมายของคำว่า *เทคนิค* มันตรงเป็นอันเดียวกันในข้อนี้ อย่าได้เข้าใจคำว่า "เคล็ด" นี้เป็นเรื่องแก้ปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ขอให้นึกถึง ปู่ย่า ตายาย บรรพบุรุษของเรา รู้จักแต่คำว่า "เคล็ด" แต่ไม่รู้จักคำว่า

"เทคนิค" แต่ท่านเหล่านั้นก็มีเทคนิคอย่างเต็มตัวคือทำอะไรได้สำเร็จ สร้างอะไรที่คนลูกหลานสมัยนี้สร้างไม่ได้ หรือว่าสร้างได้ก็แย่ไปเลย คนสมัยนี้ไปดวงจันทร์ได้ แต่ว่าอาจจะทำอะไรบางอย่างไม่ได้ เพราะมันมีเหตุอื่นอีกหลายอย่าง เช่นสร้างสิ่งมหัศจรรย์ในโลกอย่างนครวัด คนเดี๋ยวนี้ทำไม่ได้ ทำได้ก็แพงกว่า ยุ่งกว่า ลำบากมากกว่า เพราะฉะนั้นขอให้มองปู่ย่า ตายาย บรรพบุรุษในลักษณะที่เป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด มีเทคนิคมีเคล็ด จึงรอดตายมาได้จนเกิดพวกเรา

ถ้าบรรพบุรุษไม่มีเคล็ด ไม่มีวิชาเทคนิคอะไรเพียงพอ จะต้องตายกันเสียหมด ไม่เหลือมาเป็นพืชพันธุ์จนทุกวันนี้ แล้วก็จะไม่สร้างอะไรขึ้นไว้ให้พวกเราดูอย่างที่เราไม่อาจจะสร้างได้ เพราะความเปลี่ยนแปลง เพราะอะไร ๆ หลายอย่าง ความขี้เกียจ ความขยัน ความเสียสละ ความไม่เห็นแก่ตัว นี้เราก็สู้ปู่ย่า ตายาย ไม่ได้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราเรียกว่า "เทคนิค" นั้นก็เป็นของที่มีมาแล้ว ตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีขึ้นในโลกนี้ แล้วก็ก้าวหน้ามาเรื่อย ๆ สิ่งที่เรียกว่า "เคล็ด" ก็เหมือนกัน เราจึงถือเอาแต่ใจความสั้น ๆ ว่า เคล็ดนี้มันมีประโยชน์คือทำให้ลงทุนน้อย ได้ผลมาก ทันใจสำเร็จตามต้องการ

ทีนี้ก็มาถึง คำว่า *"เคล็ดสำหรับฆราวาสในทางธรรม"* เราจะไม่พูดเรื่องทำมาหากิน เรื่องอะไรทำนองนั้น แต่จะพูดในข้อที่ว่า เป็นฆราวาสนั้น จะมีวิธีการอันเร้นลับอะไร ที่จะช่วยให้เรามีธรรมะพอตัว แล้วก็ไม่มีความทุกข์ได้ วิธีการชนิดนี้ภาษาบาลีเขาเรียกว่า *"อุบาย"* แต่น่าเสียดายที่ในภาษาไทย คำว่าอุบายมีความหมายไปในทางเลวร้ายต่ำ ๆ หรือส่อความหมายไปในทางไม่สุจริต แต่ในภาษาบาลีแท้ ๆ คำว่า "อุบาย" มีความหมายไปในทางที่ดี มันเป็นเครื่องให้สำเร็จประโยชน์ เหมือนกับคำว่า "เคล็ด" เหมือนกัน

เอาละแม้เราจะถือว่า เรื่องอุบายเป็นเรื่องหลอกลวงก็เอา แต่มันเป็นเรื่องหลอกลวงกิเลส เพื่อจะฆ่ากิเลส หลอกลวงซาตาน หลอกลวงพญามารเพื่อจะฆ่าซาตาน ฆ่าพญามาร อย่างนี้ก็ใช้ได้ แต่ที่แท้ไม่ใช่การหลอกลวง มันเป็นสติปัญญาที่เป็นเคล็ดหรือเทคนิคเฉพาะ ปัญญาที่มันกว้างขวางเกินไปนั้น เป็นเรื่องความรู้ท่วมหัวเอาตัว

ไม่รอด ทีนี้ *ปัญญาชนิดที่มันเฉพาะแล้วพอดี พอเหมาะ ทำให้สำเร็จประโยชน์ได้ในเวลาอันสั้น ในเวลาที่เผชิญกับอันตรายนี้ เขาเรียกว่า "อุบาย"* ในภาษาบาลี พอตกมาเป็นภาษาไทยมันเปลี่ยนความหมาย คำเป็นอันมากมาจากภาษาบาลี สันสกฤต พอมาเป็นภาษาไทยเปลี่ยนความหมายไป ไม่มากก็น้อย หรือความหมายของคำบางคำเปลี่ยนกลับเป็นตรงกันข้ามก็มี แต่จะไม่เอามาพูดในที่นี้ เดี๋ยวจะเป็นเรื่องสอนภาษาหนังสือ ขอให้สังเกตดูเอง

ก็ได้เคยพูดให้ฟังมาแล้วหลายหน เช่นคำว่า ตัณหา – ความอยากนี้ ไม่เหมือนกัน ในภาษาบาลี กับภาษาไทย "ตัณหา" หมายถึง *ความอยากที่ต้องมาจากความโง่* ส่วน *ความอยากที่มาจากสติปัญญา* ไม่เรียกว่า "ตัณหา" แต่ในภาษาไทยเราเรียกว่า "ความอยาก" เหมือนกันหมด ซึ่งทำให้ปนกันยุ่ง

คำว่า "อุบาย" นี้สำคัญที่สุด ที่จะทำให้สำเร็จประโยชน์เหมือนกันกับคำว่า "เคล็ด" หรือ "เทคนิค" ที่เป็นภาษาบาลีไม่ต้องเติมคุณศัพท์อะไรแล้ว แต่ในภาษาไทยต้องเติมคุณศัพท์ เช่น คำว่า "กุศโลบาย" เป็นต้น คืออุบายในทางที่ดี ภาษาบาลีไม่เคยมีคำว่ากุศโลบายนี้ แม้คำ ๆ นี้เป็นภาษาบาลี ก็เป็นคำบาลีที่เขาผูกขึ้นใหม่ ของเดิมใช้ "อุบาย" ก็พอแล้ว ให้เรามีเคล็ด มีอุบาย มีเทคนิคอะไรก็ตาม เรียกได้ทั้งนั้น คือให้สำเร็จประโยชน์ ตามทีเราต้องการได้อย่างเป็นที่น่าพอใจ เพราะเร็วและลงทุนน้อย มีผลมาก

เมื่อเป็นดังนี้ *ฆราวาสเราจะทำอย่างไรจึงจะได้รับประโยชน์จากพระธรรมหรือพระศาสนามากที่สุด ทั้งที่ไม่ได้บวชเป็นพระ ไม่ได้ปฏิบัติอย่างพระ* นี่ผมเรียกว่า "**เคล็ดสำหรับฆราวาสในทางธรรม**" ทีนี้เมื่อใช้คำว่าเคล็ด ก็อยากจะกล่าวคำที่มันเป็นเคล็ด ๆ คือ อยากจะกล่าวว่า เมื่อยังบวชไม่ได้ ก็ทำให้มันเหมือนกับบวชแล้วเสียเลยได้ **เมื่อยังบวชไม่ได้ ก็สามารถทำให้เหมือนกับว่าบวชเสร็จแล้ว** นี่มันเป็นเคล็ดไหมสังเกตดู

ฆราวาสอยู่ที่บ้านที่เรือน และไม่ได้กินอยู่นุ่งห่มอย่างนักบวช จะมาบวชก็มีลูก มีเมีย มีครอบครัว มีหน้าที่การงาน จะมาบวชก็ไม่ได้ แต่มีเคล็ดที่ว่าจะทำให้เหมือนกับบวชเสร็จแล้วอยู่ในตัวได้ บวชเสร็จแล้วอยู่ในตัวความเป็นฆราวาสนั้นเอง ข้อนี้ขออย่าได้ลืมนึกถึงคำบรรยายหลายครั้งที่แล้ว ๆ มาข้างต้น ๆ คือข้อที่ได้บอกให้ทราบว่า ถ้าเรื่องดับทุกข์ทางวิญญาณแล้วมันไม่มีพระ ไม่มีฆราวาส คือพระก็ต้องปฏิบัติเหมือนฆราวาส ฆราวาสก็ต้องปฏิบัติเหมือนอย่างพระ เมื่อตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ก็ต้องดับตัณหาเสียเท่านั้น เพราะฉะนั้นถ้าศึกษาและปฏิบัติอยู่อย่างนี้แล้วก็เหมือนกับบวชอยู่แล้ว ทีนี้ฆราวาสนั้นมันเสียเปรียบพระตรงที่ว่ามีภาระ ต้องหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องด้วยตนเอง มันเพิ่มมาอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก ก็แปลว่าฆราวาสทำ ๒ เรื่องพร้อมกัน ปัญหาทางร่างกาย เลี้ยงลูกเลี้ยงเมีย ปัญหาเรื่อง ทางเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ประเทศชาตินี้มันเป็นปัญหาหนึ่ง แล้วปัญหาทางจิตใจ ความทุกข์เกิดมาจากกิเลสทำให้เกิดความทุกข์ร้อน นี้เป็นอีกปัญหาหนึ่ง

ส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องบวช หรือไม่บวช มันอยู่ที่ปัญหาหลัง ปัญหาทางจิตใจ ฉะนั้นถ้าเราลงมือปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนา มันก็เหมือนกับบวชอยู่แล้ว แต่ว่าบวชอีกประเภทหนึ่ง คือคลานไปช้า ๆ เพราะมันมีของพ่วง ของถ่วง ไม่เหมือนกับนักบวชโดยตรงที่ออกจากเรือนไม่มีทรัพย์สมบัติ ไม่มีลูกเมีย มันก็เบาสบาย และไม่ต้องเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเอง ชาวบ้านเขาเลี้ยง ไม่ต้องทำไร่ทำนา หาเงินเอง ก็มีเครื่องบริโภคใช้สอยเป็นอยู่ได้โดยสะดวก ในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ของพระนี่ก็ผิดกันเพียงเท่านี้

เมื่อเรายังบวชไม่ได้ เราก็ทำให้มันเหมือนกับบวชอยู่แล้วในตัว โดยการปฏิบัติตามหลักอันเดียวกัน เพียงแต่ว่าไปช้า ๆ เพราะไปเสียเวลาตรงที่ทำมาหากิน แต่ทีนี้ประโยชน์ที่ได้มันคุ้มกัน ทำหน้าที่ฆราวาสเพื่อหาเงิน หาอะไร เลี้ยงปากเลี้ยงท้อง เลี้ยงครอบครัวนี้ มันเป็นทางมา หรือเป็นโอกาสของความร้อน หรือความ

ทุกข์มากที่สุด ทีนี้เพื่อจะไม่ให้เกิดความทุกข์ร้อนข้อนี้ จึงต้องไปเอาธรรมะมาช่วยกำกับไว้ด้วย การเป็นอยู่อย่างฆราวาสนั้นก็จะไม่ร้อนเป็นไฟ ถ้าปราศจากธรรมะช่วย ความเป็นฆราวาสนั้นจะร้อนเป็นไฟทีเดียว คิดก็ไม่ถูก ปลงก็ไม่ถูก ทำอะไรก็ไม่ถูก มีปัญหาทางจิตใจเกิดขึ้น ก็เหมือนกับว่า จะต้องตายอย่างนั้น คุณลองอ่านประวัติบางเรื่องบางคน ลูกตายลงไป ตัวเองไม่ต้องกินข้าวกินน้ำ ไม่ต้องทำอะไรเป็นวัน ๆ เป็นสัปดาห์ จนตัวจะตายเองอย่างนี้เป็นต้น นี้คือการที่ขาดธรรมะ เป็นประวัติของเจ้านายชั้นสูงด้วยซ้ำไป

เพราะฉะนั้นขอให้ถือว่า *เรื่องฝ่ายศาสนา หรือฝ่ายธรรมะนั้น มีไว้เพื่อให้ฆราวาสที่อยู่ในโลกนี้ ให้อยู่ในโลกได้โดยไม่ต้องเป็นทุกข์มากเกินไป* หรือถึงกับไม่ปรากฏเป็นความทุกข์ ถ้าปราศจากธรรมะแล้ว ความเป็นฆราวาสนี้เป็นความทุกข์อย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นจึงมีหลักในบาลีว่า ฆราวาสชื่อว่าเป็นรังแห่งความทุกข์ ก็หมายความถึงเป็นฆราวาสที่ไม่ประกอบด้วยธรรมะ ถ้าประกอบด้วยธรรมะ ก็มีโอกาสที่จะเป็นพระโสดาบัน สกิทาคามี กระทั่งอนาคามี อย่างนี้ก็เคยพูดกันแล้วในการบรรยายครั้งต้น ๆ ว่า ฆราวาสเป็นได้ถึงพระอนาคามี เลื่อนชั้นอีกทีก็เป็นพระอรหันต์ แต่พอเป็นพระอรหันต์เสียแล้วมันหมดความเป็นฆราวาส หรือหมดความเป็นพระ เขาจึงถือว่าเป็นพระไปเสียเลย พระอรหันต์ไม่มีในความเป็นฆราวาส

นี่เรียกว่า "เคล็ด" ไม่กี่วันคุณก็จะสึกออกไปเป็นฆราวาส แล้วก็ยังบวชไม่ได้ แต่คุณจะสามารถเป็นพระอยู่ในตัว สำเร็จรูปอยู่ในตัว ในส่วนทางฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณ มีหลักที่จะควบคุมความยึดมั่นถือมั่น ไม่ให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง เพื่อไม่ให้การงานประจำวันตามหน้าที่ของฆราวาสในโลกล้วน ๆ นั้นเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมา อย่าเข้าใจว่า เมื่อฆราวาสปฏิบัติตามหลักคิหิปฏิบัติหมดทุกหัวข้อที่กล่าวไว้ในนวโกวาทแล้วจะไม่มีทุกข์ นั่นมันเป็นเรื่องทางร่างกายทั้งนั้น ข้อปฏิบัติในคิหิปฏิบัติตั้งหลาย ๆ หมวดนั้น ปฏิบัติได้หมดนั้นแล้วก็ยังไม่พ้นที่จะมีความ

ทุกข์ทางจิตใจ มันช่วยได้เพียงว่าจะแก้ปัญหา ได้เงินมาอย่างไร มีเพื่อนที่ดีอย่างไร สังคมกันอย่างไร ไม่มีข้อบกพร่องในเรื่องนั้น ๆ แต่แล้วเรื่องเงินที่ได้มา จะมาทำให้เกิดความทุกข์ได้ ความสำเร็จที่ได้มา ก็ยังทำให้เกิดความทุกข์ได้ อย่าพูดถึงความไม่สำเร็จเลย เพราะฉะนั้น **เราต้องมีวิชาความรู้ที่จะดำรงจิตไว้ให้ถูกต้อง ชนิดที่จะไม่ให้อะไรมาทำให้เกิดความทุกข์ได้** ความได้–ความเสีย ก็ไม่ทำให้เกิดความทุกข์ได้ ความเป็น–ความตาย ก็ไม่ทำให้เกิดความทุกข์ได้ ถ้าความรู้ในทางธรรมะมีมากพอ

นี่เรียกว่า "เคล็ด" แปลว่าทำทีเดียวได้ทั้งสองอย่าง ความเป็นฆราวาสทางร่างกาย นั้นก็มีทำได้ดี ความเป็นฆราวาสในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท เป็นผู้ศึกษาธรรมะอย่างผู้ครองเรือน อยู่ในบ้านเรือนนั้นก็มี หมายความว่าเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดี ที่ถูกต้อง มีธรรมะในฝ่ายพระพุทธศาสนาเต็มที่ด้วย แล้วมีการทำมาหากินอย่างถูกต้อง เหมือนคนทั่วไปที่ไม่ใช่อุบาสกอุบาสิกาด้วย เพราะฉะนั้นเราจะต้องกลายไปเป็นอุบาสก ไม่ใช่เป็นชาวบ้านธรรมดา ชาวบ้านธรรมดาก็คือไม่มีธรรมะ ไม่มีศาสนา มีแต่เรื่องทำมาหากิน มีแต่เรื่องวัตถุเนื้อหนังอย่างคนธรรมดา ไม่ใช่อุบาสก อุบาสิกา ทีนี้เราทำอย่างนั้น ก็ทำได้ด้วย แล้วเรายังมีความรู้และประพฤติในทางธรรมะ เพื่อจะไม่ให้สิ่งเหล่าโน้นเกิดความทุกข์ขึ้นมาด้วย เพราะฉะนั้นเราเป็นอุบาสกหรืออุบาสิกาแล้วแต่เพศ ไม่ใช่คนธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไป นี้คือความเป็นพุทธบริษัท

อย่าได้เข้าใจให้มันผิดในเรื่องนี้ แล้วก็ไม่สนใจในความเป็นพุทธบริษัท หรือความเป็นอุบาสก อุบาสิกา เมื่อผู้ใดเป็นผู้ปฏิบัติธรรมะเต็มรูปของความเป็นอุบาสกอุบาสิกานั้น มันก็แสดงว่า กำลังมีการประพฤติปฏิบัติเหมือนพระอยู่อย่างหนึ่งส่วนหนึ่ง เพียงแต่ว่ามันไปช้ากว่าพระเท่านั้น เพราะเราต้องลากลูกตุ้มอะไรไปด้วย เหมือนกับรถบดถนน มันจะวิ่งเร็วเหมือนกับรถไฟ หรือเรือบินไม่ได้ แต่มันก็มี "การไป" อยู่ในนั้น ในเมื่อมีความต้องการจะไป มันก็หมุนไปข้างหน้า

ทีนี้ เราก็ต้องมองดูให้เห็นเคล็ดในข้อที่ว่า เราสามารถในการจับปลาสอง-มือ เราสามารถจับปลาสองมือ เรื่อง *จับปลาสองมือ* โบราณเขาห้าม แต่นั่นความหมายมันอีกอย่างหนึ่งต่างหาก มันไม่ใช่ความหมายอย่างที่ผมกำลังพูด จับปลาสองมือหมายความว่ามันทำไม่ถนัดมันลื่น แล้วมันเลยหลุดมือไปทั้งสองตัว แต่นี่มันไม่ใช่เรื่องจับปลาอย่างนั้น นี้มันหมายถึงทำสองอย่างพร้อมกันได้สำเร็จทั้งสองอย่าง เช่นว่าเรื่องฝ่ายโลกก็ไม่ให้เสีย ฝ่ายธรรมก็ไม่ให้เสีย เรื่องฝ่ายร่างกายก็ไม่ให้เสีย เรื่องฝ่ายจิตใจก็ไม่ให้เสีย พวกชาวบ้านเขายังสามารถทำชนิด "งานหลวงก็ไม่ให้ขาด งานราษฎร์ก็ไม่ให้เสีย" หมายความว่าเขาทำได้พร้อมกันทั้งสองอย่าง มันเหมือนกับจับปลาสองมือ จับปลาอย่างนี้เขาไม่ได้ห้าม และมันอยู่ในวิสัยที่จะทำได้

ส่วนจับปลาสองมือในน้ำลื่น ๆ ทั้งสองมือนั้นมันมีหวังหลุดไปเสีย ทำแล้วจะไม่ได้อะไรเลย แต่ในเรื่องอย่างนี้ (ดังยกมาข้างต้น) แล้ว ทำได้ คนเขลาและคนอวดดีเท่านั้นที่ว่าทำไม่ได้ เขาพูดเพ้อ ๆ ไป มีครูบาอาจารย์ ที่สมมุติว่าเป็นบัณฑิตนักปราชญ์ อะไรก็ตาม พูดเพ้อ ๆ ไปตามความเขลา และความอวดดีว่าทำไม่ได้ จะทำให้มีประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรมพร้อมกันไปไม่ได้ จะร่ำรวยด้วยทรัพย์และร่ำรวยด้วยธรรมะ ไปนิพพานพร้อม ๆ กันไม่ได้ นั้นมันเป็นความเขลา และความอวดดีที่เขาพูด

พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรื่องสุญญตา กับ ฆราวาส ข้อนี้ผมอธิบายละเอียดพอแล้ว เรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัส เรื่อง สุญญตา กับ ฆราวาส นั้น ฆราวาสไปทูลถามว่า ธรรมะอะไรจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่พวกข้าพระองค์ผู้เป็นฆราวาส ตลอดกาลนาน พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เรื่องสุญญตานั้นคือเรื่องที่จะบรรลุมรรคผล และไปนิพพานสำหรับฆราวาส เพราะฉะนั้น ก็แปลว่าฆราวาสจะต้องปฏิบัติเรื่องสุญญตาพร้อมกันไปกับเรื่องทำมาหากิน เรื่องนิพพานก็มีหวังที่จะได้โดยแน่นอน **เรื่องปากเรื่องท้องกลายเป็นเรื่องเล็ก** ถ้าคุณไม่ลืมคำพูดข้อนี้แล้ว เคล็ดนั้นจะเป็นไปได้ ถ้า

คุณเกิดไปลืมคำพูดเรื่องนี้ ข้อนี้แล้ว คิดว่า *เรื่องปากเรื่องท้องเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องธรรมะเป็นเรื่องเล็กแล้ว* เคล็ดนี้ก็ล้มละลาย

เพราะฉะนั้นขอให้นึกถึงคำบรรยายครั้งก่อน ๆ ที่แล้ว ๆ มา ในข้อที่ว่าเกิดมาทำไม? อย่างนี้ และยังระลึกได้ว่า เกิดมาเพื่อได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้จะต้องได้ เพราะฉะนั้นเรื่องนั้นไม่ใช่เรื่องทำมาหากิน ไม่ใช่เรื่องปากเรื่องท้อง ไม่ใช่เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เรื่องต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นเรื่องเล็ก มีพอให้มันรู้ว่าเป็นอะไร หรือพอให้รอดชีวิตอยู่ได้ แล้วก็ตั้งหน้าตั้งตาทำให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ คือภาวะสูงสุดในทางจิตใจ จิตใจจะสูงสุด จะประเสริฐ จะวิเศษที่สุดได้อย่างไรนั้น จะต้องเอาให้ได้ เรื่องอาชีพ เรื่องเงินเดือน นั้นก็เป็นเพียงอาชีพ เพียงเลี้ยงชีวิตอยู่ แล้วในขณะที่มีชีวิตอยู่นี้จะต้องได้สิ่งนั้น – คือสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ ถ้าหลักอันนี้ไม่เพื่อนละก็เคล็ดมันจะเป็นไปได้สำเร็จ ถ้าเกิดไปกลับกันเสีย เป็นพวกวัตถุนิยมล้วน ๆ เกิดมาเพื่อเอร็ดอร่อยทางเนื้อหนัง นอกนั้นไม่มีอะไร ธรรมะเป็นเรื่องเล็ก เป็นเรื่องมีไว้สำหรับหลอกคนโง่ อย่างนี้ไม่มีหวัง

บัดนี้ก็มีปัญหา เรื่องโลกกำลังเป็นวัตถุนิยม จัดแล้วเป็นกันทั้งโลกมากขึ้นทุกที ก็เลยถูกจูง ถูกดึงไปแต่ในทางผิด หรือเข้าใจไม่ได้ ในฐานะที่เราเป็นมนุษย์อิสระเลือกได้ มีสติปัญญาของเราเองอย่างนี้ เราควรจะไปให้ถึงที่สุดจุดหมายปลายทาง ที่มนุษย์ควรจะไปถึง ก็คือไม่ใช่วัตถุนิยม ไม่ใช่เรื่องเนื้อหนัง เรื่องปากเรื่องท้อง แต่เป็นเรื่องสูงสุดในทางจิตใจ เดี๋ยวนี้เขาถือกันว่า กิน ดื่ม ร่าเริงเต็มที่ เสเพล อะไรเสียเร็ว ๆ เพราะว่าพรุ่งนี้เราอาจจะตายเสียก็ได้ มันเป็นเรื่องของคนบ้าวัตถุ บ้าเนื้อหนัง เป็นกันมาแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาลโน้น จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ยิ่งมีมากขึ้น ๆ เมื่อพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นทรงแสดงสิ่งประเสริฐที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ ในการที่เรามีจิตใจ มีความดี ความสุข ความประเสริฐ สูงสุดถึงที่สุด แล้วเราก็รู้ของเราเองไม่ต้องมีใครมารู้ เรียกง่าย ๆ ก็คือ เรียกว่าได้นิพพาน

เกี่ยวกับนิพพานก็มีเรื่องจะต้องพูดโดยสรุปอีกทีหนึ่งว่า เดี๋ยวนี้คนที่โง่มากเพราะไปหลงวัตถุ เนื้อหนังมาก ก็ยิ่งโง่มาก ก็เลยเห็นนิพพานว่า เป็นเรื่องไม่เกี่ยวกับมนุษย์ นี้มันผิดทั้งสองพวก คือพวกที่แก่วัดเคร่งศาสนาก็เข้าใจผิดเรื่องนิพพาน เอาไปไว้ที่ไหนก็ไม่รู้ เอาไปไว้ในอนาคตกี่หมื่นกี่แสนชาติก็ไม่รู้ เอาไปไว้ที่ไหนก็ไม่รู้ กระทั่งอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ กระทั่งคืออะไรก็ไม่รู้ ได้แต่หวังว่า "ขอให้บรรลุนิพพาน ในอนาคตกาลเบื้องหน้าโน้นเทอญ" เท่านั้น นี้ก็ผิดและโง่ที่สุดเลย อีกพวกหนึ่งก็คือการศึกษาสมัยปัจจุบัน ที่ไม่เข้าใจเรื่องนิพพานก็หาว่า เรื่องนิพพานเป็นเรื่องบ้าๆ บอๆ ครึๆ คระๆ สำหรับคนโง่ สำหรับคนสมัยโบราณ นี่ก็ไม่รู้ว่านิพพานคืออะไรไปเสียอีก พวกคุณกำลังตามก้นฝรั่งก็จะต้องเป็นอย่างนั้น นิพพานเป็นของครึไม่ใช่เรื่องสำหรับเรา นี้ระวังให้ดีๆ

คำว่า "นิพพาน" แปลว่าเย็น รายละเอียดพูดแล้วไม่ต้องพูดซ้ำอีก แต่พูดให้ชัดลงไปว่า *นิพพาน นั้นคือ ภาวะที่ อายตนะเป็นของเย็น* ประโยคสั้นๆ "นิพพานคือภาวะที่อายตนะเป็นของเย็น" อายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้เป็นสื่อหรือทางสำหรับติดต่อกับของภายนอกคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์ อยู่ข้างนอก เรามีอายตนะภายในคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับติดต่อกับสิ่งข้างนอกเหล่านั้น นิพพาน คือ ภาวะที่อายตนะ นั้นเป็นของเย็น ถ้าเราปล่อยไปตามความโลภ ความโกรธ ความหลง อายตนะจะเป็นของร้อนตลอดเวลา เดี๋ยวร้อนทางตา เดี๋ยวร้อนทางหู เดี๋ยวร้อนทางจมูก เดี๋ยวร้อนทางลิ้น เดี๋ยวร้อนทางกาย เดี๋ยวร้อนทางใจ ถ้ามีการปล่อยไปตามอำนาจของโลภะ โทสะ โมหะ คือไม่มีธรรมะนั้น อายตนะเป็นของร้อน ขณะนั้นเรากำลังตกอยู่ในวัฏฏสงสารคือของร้อน

ทีนี้เรามีอุบาย มีเคล็ด มีเทคนิค อย่างที่ว่าปฏิบัติอยู่อย่างถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา ก็จะมีผลปรากฏคือ อายตนะกลายเป็นของเย็น ไม่เกิดความร้อนเกี่ยวกับทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มันต่างกันนิดเดียวว่าเย็นนี้ มันมีว่าเย็นตลอดไป หรือเย็นชั่วคราว ถ้าเรายังเป็นคนธรรมดาสามัญอยู่มาก

มันก็เย็นชั่วคราว เดี๋ยวมันก็กลับร้อนอีกได้ แล้วก็ทำให้เย็นอีกได้ เดี๋ยวมันกลับร้อนอีก แล้วก็ทำให้เย็นอีกได้ ถ้าเราปฏิบัติขึ้นไปจนถึงขั้นพระอริยเจ้า ก็สามารถทำให้เย็นได้มากขึ้น ๆ จนไม่กลับร้อนได้อีกเลย มันต่างกันเท่านั้น แต่ส่วนเย็นก็คือเย็นอย่างนั้น เย็นอย่างเดียวกันนั่นแหละ ร้อนก็คือร้อนอย่างนั้น การที่สามารถทำให้เกิดความเย็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ในที่นี่ และในเดี๋ยวนี้ ในปัจจุบันชาตินี้ ในกิจการงานทุกอย่างนี้นั้น เรียกว่า "นิพพาน"

อย่างคุณสอบไล่ตก คุณก็ร้อน เกิดความยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวกู เสียหายอย่างร้ายแรง แล้วมันก็ร้อนเกิดความเสียใจ โศกเศร้า ปริเทวะอะไรก็ตาม นี้ก็สร้างความร้อนขึ้นมา เป็นวัฏฏสงสาร ถ้าคิดถูก คิดไปตามหลักธรรมชาติก็ได้ ว่าทุกอย่างมันเป็นไปตามเรื่องของมันไปตามเหตุตามปัจจัยของมัน เหตุปัจจัยมันเพียงพอก็สอบไล่ได้ เหตุปัจจัยไม่เพียงพอมันก็สอบไล่ตก แล้วไม่ต้องไปร้อนกับมัน ตกแล้วก็เรียนใหม่ได้ นี้ก็เรียกว่าทำให้มันเย็น แต่ต่อไปข้างหน้ามันไม่ใช่เพียงเรื่องเรียนและเรื่องสอบไล่ มันเรื่องการงานสาระพัด มีงานสังคม งานอะไรต่าง ๆ ล้วนแต่นำมาซึ่งความร้อน ทีนี้คุณทำให้มันเย็นได้ในกรณีใด ก็เป็นนิพพานส่วนหนึ่ง ๆ อยู่ในกรณีนั้น ๆ ชั่วคราว ๆ ชั่วคราว ๆ ไปจนกว่ามันจะไม่ร้อนได้อีกด้วย จึงจะเป็นนิพพานที่ถูกต้องสมบูรณ์ ทั้งถูกต้อง และสมบูรณ์

เพราะฉะนั้นนิพพานไม่ใช่เรื่องที่จะต้องแยกออกไปจากตัวเรา *ต้องอยู่กับสติปัญญาของเรา เพื่อป้องกันสิ่งต่าง ๆ ไม่ให้สร้างความร้อนขึ้นมา* ไม่ใช่ต่อตายแล้วอีกกี่กัปป์ กี่กัลป์ กี่ร้อยชาติ พันชาติ จึงจะถึงนิพพาน ไม่ใช่เช่นนั้น พระพุทธเจ้าท่านไม่ต้องการอย่างนั้น ท่านชี้ระบุว่า นิพพานคือความเย็นของอายตนะ มีได้เท่าไรก็เท่านั้น มีได้ตลอดกาลก็เป็นนิพพานแท้ และสมบูรณ์ เพราะฉะนั้นเราจะต้องสนใจที่สุด ไม่เช่นนั้นจะต้องตกนรกทั้งเป็น ในวันหนึ่ง ๆ มันมีเรื่องทำให้ร้อนมากมายหลายเรื่อง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย มากที่สุดก็คือทางใจเพราะ

มันคิดได้คล่องแคล่ว ยิ่งสมัยนี้การศึกษาให้ผลแต่เพียงว่าเป็นคนคิดเก่ง แต่ไม่ได้รับรองว่า คิดถูก หรือคิดผิด เพราะฉะนั้นการคิดเก่งมันก็เลยเก่งไปในทางผิด มันก็มีเรื่องร้อนมาก และเป็นเรื่องร้อนโดยไม่รู้สึกตัว ผมเรียกว่า *"ไฟเย็น" "ไฟเปียก"* เหมือนกับพวกฮิปปี้ก็ได้ มันก็ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นไฟที่ไหม้หนังพอง ไฟเย็นไฟเปียกก็ยังมี มันร้อน มีความหมายเป็นความร้อนด้วยกันทั้งนั้น

นี่ถ้าคุณไม่เห็นตามที่เป็นจริง แล้วก็เลยไม่รู้สึกว่านิพพาน นี้เป็นของจำเป็นที่จะต้องมีอยู่กับเนื้อกับตัวแม้ที่ยังอยู่ในบ้านเรือน ถ้านิพพานไม่จำเป็นแก่พวกฆราวาส พระพุทธเจ้าจะไม่ตรัสเรื่องสุญญตาแก่ฆราวาส นี่มีเหตุผล พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องสุญญตาแก่ฆราวาสก็เพื่อให้ฆราวาสมีนิพพานอย่างสำหรับฆราวาส อยู่ในบ้านในเรือนแล้วจะได้ดับร้อนได้ เพราะฉะนั้นคนที่พูดว่าทำไม่ได้ ทำทางโลกก็ต้องเอาแต่ทางโลกอย่างเดียว ทางธรรมทำไม่ได้ นั่นก็คือคนโง่และคนอวดดีบวกกัน ทั้งโง่ทั้งอวดดีเลิกโง่เลิกอวดดีเสีย จะมองเห็นว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสถูกต้องแล้ว ว่าฆราวาสนี้จะต้องสนใจเรื่องสุญญตาให้มันมีความเย็นทางอายตนะ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจพอสมควร จะได้ไม่เป็นโรคเส้นประสาท จะได้ไม่วิกลจริต จะได้ไม่ต้องฆ่าตัวตาย และจะได้ไม่เดือดพล่านจนเป็นฮิปปี้ในที่สุด

ถ้าคุณเห็นว่านิพพานเป็นของครึ มันก็เท่ากับเห็นว่า พระพุทธศาสนาทั้งหมดนั้นเป็นของครึ เพราะว่าพระพุทธศาสนาทั้งหมดนั้น ต้องการนิพพานที่นี่และเดี๋ยวนี้ ให้มีนิพพานในกลางวัฏฏสงสาร ชีวิตฆราวาสอยู่ในกลางวัฏฏสงสาร มีดี–มีชั่ว มีบุญ–มีบาป มีสุข–มีทุกข์ มีอะไรขึ้น ๆ ลง ๆ มันเป็นวัฏฏสงสาร ความไม่ต้องเป็นอย่างนั้น ความคงที่ ความสงบ ความสะอาด ความหยุดได้ ความเป็นอิสระนี้เป็นนิพพาน นึกถึงสระน้ำ *ต้นมะพร้าวนาฬิเก ต้นเดียวโนเน กลางทะเลขี้ผึ้ง ฝนตกก็ไม่ต้อง ฟ้าร้องก็ไม่ถึง กลางทะเลขี้ผึ้ง ถึงได้แต่ผู้พ้นบุญเอย* ท่อง ๆ เอาไว้บ้าง

นี้เรียกว่ามันเป็นเคล็ด ที่คุณเป็นฆราวาสก็เกี่ยวข้องกับนิพพานได้ แล้วก็ไม่เป็นการจับปลาสองมือที่ล้มเหลว แต่เป็นการจับปลาสองมือที่เป็นปลาคนละชนิด

ที่ต้องมีพร้อมกันไปสองมือ แล้วก็สำเร็จด้วย คือปลาตัวนี้ไม่ทำให้ปลาอีกตัวหนึ่งเป็นของร้อนขึ้นมา เพราะฉะนั้นอย่าไปเชื่อว่าต้องแยกกันเด็ดขาด ว่าเดี๋ยวนี้เป็นชาวบ้านเป็นชาวโลกก็ต้องเอาเรื่องปากเรื่องท้องต้องทำมาหากินไม่ต้องสนใจเรื่องศาสนา เรื่องนิพพาน เราจะต้องมีของสองสิ่งนี้ เคียงคู่กันไปเหมือนกับที่ผมพูดในครั้งที่หนึ่งในการบรรยายว่า ชีวิตของเราต้องเทียมด้วยควายสองตัว จำควายสองตัวไว้ ควายตัวที่หนึ่งคือ เทคโนโลยี่ตามหน้าที่การงานนั้น ๆ ควายตัวที่สองคือ Spiritual Enlightenment ความสว่างไสวในทางวิญญาณชีวิตจิตใจ มีควายสองตัวเคียงคู่กันไป ชีวิตนี้ก็สะดวกสบาย ราบรื่นถึงที่สุด อย่างไม่ต้องโกลาหลวุ่นวาย นี่คือเคล็ด ถ้าอย่างนี้ไม่ใช่เคล็ดแล้วก็หมดปัญญา ไม่มีอะไรจะพูดอีก นี่เป็นเคล็ดที่ให้ผลมากที่สุดโดยลงทุนน้อยที่สุด

ที่จะเข้าใจผิดก็มีอยู่อย่างที่ว่า ไปแบ่งแยกเป็นพระเป็นฆราวาสมากเกินไปจนเข้ากันไม่ได้ ทีนี้ผมบอกว่าให้เป็นพระเสียให้เสร็จ ในความเป็นฆราวาสนั้นด้วย เดี๋ยวนี้คุณได้ยินได้ฟังหลักพุทธศาสนาชั้นสูงว่าอย่างนั้นอย่างนี้แล้วเป็นของพระไปหมด พอพูดเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา มรรค ผล นิพพาน ก็เลยเกิดความคิดเข้าใจไปว่า อ้าว เอาของพระมาใช้ บ้าแล้วโว้ย อย่างนี้ เอาเรื่องของพระมาศึกษามาปฏิบัติบ้าแล้วโว้ย ความจริงไม่ใช่เป็นอย่างนั้น ไม่ใช่เอาของพระไปใช้ เข้าใจโง่ ๆ ไปเองว่า เอาของพระไปใช้

มันไม่มีว่าของพระของฆราวาส เรื่องดับทุกข์ทางจิต ทางวิญญาณไม่มีแยกไว้เป็นของพระของฆราวาส เป็นเรื่องต้องดับความยึดมั่นถือมั่น หรือเรื่องดับตัณหาเรื่องอริยสัจจ์ เรื่องมรรคมีองค์แปดเหมือนกันหมดเลยไม่มีพระ ไม่มีฆราวาส ในเรื่องนี้ ฆราวาสก็ถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เหมือนกับพระ พระก็ถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เหมือนกับฆราวาส แล้วก็มีหลักที่จะปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญา ดับกิเลสตัณหา อย่างเดียวกันกับฆราวาส หรือพระก็ตาม เพียงแต่ว่า ไปได้ไกลกว่า

ไปได้มากกว่า หรือน้อยกว่า ส่วนเรื่องของพระทั้งหมดนั้นมันก็เป็นเรื่องของฆราวาส โดยเนื้อหา โดยสาระ โดยใจความ แต่ถ้าเขาไปบัญญัติชื่อ เรียกกันในหมู่พระ แล้วก็ได้ยินกันแต่ในหมู่พระ ก็เลยเข้าใจไปว่าเป็นเรื่องของพระโว้ย

เช่นเรื่อง ทำปาฏิโมกข์นี้ คุณก็คงคิดว่าเป็นเรื่องของพระ ถูกแล้วพระพุทธเจ้าท่านบัญญัติไว้ว่า พระต้องทำปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือน แต่ว่านี่มันไม่ใช่จำกัดว่า พระทำอย่างเดียว ฆราวาสก็ทำได้ ถ้าคุณจะเอาระเบียบวินัยอะไรมาอ่านดู ทุกๆ สัปดาห์ ทุกๆกึ่งเดือน, แล้วก็เตือนตน อย่าให้ทำผิดพลาดในเรื่องกฎหมาย ในเรื่องระเบียบอะไร มันก็ได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นคำว่า "*ปาฏิโมกขสังวร*" ใช้ได้ทั้งพระทั้งฆราวาส พระสำรวมระวังในข้อกฎต่าง ๆ ของพระ ฆราวาสก็สำรวมระวังในข้อกฎต่าง ๆ ของฆราวาส ก็เรียกว่า "ปาฏิโมกขสังวร" ได้

เมื่อพระมีอินทรีย์สังวร สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ยินดียินร้ายไปตามสิ่งที่มากระทบ ฆราวาสก็ควรทำเหมือนกัน มิฉะนั้นจะตกนรกทั้งเป็น จะต้องระวังเรื่องที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเรา ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อย่าให้เกิดเป็นพิษเป็นอันตรายขึ้นมา แม้ไม่เท่ากันกับพระ แต่ก็ทำเหมือนกันนั่นแหละ เพียงแต่มันมีความมากน้อยกว่ากันเท่านั้น

เรื่องของพระหนักขึ้นไปอีก เช่นว่า ปัจจเวกขณ์จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ พระท่องทุกวัน นี้อย่าเข้าใจว่าฆราวาสไม่เกี่ยว ฆราวาสก็ต้องทำ ถ้าไม่ทำก็เป็นฆราวาสที่เลว แล้วจะมีความทุกข์ด้วย คำ ปัจจเวกขณ์จีวร ที่ว่าจะใช้จีวรนี้เพียงเพื่อบำบัดความร้อน หนาว หรือเหลือบยุง ลมแดดอะไรทำนองนี้ หรือว่ามันไม่ใช่ตัวสัตว์ตัวบุคคล ทั้งผู้ใช้จีวร ผู้ห่มจีวรและตัวจีวร ถ้าฆราวาสคิดนึกได้อย่างนั้นมันก็เป็นฆราวาสที่ดี จะไม่สุรุ่ยสุร่ายเรื่องเครื่องแต่งตัว จะไม่มีความหงุดหงิดเกิดขึ้นเพราะเรื่องการแต่งกาย เครื่องนุ่งห่ม เพราะฉะนั้นพระปฏิบัติอย่างไร ฆราวาสก็ปฏิบัติอย่างนั้นเกี่ยวกับเรื่องเครื่องนุ่งห่มอย่าให้มันเกินความจำเป็น ให้เป็นเพียงเท่าที่จำเป็นอย่างไร ก็ทำอย่างนั้น

เรื่องอาหารบิณฑบาตปัจจเวกขณ์อาหารบิณฑบาต ก็เพื่อจะเตือนตนให้บริโภคเท่าที่จำเป็น อย่าให้กลายเป็นเฟ้อ หรือเกินไป หรือด้วยความตะกละหรือด้วยความรักสวยรักงาม บำรุงบำเรอ ฆราวาสก็ปฏิบัติได้ เกี่ยวกับอาหารการกินให้พอเหมาะพอสม เท่าที่จะมีความสะดวกสบายในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่กรุงเทพ ฯ ขับรถยนต์ไปกินอาหารมื้อกลางวันให้อร่อยที่นนทบุรี เป็นต้น นั้นมันเป็นเรื่องบ้า ถ้าถือหลักอย่างนั้นแล้ว ฆราวาสก็เป็นนรกทั้งเป็น แต่ถ้าถือหลักตามพระ ถือปัจจเวกขณ์เรื่องบิณฑบาตกินอาหารนี้ เท่าที่ร่างกายต้องการ มันจะสะดวกสบายสำหรับปฏิบัติหน้าที่การงาน คุณก็ท่องจำได้กันอยู่แล้ว ผมก็ไม่ต้องพูดสวดปัจจเวกขณ์ ขอร้องแต่เพียงว่าสึกออกไปก็อย่าลืมเสียให้ท่องได้ตามเดิม

เรื่องเสนาสนะก็เหมือนกัน : จะอาศัยเสนาสนะเพียงเพื่อให้ได้รับความสะดวกสบายในการเป็นมนุษย์ แล้วดำเนินไปให้ถึงจุดหมายปลายทางของความเป็นมนุษย์ ถ้าเราไปมัวสร้างที่อยู่อาศัยให้มากมาย มันก็มีภาระเกิดขึ้นมากเกินกว่าความจำเป็น ต้องลงทุนมาก ต้องลำบากมาก กว่าจะได้มานี้ บางทีต้องฉิบหายไปเลยตั้งแต่ทีแรก ถ้ามีอย่างนั้นมันก็ต้องรักษา ต้องมีค่าใช้จ่ายในการรักษาดูแลมาก ดูแลไม่ทั่วถึง แม้ทำได้มันก็เป็นห่วง เป็นวิตกกังวลจนจิตใจหม่นหมอง เพราะฉะนั้นให้มีบ้านเรือนเท่าที่จำเป็น อย่างโคลงสุภาษิตว่า “นกน้อยทำรังน้อยแต่พอตัว” นี้ ถ้าทำใหญ่เกินไปคนก็หัวเราะ ให้พอดีพอสะดวกแก่การที่เราจะอยู่จะอาศัย เพื่อทำหน้าที่การงานของมนุษย์ นี้เรื่องเสนาสนะ หมายถึงบ้านเรือนเครื่องใช้สอยในบ้านเรือน เครื่องเรือนอะไรก็ตาม ที่มันเนื่องด้วยเรือนๆ ให้เหมือนกับพระปัจจเวกขณ์นั่นแหละ ไม่ได้หมายความว่า คุณจะต้องอยู่กระต๊อบอย่างนี้ ไปเป็นฆราวาสแล้วคุณจะต้องอยู่กระต๊อบเล็ก ๆ อย่างนี้ ไม่ใช่ แต่จะอยู่อย่างพอเหมาะพอสมควรอย่างไรก็ได้ แต่รู้ความหมายของมัน อย่ามีจิตใจที่ลุ่มหลงไป

ข้อสุดท้าย เรื่องหยูกยา ปัจจเวกขณ์ก็เพื่อให้ไม่ต้องลำบากมากเกินไป เอาแต่พอที่ถูกที่ควร ถ้ามันเหลือวิสัยเกินกว่าความจำเป็นแล้ว ให้มันตายไปก็ได้ ร่างกายนี้

ไม่ต้องดิ้นรนจนลำบากเกินกว่าเหตุ แต่ว่าเมื่อปฏิบัติในหลักการเป็นอยู่อย่างอื่นถูกต้องแล้ว โรคภัยไข้เจ็บมันก็ไม่มี และโรคภัยไข้เจ็บนี้จะบำบัดได้ด้วยหยูกยาที่ไม่ต้องแพงไม่ต้องวิเศษวิโสอะไร เรื่องถึงขนาดที่จะต้องผ่าตัดเปลี่ยนหัวใจอะไรนั้น เป็นเรื่องบ้าไม่จำเป็นจะต้องทำ ควรปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ คือตายหรืออะไรก็ตามใจ เป็นผู้สันโดษแม้เรื่องหยูกยา ที่จะเยียวยาชีวิตนี้ด้วย

เป็นอันว่า เรื่องปัจจเวกขณ์ ๔ ของพระนี้ ของฆราวาสก็เหมือนกัน แต่มันเรียกชื่อเป็นแบบของพระเสียแล้ว พอฆราวาสได้ฟังเข้าก็ตกใจเลย กลัวจะเป็นพระอยู่วัด ที่จริงโดยเนื้อหา โดยความหมายแล้วมันก็เป็นอันเดียวกัน

เรื่องประมาณในโภชนา นี้ก็อีกเรื่องหนึ่ง เมื่อพระต้องการทำความเพียรทางจิต ก็กินอาหารน้อยกว่าฆราวาส ฆราวาสต้องการใช้กำลังทางกายก็ต้องกินมากกว่าแต่ว่ามีประมาณ ประมาณที่พอดี ความพอดีในการกินอาหารนี้ ก็ต้องปฏิบัติเคร่งครัด อย่างเดียวกัน ทั้งพระทั้งฆราวาส

เรื่องของพระแท้ๆยิ่งขึ้นไปอีก เช่น ชาคริยานุโยค-คือนอนน้อย ก็เหมาะแล้วสำหรับพระที่นอนน้อย เพราะมีเรื่องฝึกฝนทางจิต ทางวิญญาณ ฆราวาสต้องใช้กำลังกาย จะนอนน้อยเท่าพระไม่ได้ แต่แล้วก็ต้องนอนน้อยเหมือนกัน ฆราวาสก็จงนอนให้น้อยเท่าที่จะเหมาะสมแก่ฆราวาส

เรื่องธุดงค์ (เตลิดไปธุดงค์เสียเลย) ซึ่งใคร ๆ ก็เข้าใจว่ามีบัญญัติไว้เฉพาะพระ ฉะนั้นคุณก็พิจารณาดูเถิดกินข้าวหนเดียว ภาชนะใบเดียว อะไรทำนองนี้ เอาแต่ความหมายของมันซิ คือเราอย่าสุรุ่ยสุร่าย กินเกินจำเป็น กินจำนวนมื้อเท่าที่จำเป็น ภาชนะเท่าที่จำเป็น เท่าที่สะดวกหรือเหมาะสมอย่าให้มันเฟ้อ อย่างจีวรสามผืนอย่างนี้ ฆราวาสก็มีเครื่องนุ่งห่มเท่าที่จำเป็น เท่าที่พอเหมาะพอสมอย่าให้มันเฟ้อ เรื่องอื่นก็เหมือนกันรวมความแล้วมันเป็นเรื่องสันโดษ ไม่มีทางผิดที่ฆราวาสจะถือธุดงค์คือชีวิตเป็นอยู่ไม่ฟุ่มเฟือย เอาแต่พอเหมาะพอดี เท่าที่จะเป็นอยู่ได้โดยสะดวกแก่หน้าที่การงานนี้เรียกว่าธุดงค์ ฆราวาสก็ยังถือธุดงค์ได้

เรื่องอื่น ๆ อีกก็เหมือนกัน จะเอามาพูดหมดทุกเรื่องมันก็ไม่ไหว อยากจะเตือนเรื่องสุดท้ายก็คือ เรื่อง *อุดมคติของโพธิสัตว์* เป็นฆราวาสนั่นแหละเป็นโพธิสัตว์ได้ ถ้าเป็นวงกว้างไม่ได้ก็เป็นแต่เพียงในครอบครัวก็แล้วกัน บำเพ็ญบารมีสงเคราะห์คนในครอบครัว หรือคนข้างเคียงออกไป ๆ ให้สุดความสามารถ สุดฝีไม้ลายมือก็เรียกว่ามีอุดมคติของโพธิสัตว์ได้ เพราะฉะนั้นเป็นฆราวาสที่อยู่ในบ้านเรือนนั้นทำได้ทุกสิ่งทุกอย่าง ตามเนื้อหาสาระของพระพุทธศาสนา นี้ก็คือ "เคล็ด"

ทีนี้อยากจะแนะต่อไปถึงข้อที่ว่า ให้ถือปฏิบัติโดยใจความ หรือโดยความหมาย หรือเนื้อแท้ หรือโดยสาระนี้ ไม่ใช่โดยอ้อม คุณอย่าทำให้ปนกันยุ่ง "*โดยใจความ*" นี้ไม่ใช่ "*โดยอ้อม*" โดยอ้อมคือเฉไปจากใจความ โดยใจความนี้คือโดยตรง ถ้าฆราวาสเอาเรื่องของพระมาปฏิบัติ *โดยใจความ* นี้ก็คือปฏิบัติโดยตรงไม่ใช่โดยอ้อม อย่าพูดว่าโดยอ้อม ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ออกชื่อมาแล้วสำหรับพระปฏิบัตินั้น ฆราวาสเอามาปฏิบัติได้โดยตรง ไม่ใช่โดยอ้อม หากแต่ว่าเป็นไปโดยใจความ เอาใจความมาใช้ให้ถูกต้อง ส่วนปริมาณหรืออะไรนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเท่ากัน ระดับไม่จำเป็นจะต้องเท่ากัน แต่ใจความนั้นตรงกันเสมอ เพราะฉะนั้นเราคงมีใจความสำคัญเหมือนกันทั้งพระทั้งฆราวาส คือบุคคลผู้กำลังเดินไป ๆ เดินไป ๆ จากความเป็นทุกข์สู่ความดับทุกข์ นั้นคือใจความ ฆราวาสก็ต้องเดินช้าเพราะแบกสองบ่า พระก็ไปเร็วเพราะแบกบ่าเดียว หรือไม่แบกเลยก็สุดแท้

ที่เรียกว่า "*ใจความ*" นั้นแหละสำคัญที่สุด อะไร ๆ ก็ขอให้ถือให้ถูก ให้ตรงตามใจความ อย่างหลักพระพุทธศาสนาเดี๋ยวนี้เราถือไม่ตรง ผิดใจความผิดหลักเลยยุ่งไปหมด เป็นพุทธศาสนาเก๊จอมปลอม เนื้องอกออกมาใหม่ ๆ เพราะถือเอาใจความไม่ได้ จับใจความไม่ได้ แม้จะรุ่งเรืองด้วยวัตถุทางศาสนา มันก็ไม่มีพุทธศาสนาหรือดับทุกข์ไม่ได้ จะสร้างวัดให้เต็มบ้านเต็มเมือง สร้างพระเจดีย์ให้เต็มบ้านเต็มเมืองให้เหลืองอร่าม ไปทั้งประเทศ มันก็ช่วยอะไรไม่ได้ ถ้าถือเอาใจความผิด ใจความ

ของมันอยู่ที่ว่า มีจิตใจสะอาด สว่าง สงบนี้ ไม่ใช่เต็มไปด้วยโบสถ์ วิหาร หรือเจดีย์ หรือผ้าเหลือง หรืออะไรทำนองนี้ เพราะฉะนั้นขอให้ถือว่า ใจความนั่นแหละสำคัญ ตัวหนังสือก็ไม่สำคัญ พิธีรีตองอะไรต่าง ๆ ก็ไม่สำคัญ ต้องถือเอาใจความให้ถูกต้อง นั่นแหละเป็นส่วนสำคัญ

เดี๋ยวนี้เขาเน้นหนักไปในทางประเพณี สมาคม ชื่อว่า พุทธศาสตร์และประเพณี ฯลฯ เรื่องประเพณีระวังให้ดี มันจะไปโดนเปลือกมาก ๆ เข้าก็ได้ พุทธ-ศาสตร์ก็ต้องระวังให้ดี มันจะเป็นปรัชญาเพ้อเจ้อก็ได้ มันไม่ถูกใจความ ถ้าเรื่องพุทธ-ศาสนากลายเป็นปรัชญาไปแล้ว มันไม่ใช่ใจความ จะไม่ดับทุกข์เลย ประเพณีพิธีรีตองนี้ก็เหมือนกัน ถ้ามันผิดความประสงค์ ผิดใจความแล้ว มันก็เป็นเรื่องงมงายไปเลยพุทธศาสตร์ต้องให้ได้ใจความว่า เป็นศาสนา ไม่ใช่ศาสตร์ปรัชญา ศาสตร์ที่เป็นศาสนาจะต้องเป็นศาสตรา ศาสตร์นั้น คือ ศาสตรา ศาสตราคือเป็นของมีคม มีคมสำหรับตัดความโง่ตัดความความเห็นแก่ตัว ตัดกิเลสตัณหา ถ้าเป็นศาสนาจริงต้องเป็นของมีคมตัดความโลภ ความโกรธ ความหลง โดยตรง นี้เรียกว่าใจความ

ถ้าเป็นประเพณีก็เพียงแต่ให้มันเกิดความสะดวกแก่การกระทำอย่างนั้น ถ้าเราไม่มีประเพณี มันไม่สะดวกแก่การที่จะทำอย่างนั้น ถ้าเราตั้งขึ้นไว้เป็นประเพณี เช้านี้ทำอย่างนี้ เย็นนี้ทำอย่างนั้น เดือนนี้ทำอย่างนั้น เดือนนั้นทำอย่างโน้น แล้วเป็นประเพณีที่ถูกต้องและเป็นระเบียบ อย่างนี้ประเพณีมันก็มีประโยชน์ แต่ถ้าทำไปอย่างหลับหู หลับตา งมงาย มันก็ยิ่งไม่มีประโยชน์ เพราะฉะนั้นขอให้จำว่า *"ถูกต้อง"* แล้วก็ *"พอดี"* แล้วก็ *"ครบถ้วน"* ฟังดูคล้ายหลักปรัชญา แต่ว่าไม่ใช่ ผมเกลียดที่สุดเรื่องปรัชญา แต่นี้ฟังดูมันคล้ายหลักปรัชญา ว่า *"ถูกต้อง"* แล้ว *"พอดี"* แล้ว *"ครบถ้วน"* มันจึงจะใช้ได้ ใจความมันอยู่ที่นั่น ใจความมันอยู่ที่ถูกต้อง แล้วก็พอดี แล้วก็ครบถ้วน คุณจะทำอะไรก็ขอให้นึกถึง ๓ คำนี้ไว้ ให้ถูกต้อง แล้วยังต้องพอดี ถูกเกินไปก็ไม่ไหว ถูกเกินไปนั้นคือผิด ดีเกินไปนั้นคือเลว ถูกต้อง

ต้องถูกต้องแน่ และต้องพอดี ถูกต้องมันก็ต้องพอดี เกินไม่ได้ แล้วก็ต้องครบ ครบที่มันควรจะมี นั่นแหละคือใจความ

ถ้าเราพูดว่า "ใจความของพระพุทธศาสนา" ก็หมายความว่า มันถูกต้อง แล้วก็พอดี แล้วก็ครบ ตามหลักของพุทธศาสนา ที่คนๆหนึ่งจะปฏิบัติ ที่ฆราวาสคนหนึ่ง ๆ จะปฏิบัติ อย่างนี้เรียกว่าเราเอาใจความของพุทธศาสนามาได้ คือเอาหัวใจของพุทธศาสนามาได้ ไม่ใช่เปลือกข้างนอก

ขอทบทวนอีกทีหนึ่งว่า *โดยใจความ* นั้น ไม่ใช่โดยอ้อม *โดยความหมาย* หรือโดยใจความนั้นไม่ใช่โดยอ้อม มันเป็นโดยตรง **โดยใจความ** นั้นก็ **คือถูกต้อง-พอดี** แล้วก็ **ครบถ้วน** เมื่อฆราวาสถือหลักอย่างนี้แล้ว ก็สามารถจะเป็นพระได้ทั้งๆเป็นฆราวาส คือเอาใจความของเรื่อง หรือของพุทธศาสนา หรือของพระ มาใส่ไว้ในชีวิตของตนแผนกหนึ่ง ในฐานะเป็นเรื่องทางฝ่ายจิต หรือฝ่ายวิญญาน ส่วนเรื่องของฆราวาสแท้ ๆ เรื่องปาก เรื่องท้อง เรื่องลูก เรื่องเมีย เรื่องทำมาหากินนั้นเป็นส่วนเรื่องร่างกาย ให้เป็นส่วนของเรื่องร่างกาย เรามีควายสองตัวเทียมชีวิตคือเรื่องกาย กับ เรื่องใจ ชีวิตนี้ก็จะครบถ้วน ถูกต้องบริบูรณ์ เป็นไปได้ด้วยดี ทำอย่างนี้จะบรรลุ มรรค ผล นิพพาน เร็วกว่าพวกพระโง่ๆที่ไปทำอะไรดุ่มๆอยู่กลางป่าเสียอีก นี่พูดหยาบคายไปหน่อยต้องขออภัย แต่มันเป็นความจริงที่สุด ฆราวาสที่ปฏิบัติอยู่อย่างถูกต้อง นี้ จะบรรลุมรรค ผล นิพพาน เร็วกว่าพระบอ ๆ อะไรองค์หนึ่งเสียอีก ซึ่งมีความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องของพระมากเกินไป ไปทำอะไรอยู่ในป่าคนเดียวนั้น ก็ยังจะอยู่ล้าหลังฆราวาสคนนี้เสียอีก เพราะฉะนั้นขอให้เป็นฆราวาสที่ลืมหู ลืมตา มีสติปัญญาแจ่มใส ในความถูกต้อง พอดี ครบถ้วน มีพุทธศาสนาโดยใจความอยู่ในเนื้อในตัว

เราพูดกันถึงเรื่องเคล็ด มันก็เป็นเคล็ดอย่างนี้ เอาหัวใจมาให้ได้นั่นมันเป็นเคล็ดที่สุด ไม่มีเคล็ดใดจะมากไปกว่านี้ จับกล่องดวงใจให้ได้นั่นคือเคล็ด

เวลาเหลืออีกนิดหนึ่งก็อยากจะพูดเรื่องเคล็ด จับหัวใจนี้อีกหน่อย ซึ่งจะ

สรุปเป็นคำพูดง่าย ๆ อีกทีก็คือว่า ขอเตือนให้ระลึกนึกถึงคำบางคำ ที่ได้บรรยายมาแล้วหลายครั้งอีกเหมือนกัน ว่าผมอาศัยการที่ทำงานนี้มานานหลายสิบปี สังเกตอะไรมาเรื่อย ๆ ก็พบว่า ที่สรุปความสั้นๆ ให้เขานี้ก็มีประโยชน์มาก เพราะฉะนั้นจึงเกิดคำสรุปความขึ้นมาหลายๆคำ ดังที่ใช้มาแล้ว คำสรุปความนี้มันแตกต่างกันเพื่อให้เหมาะแก่คนหลาย ๆ ประเภท แต่ที่ใช้ได้แก่คนทุกประเภทนี้ผมเคยสรุปอย่างที่เคยได้ยินกันอยู่เสมอว่า **"ตายเสียก่อนตาย"**

ใครมาอยู่สวนโมกข์ก็มาเพื่อรับปริญญา *"ตายเสียก่อนตาย"* ให้ตัวกู–ของกูประเภท egoism ที่จะเป็นเรื่องเห็นแก่ตัวนี้ ตายเสียให้เสร็จหมดก่อนแต่ร่างกายนี้มันจะตาย ร่างกายยังไม่ทันตาย ให้อหังการ มมังการ ตัวกู–ของกู มันตายเสร็จ นี่เรียกว่า ตายก่อนตาย พยายาม ตายก่อนตาย ไม่มีตัวกู–ของกู ที่จะยกหูชูหางจะดื้อ จะดัน จะโลภ จะโกรธ จะหลงอะไร นี่เรียกว่าตายเสียก่อนตาย เย็นสนิทอายตนะจะเย็นสนิท ถ้าเราถือหลักตายเสียก่อนตาย คุณไปคิดเอาเองก็ได้ นี้เป็นตัวอย่างที่ให้ไป สำหรับไปคิดเอาเองบ้างก็ได้ อาจจะมีคำพูดอย่างอื่นที่คุณคิดได้เองที่เหมาะที่สุดสำหรับคุณยิ่งกว่าคำนี้ก็ได้ แต่ผมมีความคิดอย่างนี้ ได้พูดกับชาวบ้านชาวเมือง อุบาสก อุบาสิกา ก็พูดเรื่องตายเสียก่อนตาย วันหนึ่งพูดไม่รู้ว่ากี่สิบครั้งพูดคำว่า *ตายเสียก่อนตาย* นี้ นี้มันเป็นเรื่องหลักอันหนึ่งที่สรุปไว้ในคำพูดเพียง ๓ พยางค์

ถ้าพูดตรงๆ บางทีไม่สนุก ไม่กินใจ ก็พูดอ้อมๆ เป็นปริศนา เดี๋ยวนี้กำลังพูดมากอยู่อีกคำว่า **"ปากอย่าง ใจอย่าง หางดับทุกข์"** พวกชาวบ้านนั้นเขาได้ยินแต่คำว่า *ปากอย่างใจอย่าง* นั้น คือมันคบไม่ได้ เป็นคนขี้โกง คนไม่ซื่อ อย่าไปคบมัน คนปากอย่างใจอย่างนั้นเป็นคนโกหกมดเท็จ นี้เป็นเรื่องชาวบ้าน เป็นภาษาชาวบ้าน แต่ **"ปากอย่าง ใจอย่าง"** ในภาษาธรรมะนี้มันมีความหมายอย่างอื่นหมายความว่า ปากนี้ต้องพูดเหมือนคนอื่นพูด แต่ใจไม่เป็นอย่างนั้น ปากพูดโดยโวหารชาวบ้านพูด ส่วนใจนั้นยังมีความแจ่มแจ้งอยู่ในความจริง พระพุทธเจ้าท่าน

ก็ตรัสถึงพระองค์เองอย่างนี้ว่า *"ตถาคตต้องพูดด้วยโวหารชาวบ้านพูด แต่จิตไม่ยึดมั่นด้วยอุปาทาน เหมือนชาวบ้านยึดมั่น"*

เมื่อชาวบ้านพูดว่า "บ้านของฉัน" นี้มันเป็นบ้านของฉันจริงๆจังๆ ร่างกายของฉัน ก็เป็นร่างกายของฉันเอาจริง ๆ จัง ๆ มันเป็นความโง่ ความหลง ด้วยตัณหา อุปาทาน–เป็นของกูเสียจริง ๆ แต่ถ้าพระพุทธเจ้าจะพูดว่า "ร่างกายของฉัน" "ร่างกายของตถาคต" นั้น ปากพูดอย่างนั้น แต่ใจไม่ได้ยึดมั่นว่า ร่างกายของตถาคต แต่เป็นของธรรมชาติ ไม่มีความยึดมั่นด้วยอุปาทาน ว่าร่างกายนั้นเป็นของกู ชาวบ้านพูดว่าอย่างไร ก็ยึดมั่นอย่างนั้นทั้งนั้น ฉะนั้นก็เลยมาสอนกันเสียใหม่ว่า หัดเป็นคนปากอย่าง ใจอย่าง กันเถิด เมื่อปากพูดว่า ของกู ใจอย่าเป็นของกู ปากพูดว่าตัวฉัน ใจอย่าเป็นตัวฉัน เดี๋ยวมันจะยกหูชูหาง นี้เรียกว่า "ปากอย่างใจอย่าง" *ปากพูดว่า "ตัวกู" อยู่ตามเคย ใจอย่าเป็นเช่นปากเอ่ย เหวยพวกเรา* ที่เขียนอยู่ใต้รูปภาพที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ ปากพูด ว่า ตัวฉัน ว่า ของฉัน ว่าลูกเมียของฉัน ความรับผิดชอบของฉันอะไรก็ตามใจ ก็พูดตามภาษาธรรมดาให้มันรู้เรื่องกันเท่านั้น ส่วนใจให้มันรู้อยู่เสมอว่า ทุกอย่างมันเป็นของธรรมชาติ เราเข้าไปเกี่ยวข้องกับมันให้ถูกวิธี ให้สำเร็จประโยชน์ ก็ไม่มีความทุกข์ นั่นแหละผลที่มุ่งหมายมันอยู่ที่ไม่มีความทุกข์ แล้วมันจะเป็นของฉันไม่ได้

แล้วก็อย่าลืมที่เคยเตือนว่า อย่าให้เสียเปรียบหรือขายหน้าพวกคริสเตียนที่ในไบเบิลของเขาก็มีสอนอย่างเดียวกัน มีภรรยา ก็จงเหมือนกับไม่มีภรรยา มีทรัพย์สมบัติ ก็จงเหมือนกับไม่มีทรัพย์สมบัติ มีทุกข์ก็เหมือนกับไม่มีทุกข์ มีสุขก็เหมือนกับไม่มีสุข ไปซื้อของที่ตลาดไม่เอาอะไรมา อย่างนี้เป็นต้น กิริยาภายนอกทำอย่างไร ก็ตามใจ แต่ในใจไม่เป็นอย่างนั้น ไม่เหมือนกับที่ปากพูด หรือกิริยาอาการมันแสดง หมายความว่าใจไม่ยึดมั่นถือมั่นว่า ตัวกู–ของกู โดยทางสมมุติ ว่า ตัวกู ว่าของกู กูซื้อมา เป็นของกูอย่างนี้ แต่โดยความจริงแท้นั้นเป็นของธรรมชาติ จิตไม่ยึดมั่นว่า ของกู จะใช้สอย จะกิน จะใช้อย่างไรก็ได้ โดยไม่ต้องยึดมั่นว่าเป็นตัวกู–ของกู

นี้เรียกว่ามีชีวิตอยู่ด้วย สติปัญญา ไม่ใช่มีชีวิตอยู่ด้วยความโง่ ความหลง ด้วยกิเลส ตัณหา สติปัญญาทำให้มองเห็นว่า ทุกอย่างเป็นของธรรมชาติ เราอย่าเป็นโจรปล้นธรรมชาติมาเป็นของเรา เราจงกิน จงใช้ จงเกี่ยวข้องกับมัน ในฐานะที่มันเป็นของธรรมชาติ ก็จะได้ความสุขสบายไปตลอดชีวิต พอไปปล้นธรรมชาติว่าเป็นของกู กลายเป็นโจรขึ้นมาอย่างนี้ ธรรมชาติก็ตบหน้าให้ทันที คือทำให้มีความรู้สึกหนักใจ ร้อนใจอะไรเพราะความยึดมั่นถือมั่นนั้น ๆ เพราะฉะนั้นอย่าเป็นโจรปล้นธรรมชาติ นี้สำหรับพุทธบริษัท สำหรับศาสนาอื่นที่เขามีพระเจ้าก็ว่าทุกอย่างเป็นของพระเจ้า อย่าไปปล้นเอาของพระเจ้ามาเป็นของเรา จะกิน จะอยู่ จะใช้สอยอะไรก็ทำไป แต่อย่ากล้ายึดมั่นว่าของกู ไปปล้นพระเจ้า พระเจ้าจะลงโทษเอา! มันก็มีเท่านี้

นี้เรียกว่า *มีปากอย่าง ใจอย่าง* ก็จะมีแต่ความเย็น เย็นเป็นนิพพานทางอายตนะ ในเรื่อง *ปากอย่าง ใจอย่าง* นี้ ทีอย่างที่เป็นชนิดเลว ทำไมทำกันได้ และทำกันได้อยู่แล้ว ในทางสังคมนั้นได้ยินว่า มีเรื่องโกหกมดเท็จ ปากอย่างใจอย่างทั้งนั้น พอพบหน้ากัน จับมือ สบาย หัวเราะ ขอบคุณอะไรสบาย แต่ใจมันเต็มไปด้วยคิดอาฆาตมาดร้ายก็มี ในสนามกีฬาเขาให้นักมวยจับมือกันบ้าง นักกีฬาจับมือกันบ้าง นั้นมันโกหก ปากอย่างใจอย่างทั้งนั้น แสดงอาการอย่างหนึ่ง แต่ใจมันอีกอย่างหนึ่ง เห็นได้ชัดว่า มันชกต่อย ตบตีกัน ในท่ามกลางสนามกีฬา อย่างนี้ก็เพิ่มความเห็นแก่ตัว ไม่ใช่ทำลายความเห็นแก่ตัว นี่เรียกว่ากีฬาจอมปลอม เพราะมันปากอย่างใจอย่าง ทำอย่างนั้นยังทำได้ แต่ที่มาขอให้ทำ *ปากอย่างใจอย่าง* อย่างนี้บ้าง กลับไม่เอา มันจริงกว่ามันถูกกว่า ของธรรมชาติอย่าว่าของกู ของพระเจ้าอย่าว่าของกู ให้ถือเป็นของยืมใช้ ธรรมชาติก็ยอมให้ พระเจ้าก็ยอมให้ เราก็สบายจนตลอดชีวิต อย่างนี้มันดีกว่า เพราะฉะนั้นชีวิตของเรามันเป็นชีวิตที่ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความกลัว เรียกว่าไม่มีความทุกข์คำเดียวมันรวมหมด คือไม่มีปัญหา ไม่มีความกลัว ไม่มีความสะดุ้ง ไม่มีวิตกกังวล ไม่มีอะไรหมด

นี่แหละคือ *"เคล็ด" ที่จะเป็นอยู่อย่างดีที่สุดเท่าที่มนุษย์จะพึงทำได้* เรียกว่า สิ่งดีที่สุดที่มนุษย์จะทำได้ มันก็จบกันเท่านี้ไม่มีอะไร เกิดมาก็เพื่อให้ได้สิ่งดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ นี่ง่ายนิดเดียว แต่ในมหาวิทยาลัยของคุณไม่ยักสอนกัน ของง่ายๆ นิดเดียวนี้ จนคุณก็ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม เมื่อไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม ก็เป็นอันว่าไม่รู้ทั้งหมดแหละ เรื่องดี–เรื่องชั่ว เรื่องบุญ–เรื่องบาป เรื่องอะไรมันไม่รู้ไปหมด แล้วมันไม่สนใจด้วย เพราะไม่สนใจที่จะรู้ว่าเกิดมาทำไม

ครั้งนี้เราถือว่า เป็นการบรรยายสรุปครั้งสุดท้ายสำหรับพวกคุณ ที่มีโอกาสมาบวชระหว่างปิดภาคเรียนควรจะได้รู้อะไรบ้าง ในเมื่อจะกลับออกไปเป็นฆราวาส ผมก็พยายามเลือกสรรอย่างดีที่สุดแล้ว ว่าเรื่องอะไรบ้างที่จะเหมาะแก่คุณผู้มีความประสงค์อย่างนี้ ฉะนั้นจึงได้บรรยายคำบรรยายชุดนี้ โดยหัวข้อที่เรียกว่า "**ฆราวาสธรรม**" เป็นธรรมะสำหรับฆราวาส เท่าที่จำเป็นแก่ฆราวาส และที่ฆราวาสจะถือเอาประโยชน์ให้ได้มากที่สุดเท่าไร เรียกว่า "ฆราวาสธรรม" ของพวกเราที่นี่โดยเฉพาะ เพราะว่ามันอาจจะไม่เหมือนกับที่เขาเรียกว่า "ฆราวาสธรรม" ในที่อื่นๆ ซึ่งมันอาจจะแคบเกินไป มีเพียงเรื่องทำมาหากินเป็นต้น ส่วนผมนี้ คำว่า "ฆราวาส" ก็ไม่ยอมให้ละทิ้งพุทธศาสนา : ซีกหนึ่งให้เป็นเรื่องร่างกาย ทำมาหากินไป อีกซีกหนึ่งก็เป็นเรื่องทางจิต–ทางวิญญาณ จะต้องมีความแจ่มแจ้ง สว่างไสวไป แล้วก็ไปด้วยกันนั่นคือเป็นฆราวาสที่ดี เป็นพระอยู่ในตัวเสร็จแล้วตลอดเวลา แต่ว่าเป็นพระที่เดินไปช้าๆ

นี้ขอสรุปใจความไว้อย่างนี้ ว่าเป็นฆราวาสที่ดีที่สุดในโลก เพราะว่าเป็นฆราวาสตามแบบของพุทธบริษัท มีหลักของพุทธศาสนาเป็นเครื่องประดับประคอง นี้ขอให้มีความเข้าใจ และดำเนินการปฏิบัติ ที่ถูกตรงโดยใจความดังที่กล่าวมาแล้วนี้ แล้วก็มีความเจริญ งอกงาม ก้าวหน้าในทางแห่งพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา ทุกทิพาราตรีเทอญ.

ทำบุญสามแบบ

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ตรีวิธปุญญกถา

แสดง ณ โมกขพลาราม ไชยา เมื่อ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๑๐

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน

กยิราถ ปุญฺญานิ สุขาวหานิ

อถ โลกามิสํ ปชเห สนฺติเปกฺโข–ติ

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ–ติ

ณ บัดนี้จะได้วิสัชนาพระธรรมเทศนาในปุญญกถา เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธาความเชื่อ และวิริยะความพากเพียรของท่านทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญงอกงามก้าวหน้าในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย จนกว่าจะยุติลงด้วยเวลา

ธรรมเทศนาในวันนี้เป็นธรรมเทศนาพิเศษ ปรารภเหตุที่ท่านทั้งหลายบำเพ็ญทักษิณาทานเป็นพิเศษอีกนั่นเอง จะได้วิสัชนาในปุญญกถา คือ **เรื่องอันเกี่ยวกับบุญ**

สิ่งที่เรียกว่า "บุญ" นี้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับพุทธบริษัททั้งหลาย แม้ว่าท่านทั้งหลายที่มาประชุมกันที่นี่ ก็มีมูลเหตุเนื่องมาจาก **ความต้องการบุญ** และทุกคนก็พูดถึงกันแต่เรื่องบุญ มาทำบุญ ไปทำบุญ, เที่ยววิ่งว่อนไปหมดนี้ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำบุญ และฝันถึง ระลึกถึงอยู่แต่เรื่องบุญ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องกระทำให้เป็นบุญกันขึ้นมาจริง ๆ และเป็นเรื่องที่ควรนำมาพิจารณากันอยู่บ่อย ๆ เพื่อให้เป็นบุญยิ่งขึ้น และกว่าจะถึงที่สุด เพราะเหตุฉะนั้น ท่านผู้ใดต้องการด้วยบุญ จงตั้งใจฟังให้เป็นอย่างดี อย่าฟังพอเป็นพิธีเหมือนคนโดยมาก

คนโดยมากเป็นคนโง่ ไม่รู้ว่าทำบุญนั้นคืออะไร ? ทำอย่างไร ? เพื่ออะไร ? แล้วก็ทำบุญโดยสักว่าเหมา ๆ เอาว่าได้บุญ เขาทำกันอย่างไรก็ทำอย่างนั้นเหมือนเขา

แล้วก็ทึกทักเอาว่าได้บุญ อย่างนี้มีกันอยู่ทั่วไป เรียกว่าได้บุญตามเขาว่า ได้บุญอย่างละเมอเพ้อฝันไปเท่านั้นเอง บางทีจะไม่คุ้มกับบุญด้วยซ้ำไป เพราะจะเปรียบเทียบกับบุญชนิดนั้น ก็ได้แต่สิ่งที่เป็นเพียงเปลือกกะพี้เท่านั้นเอง

บางคนยังยิ่งไปกว่านั้นเสียอีก คือว่า **ต้องการเพียงสักแต่ว่าทำบุญ** ก็แล้วกัน ไม่รู้ว่าเอาบุญไปทำอะไร นี่เป็นคนโง่มาก น่าสงสารที่สุด คือว่าทำบุญก็แล้วกัน ไม่รู้ว่าเอาบุญนั้นไปทำอะไร

ข้อนี้เปรียบเหมือนกับคนที่เลี้ยงไก่ เป็นคนโง่เลี้ยงไก่ อุตส่าห์เลี้ยงไก่ด้วยความยากลำบาก หมดเปลืองสิ่งของหมดเปลืองเวลา ครั้นไก่โต ไข่ออกมา ก็หารู้ไม่ว่า ไข่นั้นมีประโยชน์ ก็ปล่อยให้ไข่นั้นเรี่ยราดอยู่ที่นั่นเอง หาได้เก็บเอาไม่ กลับปล่อยให้สุนัขกิน คนอย่างนี้จะโง่เขลาสักเท่าไร ท่านทั้งหลายลองคิดดูเถิด เขาควรถูกเรียกได้สั้น ๆ ว่าเป็นคนที่เลี้ยงไก่ไว้ไข่ให้สุนัขกิน ตัวเองไม่ได้สนใจ เพราะไม่รู้จักว่าไข่นั้นคืออะไร

นี่เหมือนกันกับทายกทายิกาทั้งหลายที่มัวแต่ทำบุญ แล้วก็ไม่รู้ว่าบุญนั้นคืออะไร จะเอาไปทำอะไร ก็หาได้สนใจในส่วนที่เป็นบุญจริง ๆ ไม่ สนใจแต่เรื่องทำบุญเท่านั้น เหมือนกับคนโง่ สนใจแต่เรื่องเลี้ยงไก่ แต่แล้วก็หาได้เอาไข่ไม่

ลองพิจารณาดูเถิดว่า คนชนิดไหน ทายก ทายิกา พวกไหนที่เป็นคนโง่เลี้ยงไก่ไว้ไข่ให้สุนัขกิน มันก็คือทายกทายิกาที่ดีแต่ทำบุญให้ทาน เลี้ยงพระ บำรุงศาสนา แล้วก็หาได้รับเอาตัวศาสนาไปเรียนรู้ และปฏิบัติไม่ ดีแต่ทำบุญ เลี้ยงพระ ให้ทาน บำรุงศาสนาอย่างเดียว ไม่รู้จักรับเอาตัวของพระศาสนาไปศึกษาและปฏิบัติ และให้ได้รับประโยชน์เต็มตามควรแก่การปฏิบัติ คนชนิดนี้แหละ คือ คนที่ทำบุญเหมือนกับเลี้ยงไก่ไว้ไข่ให้สุนัขกิน

ทำบุญมากมายจนตลอดชีวิตก็ยังเป็นอย่างนั้นอยู่นั่นเอง เพราะว่าจิตใจไม่ได้ดีขึ้น กิเลสไม่ได้เบาบางลง ไม่รู้ว่าพระพุทธศาสนาคืออะไร ? ไม่รู้ว่าพระพุทธเจ้า

ทรงสอนอะไร ? ไม่รู้ว่าหัวใจของพระพุทธศาสนานั้นคืออะไร ? **เพียงแต่จะรู้ ก็ไม่รู้เสียแล้ว แล้วจะปฏิบัติได้อย่างไร ก็เลยไม่ได้มรรคผลแต่ประการใด** นี้เรียกว่า ทายกทายิกาที่ดีแต่เลี้ยงไก่ไว้ไข่ให้สุนัขกิน

ขออภัยที่ต้องใช้คำตรง ๆ โสกโดก อย่างนี้ เพราะว่าเป็นการช่วยความจำได้อย่างดี ว่า ทายกทายิกาทั้งหลายจงได้ **หยุดการบำเพ็ญบุญชนิดที่เหมือนเลี้ยงไก่ไว้ไข่ให้สุนัขกินนั้นเสียทีเถิด**

จงได้ขยันเลี้ยงไก่ ไปในทางที่ว่า รู้จักถือเอาไข่จากไก่เอาไปเป็นประโยชน์แก่ตนให้ได้มากที่สุดเถิด

ขอให้บำรุงศาสนาแล้วได้รับประโยชน์จากศาสนา เป็นผู้เรียนรู้ตัวศาสนา เป็นผู้ปฏิบัติตัวศาสนา เป็นผู้มีจิตใจที่สะอาด มีจิตใจที่สว่าง และมีจิตใจที่สงบ ความมีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ นี่แหละคือตัวแท้ของศาสนา คือเยื่อเนื้อของศาสนา

เปรียบเหมือนกับไข่ไก่ที่มีประโยชน์ ส่วนอาการที่สักว่า "เลี้ยง" สักว่า "ทำบุญ" นั้นยังไม่สำเร็จประโยชน์ก่อน เป็นแต่เพียงได้บุญเหมา ๆ เอาเท่านั้นเองยังไม่แน่

ถ้าจะให้แน่นอน ต้องรู้ให้จริงว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างไร ? อะไรเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ? แล้วก็ปฏิบัติ แล้วก็ได้รับผลของการปฏิบัติจริง ๆ เช่นรู้ว่าพระพุทธศาสนาสอนเรื่อง "**ความไม่ยึดมั่นถือมั่น**" ก็สามารถที่จะเอามาปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวันอยู่ทุกเวลานาที เป็นผู้มีความสุขสบายดีตลอดเวลาเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นเวลาทำการงานหรือเวลาพักผ่อน ล้วนแต่มีความสุขสงบไปทั้งนั้น

อย่างนี้เรียกว่าผู้ที่เลี้ยงไก่แล้วได้กินไข่ คือ **ผู้ที่บำรุงศาสนาแล้วได้รับประโยชน์จากศาสนา** เรียกว่าเป็นผู้ที่ **ทำบุญด้วยความรู้จักบุญ แล้วก็ได้บุญนั้นมาจริง ๆ**

เพื่อจะให้เข้าใจความข้อนี้ยิ่งขึ้น จะได้วิสัชนาในคำว่า "บุญ" โดยละเอียดออกไป

คำว่า "บุญ" นี้ แปลว่า **เครื่องฟูใจ** ก็มี และแปลว่า **เครื่องชำระชะล้างซึ่งบาป** ก็มี เราเอาความหมายสำคัญกันดีกว่า **ความหมายที่สำคัญ** คือความหมายที่ว่า เครื่องชำระล้างบาปนั่นเอง

ดังนั้นจึงขอให้ทุกคนจำไว้ว่า "บุญ" มีความหมายชั้นสำคัญสูงสุดว่า **เป็นเครื่องชำระชะล้างซึ่งบาป** อย่าเอาแต่ว่า เป็นเครื่องฟูใจ อิ่มใจ สบายใจเลย เพราะว่าอาจจะเป็นเรื่องผิดขึ้นมาโดยไม่ทันรู้ตัวก็ได้

ถ้าถือเอาว่า **บุญเป็นเครื่องชำระล้างบาปแล้วไม่มีทางที่จะผิด** หรือจะผิดก็ผิดแต่น้อย ยังมีส่วนถูกอยู่นั่นเอง ถ้ามุ่งหมายจะให้เป็นเครื่องชำระชะล้างซึ่งบาป เป็นอันว่า เราถือเอาใจความของคำว่า "บุญ" นี้ว่า "เป็นเครื่องชำระชะล้างซึ่งบาป"

ทีนี้ จะพิจารณาถึง "บุญ" นั้นอีกต่อไป ในฐานะเป็นเครื่องชำระชะล้างบาป

เปรียบเหมือนกับว่า เราใช้น้ำอาบ ล้างตัวเราให้สะอาด บางคนไม่ค่อยจะมีการพิถีพิถันอะไร ใช้น้ำโคลนอาบ เพราะไม่มีน้ำสะอาดจะอาบ ใช้น้ำโคลนขุ่น ๆ อาบ นี่ก็มีอยู่พวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งก็ใช้น้ำที่ละลายด้วยน้ำหอม เครื่องหอมต่าง ๆ อาบ นี้ก็พวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งเป็นพวกสุดท้ายคือ พวกที่อาบด้วยน้ำสะอาด ใช้สบู่และน้ำที่สะอาด

ลองคิดดูเถิดว่า คนหนึ่งอาบน้ำโคลนจะสะอาดได้สักเท่าไร คนหนึ่งอาบร่ำด้วยน้ำแป้งหอมจะสะอาดได้สักเท่าไร อีกคนหนึ่งอาบด้วยน้ำที่ใสสะอาด ใช้สบู่ที่ถูกต้อง แล้วก็จะสะอาดได้สักเท่าไร มันต่างกันเป็น ๓ อย่าง อย่างนี้

คนที่อาบน้ำโคลน เพราะไม่มีน้ำอื่นจะอาบ อาบเสร็จแล้วก็ยังมีโคลนติดอยู่ที่ตัว แม้แต่จะเอาน้ำโคลนล้างเท้า เท้าก็ยังเปื้อนโคลนอยู่นั่นเอง ถ้าอาบด้วยน้ำที่ปนด้วยเครื่องหอม เมื่ออาบเสร็จแล้วก็มีเยื่อของเครื่องหอมนั่นเองติดอยู่ที่เนื้อที่ตัว ถ้าอาบด้วยน้ำที่ใสสะอาด ลูบไล้ด้วยสบู่ แล้วล้างด้วยน้ำที่ใสสะอาด ก็ไม่มีอะไรติดอยู่ที่เนื้อที่ตัว เป็นเนื้อตัวที่สะอาด

เราจึงเห็นได้ว่า ในตัวอย่าง ๓ ประการนี้ เป็นการล้างหรือการอาบ ที่ไม่เหมือนกัน จะต้องระวังให้ดี ๆ ว่ามันไม่เหมือนกัน อาบน้ำโคลน เสร็จแล้วก็มีโคลนติดตัว อาบน้ำแป้งหอม เสร็จแล้วมันก็มีแป้งติดตัว อาบน้ำที่สะอาด เสร็จแล้วมันก็ไม่มีอะไรติดตัว

เมื่อเปรียบการอาบน้ำล้างตัว ด้วยการทำบุญแล้ว การทำบุญก็มี ๓ อย่างเช่นเดียวกัน ทำบุญเหมือนกับน้ำโคลน ก็คือพวกที่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเอามาทำบุญให้ทาน ฆ่าวัว ฆ่าไก่ เลี้ยงสุรายาเมา ทำตามประสาของคนที่เห็นแก่ปาก แก่ท้อง ก็เห็นแต่เรื่องกินเป็นใหญ่ แล้วก็ฆ่าสัตว์ทำบุญ หรือทำบุญอวดคน ทำแต่เพียงเรื่องไว้อวดคน คือทำบุญเอาหน้าเป็นการค้ากำไร อย่างนี้มันเหมือนกับว่า บุญนี้เหมือนกับน้ำโคลน คนนั้นจึงได้ผลเหมือนกับอาบน้ำโคลน

คนอีกจำพวกหนึ่ง ทำบุญด้วยอุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นในบุญ เมาบุญเมาสวรรค์วิมานเป็นต้น ถ้าทำบุญด้วยความคิดอย่างนั้น ก็เรียกว่า เหมือนกับอาบน้ำด้วยน้ำที่เจือด้วยแป้งปูนต่าง ๆ ที่เป็นของหอม

อีกพวกหนึ่ง ประเภทที่ ๓ พวกนี้ **ทำบุญเพื่อจะละเสียซึ่งความยึดมั่นถือมั่น ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดว่าเป็นตัวเราหรือของเรา ทำเพื่อให้กิเลสหมดไปจากสันดาน** อย่างนี้เหมือนกับคนอาบน้ำที่สะอาด เมื่ออาบด้วยน้ำที่สะอาด มันก็เป็นเนื้อเป็นตัวที่สะอาด บุญนั้นจึงเป็นบุญที่เหมือนกับสบู่หรือน้ำที่สะอาด

ทบทวนใหม่อีกครั้งหนึ่งว่า บุญชนิดที่หนึ่งเหมือนกับน้ำโคลน บุญชนิดที่สองเหมือนกับน้ำแป้งหอม ส่วนบุญชนิดที่สามนั้น เหมือนกับน้ำที่สะอาด ใครอาบน้ำอย่างไหนก็ย่อมจะได้ผลต่างกัน ไม่เหมือนกันเลย ทั้งที่เรียกว่า "น้ำ" เหมือนกันและ "อาบ" เหมือนกันแต่อาบแล้วได้ผลไม่เหมือนกันเลย เพราะคนหนึ่งอาบน้ำโคลน คนหนึ่งอาบน้ำแป้งหอม คนหนึ่งอาบน้ำที่สะอาด คนหนึ่งทำบุญเหมือนโคลน คนหนึ่งทำบุญเหมือนแป้งหอม คนหนึ่งทำบุญเหมือนน้ำที่สะอาด เพราะฉะนั้นบุญนั้นจึงไม่เหมือนกัน

เพื่อให้เข้าใจเรื่องนี้ดีขึ้น ควรจะระลึกนึกถึงพระพุทธภาษิตที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นนิเขปบทข้างต้นนั้นว่า "**เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน**" เมื่อเพ่งเห็นภัยในความตาย **กยิราถ ปุญฺญานิ สุขาวหานิ** ท่านทั้งหลายจงกระทำบุญอันจะนำสุขมา นี้อย่างหนึ่งเป็นคำกล่าวของพวกเทวดา "**โลกามิสํ ปชเห สนฺติเปกฺโข**" ท่านทั้งหลายพึงละเสียซึ่งโลกามิส เพ่งหวังต่อสันติเถิด นี้เป็นคำตรัสของพระพุทธเจ้า

ขอทบทวนใหม่ว่า พวกเทวดามาเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลว่า เขามีความเห็นว่า ถ้าเห็นภัยอันตรายในความตายแล้วให้รีบทำบุญ" พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "ถูกแต่เราไม่ว่าอย่างนั้น" เมื่อเทวดาทูลขอให้พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นอย่างไร พระพุทธ-เจ้าก็ตรัสว่า "**เมื่อเพ่งเห็นภัยในความตาย จงรีบละเหยื่อในโลกเสีย แล้วเพ่งหวังต่อสันติเถิด**" เทวดาต้องการให้ทำบุญ แต่พระพุทธเจ้าว่า ให้ละเหยื่อในโลกเสีย ความข้อนี้มันจะเหมือนกัน หรือจะค้านกันอย่างไร ขอให้ลองพิจารณาดู

ถ้าผู้ใดมีสติปัญญาละเอียดลออ รอบคอบ สุขุมพอก็จะเห็นได้ว่า มันไม่ถึงกับค้านกันทีเดียว เพราะว่าเทวดานั้นว่า "**ให้ทำบุญ**" บุญก็มีถึง ๓ อย่าง ทำบุญเหมือนกับน้ำโคลน ทำบุญเหมือนกับน้ำแป้งหอม ทำบุญเหมือนกับน้ำที่สะอาด ทำบุญเหมือนกับน้ำที่สะอาดนี้ก็เป็นการชำระชะล้างกิเลสอยู่แล้ว แต่ว่าพวกเทวดาจะรู้ถึงข้อนี้หรือหาไม่ ก็ไม่ทราบ แต่ก็ได้ใช้คำว่า "บุญ" ซึ่งเป็นชื่อของสิ่งที่ล้างบาปด้วยเหมือนกัน

ส่วนพระพุทธเจ้าตรัสว่า "**ให้ละเหยื่อในโลกเสีย แล้วเพ่งหาสันติเถิด**" นี้ก็หมายความว่า ทำจิตให้สะอาด อย่าไปเกี่ยวข้องกับเหยื่อในโลก แล้วอยู่ด้วยความสงบเถิด มันก็เป็นบุญประเภทที่เหมือนกับน้ำที่สะอาดอยู่แล้วนั่นเอง เพราะว่าบุญประเภทที่เหมือนกับอาบน้ำ ล้างสบู่ด้วยน้ำที่สะอาดนี้ ก็คือ **ทำบุญเพื่อละความยึดมั่นถือมั่น** นั่นเอง

"การทำบุญเพื่อละความยึดมั่นถือมั่น" นั้นก็มีความหมายอย่างเดียวกันกับข้อที่ว่า **"ละเหยื่อในโลกเสีย เพ่งหาแต่สันติเถิด"** แต่พระพุทธองค์ไม่ได้ตรัสเอ่ยถึงคำว่า **"บุญ"** ไปตรัสเอ่ยถึงว่า **"ให้ละเหยื่อในโลก"** นี้ก็เพื่อให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้กำกวม เพื่อไม่ให้ดิ้นได้ในคำว่า "บุญ" ซึ่งมักจะเข้าใจผิด และหลงไหลกันไปในทางที่ผิดจนถึงกับทำบุญเหมือนกับน้ำโคลนทางหนึ่ง อีกทางหนึ่งก็ทำบุญเหมือนกับน้ำแป้งหอม ไม่มีใครทำบุญด้วยคิดว่าเหมือนกับน้ำที่ใสสะอาด ชำระล้างให้สะอาดอย่างเดียว

ทายก ทายิกาทั้งหลายที่เที่ยวแห่กันไป แห่กันมาทำบุญบ้านนั้น เมืองนี้ วิ่งไปวิ่งมา ขึ้นรถลงเรือ นี้คิดดูเถิดว่า ตัวเองทำบุญด้วยความหวังประเภทไหน ส่วนใหญ่ก็คงจะทำบุญด้วยความหวังว่า จะได้บุญ **มีอุปาทานในบุญ** เพื่อได้สวรรค์วิมาน แล้วก็มีอยู่ไม่น้อยเหมือนกันที่ **ทำบุญเอาหน้า** อุตส่าห์เที่ยวทำบุญอวดคนถึงเมืองนั้นเมืองนี้ เมืองโน้น เที่ยวทำบุญเอาหน้า อย่างนี้ก็มีอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน

บางคน ถึงกับลงทุนทำบาป หลอกลวงเอามา เรี่ยไรเอามา ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเอามาทำบุญ อย่างนี้มันก็เป็นการทำบุญเหมือนกับน้ำโคลน ที่ทำไปด้วย **เอาหน้า** หรือ **อวดคน** หรือ **ลงทุนที่เป็นบาป** นี้ก็คือทำบุญเหมือนกับน้ำโคลน

ถ้าทำบุญด้วยใจที่ **เชื่อในบุญ**ล้วน ๆ และ **ทำบุญไปตามวิธี ที่ถูก** มันก็เหมือนกับทำบุญที่รดด้วยน้ำแป้งหอม **ทำให้ชื่นใจได้ แต่ก็ไม่ใช่ความสะอาด** แม้ว่าเราจะเอาแป้งหอมมาทาที่เนื้อที่ตัวให้มันหอม มันก็ไม่ใช่ความสะอาด มันสกปรกอยู่ที่เยื่อของหอมนั่นเอง แต่มันเป็นของหอม เป็นเยื่อที่มีกลิ่นหอมจึงชื่อว่าเป็น **ความไม่สะอาดที่มีกลิ่นหอม**

ใครเคยทำบุญด้วยบริสุทธิ์ใจว่า จะละความยึดมั่นถือมั่นว่า "ตัวกู" ว่า **"ของกู"** ดูจะหายากเต็มที เพราะปรากฏว่า แม้ที่นั่งกันอยู่ที่นี่ ก็ดู **จะไม่มีใครสมัครใจที่จะปิดทองหลังพระ** อยากจะปิดทองหน้าพระ อยากจะให้เขาเห็น อยากจะเอาหน้าด้วยกันทั้งนั้น ถ้าใครปิดทองหลังพระก็จะหาว่า เขาเป็นคนโง่ ไปปิดตรงที่ใครไม่เห็น นี่ก็เพราะว่า คนเหล่านั้นยึดมั่นในบุญ ไม่ได้ทำบุญเพื่อละความยึดมั่นถือมั่น ไปมี

แต่ความยึดมั่นถือมั่น จึงไม่ยอมปิดทองหลังพระ ปล่อยให้หลังพระไม่ได้ปิดทองสกปรกอยู่อย่างนั้นเอง ไม่มีใครเอาใจใส่

บรรดาที่นั่งกันอยู่ที่นี่ ใครบ้าง มีความสมัครใจ แน่ใจ ที่จะปิดทองตรงที่หลังพระ แล้วก็ขอให้รู้ว่า คนนั้นแหละเป็นคนที่กำลังพยายามจะละความยึดมั่นถือมั่นเสีย **ไม่ต้องการจะเอาหน้า เอาเกียรติอะไร** จึงสมัครที่จะปิดทองให้ครบให้ถ้วน ให้บริบูรณ์ ตรงที่เขาไม่ปิดกัน ตรงที่หลังพระนั่นเอง เพราะมีความเข้าใจถูกต้องว่าเรา **ไม่ได้ทำบุญเอาหน้า จึงสามารถที่จะปิดทองหลังพระได้**

ด้วยเหตุนี้แหละ พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสไว้ตรง ๆ ว่า "จงละเสียซึ่งเหยื่อในโลก และมุ่งหวังแต่สันติเถิด" **เหยื่อในโลก** นี้ คือ ความสวย ความรวย ความเอร็ดอร่อย ความหรูหรา ความมีเกียรติ ความมีหน้ามีตานี่ก็คือเหยื่อในโลกนี้ หรือว่าตายแล้วไปเกิดในสวรรค์มีวิมาน มีนางฟ้า บำรุงบำเรอ อย่างนี้ก็เป็นเหยื่อในโลก ให้ละเหยื่อชนิดนี้เสีย อย่าไปเห็นเป็นของประเสริฐวิเศษอะไร แล้วให้ไปหวังแต่ในสันติ คือความสงบ คือ **มีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ นั้นเรียกว่า สันติ** ให้ไปหวังในข้อนั้น

อย่าได้ไปหวังในเรื่องสวย เรื่องรวย เรื่องเอร็ดอร่อย ทางเนื้อทางหนัง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ในสวรรค์วิมานอะไร ที่ไหน ไม่เมาบุญ ไม่เมาสวรรค์แล้ว อย่างนี้เรียกว่า เป็นผู้ละเหยื่อในโลกเสียได้แล้ว และเป็นผู้หวังแต่ในสันติคือความสงบ ดังที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้อย่างที่ว่า "**ถ้าเห็นว่าชีวิตนี้เป็นอันตราย ไม่เท่าไรก็จะต้องแตกตายลงไปแล้ว ก็ให้รีบละเหยื่อในโลกนี้เสีย แล้วเพ่งหวังแต่สันติเถิด**" ดังนี้

ส่วนพวกเทวดานั้นกล่าวว่า "ให้รีบทำบุญเข้า ให้รีบทำบุญเข้า เพราะจะนำความสุขมาให้" ถ้าใครไม่เข้าใจในคำพูดเหล่านั้นแล้ว ก็คงจะไปทำบุญชนิดที่เป็น

น้ำโคลนเข้าก็ได้ หรือคงจะไปทำบุญชนิดเอาหน้าเอาตามากกว่า เพราะว่าต้องการจะสวย จะรวย จะดี จะเด่น จะไปเกิดในสวรรค์วิมาน

โดยเหตุฉะนี้แหละ จึงได้กล่าวว่า คำว่า "บุญ ๆ" นี้ฟังยาก กำกวม เผลอเข้าเป็นเรื่องที่น่าเวทนาสงสารไปก็มี แต่ถ้าพูดว่า จงละเหยื่อในโลกเสีย แล้วเพ่งหาสันติเถิด" อย่างนี้ไม่มีทางที่จะผิดได้ ไม่มีทางที่จะเข้าใจผิดได้

ดังนั้น จึงได้กล่าวให้เป็นที่เข้าใจกันว่า ให้ฟังให้ดี ๆ สำหรับคำว่า **บุญ บุญ บุญ นี้ มีทางที่จะผิดได้** ส่วนคำว่า **"ไม่ยึดมั่นถือมั่น" นี้ ไม่มีทางที่จะผิดเลย**

แต่ถ้าเราจะใช้คำว่า "บุญ" กันต่อไป ก็ขอให้เข้าใจไว้เสมอว่า บุญนี้อย่างน้อยก็มี ๓ ชนิด หรือ ๓ ชั้น ๓ ระดับ บุญที่เหมือนกับน้ำโคลนนี้ก็อย่างหนึ่ง อาบแล้วก็ยังเปื้อนโคลน บุญที่เหมือนกับน้ำแป้งหอมนี้ก็อย่างหนึ่งอาบแล้วตัวก็ยังเปื้อนอยู่ด้วยเครื่องหอมเหล่านั้น อีกอย่างหนึ่ง บุญเหมือนกับน้ำที่สะอาด ใช้สบู่ที่ดีเข้าช่วยแล้วล้างด้วยน้ำที่สะอาด อย่างนี้อาบแล้วไม่มีอะไรติดอยู่ที่เนื้อที่ตัว

คำว่า **"บุญ" เป็นชื่อของเครื่องล้างบาป** เครื่องล้างบาปก็มีความหมายอยู่เป็น ๓ ขั้นอย่างนี้ จงระวังให้ดีอย่าให้เสียที ที่ได้เหนื่อยมาก เปลืองมาก และเสียเวลามาก แล้วไปได้บุญชนิดน้ำโคลนเข้าก็มี ได้บุญชนิดที่ทาน้ำแป้งน้ำปูนน้ำอบสักว่าให้หอม ๆ เพื่อหลอกคนอื่น หลอกตัวเองอย่านี้ก็มี

ควรจะทำบุญชนิดที่ว่า เป็นเครื่องล้างบาปโดยแท้จริง คือ เหมือนกับอาบน้ำที่สะอาด แล้วชำระล้างความเข้าใจผิด ความมัวเมา ความหลงใหล เหล่านั้นออกไปเสียได้ นั่นแหละจึงจะเป็นบุญที่ถูกตรงตามความหมายในพระพุทธศาสนา

ถ้าในพระพุทธศาสนานี้มีคำสอนข้อไหน ประโยคไหน ที่ไหน ว่า "ให้ทำบุญ" แล้ว ก็จงหมายความว่า **ทำบุญชนิดที่ล้างบาปได้จริง** อย่าให้เหมือนพวกเทวดาที่พูดว่าทำบุญ แล้วอะไรก็ยังไม่รู้ อาจจะเป็นเรื่องสวย เรื่องรวย เรื่องหอม เรื่องเย้ายวน เรื่องหลงใหลลุ่มหลงไปก็ได้ อย่างนั้นมันเป็นเรื่องของเทวดา ซึ่งมักชอบอย่างนั้น

แต่พุทธบริษัทนั้นต้องการบุญชนิดที่ล้างบาปได้แล้วบาปคือกิเลสทั้งหลายที่ทำจิตใจให้เศร้าหมอง เพราะฉะนั้นบุญต้องให้เป็นเครื่องชำระชะล้างจิตใจอย่าให้เศร้าหมอง

ถ้าทำบุญด้วยเอาหน้า มันก็เศร้าหมอง คือ เศร้าหมอง ด้วยทิฏฐิ มานะ กิเลส ตัณหา ขึ้นมาอีก **ทำบุญอวดคน** อย่างนี้ มันก็มีกิเลสอวดคนนั่นแหละเป็นเครื่องเศร้าหมองเกิดขึ้นมาใหม่ อย่าได้ทำบุญเอาหน้า อย่าได้ทำบุญอวดคนเลย ถ้าถึงกับฆ่าสัตว์ตัดชีวิตมาทำบุญอย่างนี้ด้วยแล้ว มันก็ยิ่งร้ายกาจลงไปอีก คือจะยิ่งกว่าน้ำโคลน มันจะกลายเป็นโคลนแท้ ๆ

คนที่อาบโคลนแท้ ๆ นั้นจะสะอาดได้อย่างไร ? ขอให้ลองคิดดู อยู่เฉย ๆ ยังสะอาดกว่า ไปเอาโคลนมาอาบเข้ามันก็สกปรกมากกว่าเดิม เหมือนกับคนธรรมดาไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตมันก็ยังไม่บาปอะไร แต่พออยากจะเอาบุญอยากจะเอาหน้าขึ้นมาไปฆ่าวัว ฆ่าควาย ฆ่าหมู ฆ่าไก่ มาทำบุญ อย่างนี้มันก็เท่ากับไปเอาโคลนมาอาบแล้วมันจะสะอาดอย่างไร มันจะสวยที่ตรงไหน มันจะสวยมันจะสะอาดได้ก็แต่ในระหว่างพวกที่มีความเห็นชนิดนั้นด้วยกัน คือพวกที่เห็นแก่กิน เห็นแก่ปากแก่ท้องแก่ความสนุกสนานเอร็ดอร่อย ด้วยกันเท่านั้น ที่จะเห็นว่า นี่ดี

ส่วนผู้ที่มีปัญญา พิจารณาแล้วจะเห็นว่า นี่ไม่ไหวนี่ไม่ใช่ทำบุญเลย แต่เราก็ยังเรียกว่าบุญ คือเป็นบุญปลอม บุญที่เหมือนกับน้ำโคลน ที่เอามาอาบเข้าแล้วมันก็ยังเปื้อนโคลน

หรือ แม้แต่บุญที่เหมือนกับอาบน้ำแป้งหอม อาบแล้วมันก็ยังมีเยื่อแป้งหอมเยื่อน้ำหอมติดอยู่ที่เนื้อที่ตัว หาได้สะอาดแท้จริงไม่ ต่อเมื่อทำบุญชนิดที่ว่า ล้างด้วยน้ำสะอาด ใช้เครื่องซักฟอกที่ถูกต้อง แล้วล้างด้วยน้ำสะอาด มีร่างกายสะอาดแล้ว จึงจะเรียกว่าบุญ เหมือนกับน้ำที่ใสสะอาดอย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ว่า **"ธรรมะนี้เหมือนกับน้ำที่ไม่มีตม : ธมฺโม รหโท อกทฺทโม"**

ช่วยกันจำไว้ให้ดี ๆ ว่า ธรรมะนั้นเหมือนกับน้ำที่ไม่มีตม ธรรมะแท้ ๆ ของพระพุทธเจ้านั้นเหมือนกับน้ำที่ไม่มีโคลน ไม่มีตะกอน ไม่มีเมือกตม เมื่อเอามาอาบเข้ามันก็ทำให้ตัวสะอาดได้ อาบชนิดนี้แหละจึงจะเป็นการอาบแท้จริง ทำบุญชนิดนี้เป็นอันเดียวกันกับที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ละเหยื่อในโลกนี้เสีย แล้วเพ่งหาแต่ความสงบเถิด"

เดี๋ยวนี้มัวแต่ทำบุญเอาหน้ากันบ้าง ทำบุญหลอกลวงเอาเงินเขาบ้างก็มี อย่างดีก็ทำบุญเพื่อจะผูกพันกันไว้เป็นมิตรกันไว้เอาประโยชน์ อย่างนี้ก็มี อย่างนี้มัน **ยังไม่ใช่บุญอะไร มันเป็นเรื่องลงทุนชนิดหนึ่ง**

ถ้าเป็นเรื่องทำบุญจริงๆ แล้ว มันต้องเป็นเรื่องล้างบาป ต้องเป็นเรื่องบรรเทาเสียซึ่งความยึดมั่นถือมั่นดังธรรมภาษิตที่ว่า **ทานญฺจ ยุทฺธญฺจ สมานมาหุ, การให้ทานกับการรบนี้เป็นของเสมอกัน**

การให้ทานกับการรบพุ่งในสงคราม มันเสมอกันอย่างไร ? การให้ทานนั้นคือการรบกันกับกิเลส รบกันกับความยึดมั่นถือมั่น การให้ทานที่แท้จริงนั้นไม่ใช่เพื่อแลกเอาสวรรค์ ไม่ใช่แลกเอาความสวย ความรวย การให้ทานที่แท้จริงนั้น **เป็นการรบพุ่งกับกิเลส รบกับความเห็นแก่ตัว รบกับความยึดมั่นถือมั่นว่า ตัวกู–ของกู** รบให้กิเลสเหล่านั้นพ่ายแพ้ไป นั่นแหละเรียกว่าการให้ทาน ดังนั้นท่านจึงกล่าวว่า การให้ทานกับการรบนี้เสมอกัน หรือเป็นสิ่งเดียวกัน อย่างนี้ก็ได้

หรือ ถ้าจะพูดให้ยืดเยื้อออกไป ก็จะพูดได้เหมือนกันว่า การให้ทานนั้นก็มีข้าศึก ต้องมีการตระเตรียม ต้องมีการฝึกฝน ต้องมีการสะสมอาวุธ สะสมเครื่องมือปัจจัยในการรบพุ่ง แล้วจึงจะไปรบกัน

การให้ทานนี้ก็เหมือนกัน ต้องมีการตระเตรียมที่ถูกต้อง จึงจะเป็นการให้ทานที่ดี เมื่อให้ไปได้เท่าไรมันก็ชนะเท่านั้น

ถ้าให้ไม่ดี คือ รบไม่ดี มันก็เป็นการพ่ายแพ้ คือ **เป็นการถอยหลังไปเห็นแก่ตัว** เป็นการลงทุนชนิดหนึ่งไป ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คือพวกที่ทำบุญ

เหมือนกับน้ำโคลน ทำบุญเหมือนกับน้ำแป้งหอม ส่วนผู้ที่ทำบุญให้ทานเหมือนกับการรบโดยแท้จริงนั้น เหมือนกับพวกที่ทำบุญอาบรดด้วยน้ำที่สะอาด คือชำระล้างร่างกายนี้ให้สะอาดได้จริง ๆ

สรุปรวมความแล้ว ก็ได้ใจความว่า บุญนี้มีอยู่ ๓ อย่าง **บุญเหมือนกับน้ำโคลน** อย่างหนึ่ง **บุญเหมือนกับน้ำแป้งหอม** นี้อย่างหนึ่ง **บุญเหมือนกับน้ำที่ใสสะอาด** นี้อย่างหนึ่ง มีความแตกต่างดังที่กล่าวมาแล้วโดยละเอียดนั้น ท่านผู้ใดต้องการบุญชนิดไหนก็จงทำเอาได้ตามใจ ไม่มีใครว่า ไม่มีใครห้าม

ที่กล่าวนี้เป็นการบอกกล่าวให้รู้ว่า มันมีอยู่อย่างไร ชนิดไหนควรและไม่ควร แต่ถ้าว่า **ใครสมัครใจจะทำบุญชนิดไหน ตามใจชอบของตนก็ไม่มีใครห้าม** ใครอยากตกนรกก็ไม่มีใครว่า ใครอยากจะไปสวรรค์ก็ไม่มีใครว่า ใครอยากจะดับไม่เหลือเป็นนิพพานก็ไม่มีใครว่า จงเลือกเอาเองตามชอบใจ

อยากลงนรกก็ทำบุญชนิดเหมือนน้ำโคลน อยากไปสวรรค์ก็ทำบุญเหมือนกับน้ำแป้งหอม **อยากดับไม่เหลือก็ทำบุญเหมือนกับน้ำที่สะอาด** ดับเสียซึ่งความสำคัญมั่นหมายว่าตัวกูของกูแล้ว ไม่เกิด โลภะ โทสะ โมหะ ได้อีกต่อไป มีความสะอาดสว่าง สงบเย็นตลอดชีวิต อย่างนี้เรียกว่าดับเสียซึ่งตัวกูไม่ให้มีเชื้อเหลือ **มีอยู่แต่ความว่างจากกิเลส ว่างจากตัวตน เพราะไม่มีอะไรที่จะเป็นความทุกข์**

เมื่อพูดถึงเรื่อง **ความว่าง บางคนอาจจะเข้าใจผิดเช่นเดียวกับคำว่า บุญ** เพราะคำว่า "ว่าง" นี้ที่เป็นมิจฉาทิฏฐิก็มี ในครั้งพุทธกาลนั้นก็มีคนสอนเรื่องความว่างที่ไม่ใช่อย่างของพระพุทธเจ้า พวกนั้นสอนเป็นมิจฉาทิฏฐิที่กล่าวว่าไม่มีอะไร ไม่ต้องนึกต้องคิดอะไร อย่างนั้นมันเป็นความว่างอย่างอันธพาล เป็นความว่างอย่างมิจฉาทิฏฐิ

การที่มีความว่างชนิดนั้นไม่ใช่เป็นความว่าง เป็นเพียงความวุ่นที่มันเข้ม-งวดกวดขันจนถึงกับไม่กลัวตาย หรือถึงกับไม่คิดอะไร ไม่เห็นแก่อะไร ไปเสียอย่างนั้น นี้เป็นความว่างอย่างอันธพาล เป็นความว่างอย่างมิจฉาทิฏฐิ

ส่วนคำว่า **สุญญตา** หรือ **ความว่างตามแบบของพระพุทธเจ้า** นั้น มัน **มีอะไรอยู่ทุกอย่าง แต่ไม่ให้ไปยึดไปถือสิ่งเหล่านั้น แม้สิ่งใดสิ่งหนึ่งว่า เป็นตัวตนหรือของตน**

กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ก็ยังมีอยู่ เช่นว่า ถ้าไปทำอย่างนี้เข้า ผลก็จะเกิดมาอย่างนี้ ถ้าไปทำอย่างนั้นเข้า ผลมันก็จะเกิดขึ้นอย่างนั้น เช่น ไปทำอย่างที่เรียกว่า "บาป" เข้า ผลก็จะเป็นความทุกข์ ไปทำอย่างที่เรียกว่า "บุญ" เข้า ผลก็จะเป็นความสุข แต่ว่า **ทั้งความทุกข์และความสุขนั้นก็ยังไม่ใช่สิ่งที่ควรยึดมั่นถือมั่น หรือสำคัญมั่นหมายว่าเป็นตัวเราหรือเป็นของเรา** : อย่างนี้เรียกว่า ความว่างตามแบบของพระพุทธเจ้า

เรื่อง **ความว่าง** ก็ดี เรื่อง **จิตว่าง** ก็ดี **มีอยู่เป็น ๒ ความหมาย** อย่างนี้ คือ **อย่างอันธพาลอย่างหนึ่ง อย่างสัมมาทิฏฐิอย่างหนึ่ง**

เปรียบเหมือนฤทธิ์หรือเดชนี้ ฤทธิ์อย่างอันธพาลก็มี เหมือนกับพวกยักษ์พวกมารมีฤทธิ์ไว้ทำลายล้างผลาญฆ่าฟันกัน นี้ก็เป็นฤทธิ์อย่างอันธพาล

ฤทธิ์อีกอย่างหนึ่ง เป็นของที่พระพุทธเจ้าท่านใช้ทำปาฏิหาริย์โปรดสัตว์ให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ฤทธิ์อย่างนี้ไม่เป็นอันตรายอะไร เป็นสิ่งที่พอจะใช้ให้เป็นประโยชน์ได้

ฤทธิ์อย่างอันธพาลนั้นก็มีประโยชน์แก่พวกอันธพาล ฤทธิ์อย่างบริสุทธิ์ก็มีประโยชน์แก่พระอริยเจ้า หรือแก่การที่จะช่วยเหลือคนทั้งหลายให้พลอยได้ประโยชน์

เพราะฉะนั้นถ้าใครต้องการฤทธิ์ ต้องการจะมีฤทธิ์จะมากไปด้วยฤทธิ์ ก็ต้องเลือกให้ถูกฤทธิ์ชนิดที่เป็นประโยชน์ เหมือนที่พระพุทธเจ้าท่านใช้ทำปาฏิหาริย์ สอนคนให้หลุดพ้นจากความทุกข์ อย่าไปหลงเอาฤทธิ์อย่างยักษ์อย่างมารไว้ฆ่าฟันกัน ไว้ล้างผลาญกัน อย่างนั้นเลย

เรื่อง **จิตว่าง** นี้ก็เหมือนกัน เรื่อง **ความว่าง** นี้ก็เหมือนกัน **ความว่างอย่างอันธพาลนั้นมีไว้สำหรับเอาเปรียบผู้อื่นโดยประการทั้งปวง** เช่นไปทำอะไรเข้าก็เพื่อ

เอาเปรียบผู้อื่น หรือไปเอาเปรียบผู้อื่นเข้าก็ไม่เห็นเป็นบาปอะไร อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นลัทธิความว่างของพวกอันธพาล เหมาะสำหรับพวกโจรหรือพวกฝ่ายค้านที่จะเอาไปใช้ตามความคิดเห็นของตัว เพื่อย่ำยีความคิดเห็นของบุคคลอื่นเท่านั้น

แต่ถ้าเป็นเรื่อง **ความว่างหรือจิตว่างตามแบบของพระพุทธเจ้า** แล้ว ก็คือ **ให้เป็นอยู่ทุกลมหายใจเข้าออกด้วยความไม่สำคัญมั่นหมายสิ่งใด โดยความเป็นตัวตนหรือเป็นของตน อย่าให้ความโลภ ความโกรธ ความหลงเกิดขึ้นมาได้** : แล้วจึงมีชีวิตอยู่ สำหรับประกอบการงานในสิ่งที่ควรกระทำ ตามที่ควรกระทำ เท่าที่ควรกระทำ ไม่มีความทุกข์ใดๆ เกิดขึ้น อย่างนี้เรียกว่าเป็นลัทธิความว่างหรือจิตว่างตามแบบของพระพุทธเจ้า แตกต่างกันอยู่เป็น ๒ อย่าง อย่างนี้

ความว่างหรือจิตว่างอย่างอันธพาลนั้นย่อมดึงไปให้ทำบาป **ความว่างหรือจิตว่างอย่างแบบของพระอริยเจ้านั้นย่อมดึงมาสำหรับให้ทำบุญชั้นสูงสุด** คือ บุญเหมือนน้ำสะอาด ที่จะชำระล้างเสียซึ่งเหยื่อในโลก แล้วเพ่งหวังแต่สันติ ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนใคร ไม่เบียดเบียนอะไรหมด จึงทำให้โลกนี้เป็นโลกที่อยู่กันด้วยความสงบสุข

ในเมื่อมั่นคงในหลักของพระพุทธเจ้า คือความว่างชนิดที่พระพุทธเจ้าท่านสั่งสอนเป็นไปอย่างถูกต้อง ไม่มีความยึดมั่นสิ่งใด โดยความเป็นตัวตน หรือของตน แม้เราจะพูดว่ายึดมั่นในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี้ก็ไม่ใช่ความยึดมั่น เพราะความยึดมั่นนี้ไม่เป็นอุปทาน แต่มีมูลมาจากวิชชา

ถ้าเรายึดมั่นในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั้นหมายความว่า **ยึดมั่นด้วยสติปัญญา** : ไม่ได้ยึดมั่นด้วยความโง่หรืออวิชชา เพราะฉะนั้นจึงไม่เหมือนกัน แต่ในภาษาไทยนี้แม้บางทีจะพูดกัน ว่าเป็นความยึดมั่นถือมั่นเหมือนกัน ฟังดูก็คล้ายกัน แต่เราพึงรู้เถิดว่า มันไม่เหมือนกัน

ความยึดมั่นถือมั่นที่พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ละนั้น เป็นความยึดมั่นถือมั่นของจิตใจ ที่มีมูลมาจากอวิชชา คือความโง่ ความหลง แต่ถ้าเรามีความตั้งใจ หรือสำคัญ

มั่นหมาย **หรือยึดมั่นถือมั่น**ก็ตาม ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง **ด้วยสติปัญญาแล้ว** นั่นไม่ใช่ความยึดมั่นถือมั่น **เป็นเพียงความต้องการที่ถูกต้อง** ที่ประกอบอยู่ด้วยสติปัญญา หรือว่าเป็นความพากเพียรบากบั่นพยายามที่ถูกต้องด้วยสติปัญญา อย่างนี้ไม่เรียกว่าอุปาทาน ไม่เรียกว่าความยึดมั่นถือมั่น

สิ่งที่เรียกว่า "**อุปาทาน**" หรือความยึดมั่นถือมั่นนั้น **ต้องมีมูลมาจากอวิชชา** ความโง่เขลาเสมอไป ส่วนความต้องการ เช่นต้องการยึดพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ หรือยึดมั่นหลักธรรมข้อนี้เป็นสรณะอย่างนี้ไม่ใช่อุปาทาน เพราะไม่ได้มาจากอวิชชา แต่มาจากวิชชาซึ่งตรงกันข้าม คือมาจากปัญญา

ดังนั้นจึงกล่าวเสียใหม่ว่า **ถ้าเราจะมีความยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดที่จะเป็นที่พึ่งได้ ก็ต้องทำไปด้วยสติปัญญา** อย่าทำไปด้วยอวิชชา แล้วก็พึงรู้เถิดว่า นั่นเขาไม่เรียกว่า ความยึดมั่นถือมั่น แต่ภาษาของเราพูดผิดกันไปเองเรียกกันไปว่าเป็นความยึดมั่นถือมั่น

ทีนี้ก็มีทางที่จะพิจารณาดูกันต่อไป เช่นว่ายึดมั่นถือมั่นในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ นี่แหละ **บางคนยึดด้วยอวิชชาก็มี** ขอให้พิจารณาดูให้ดี ๆ ว่า ความยึดมั่นถือมั่นของเราในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั้น ยึดมั่นด้วยวิชชา หรือยึดมั่นด้วยอวิชชา

ถ้าเรามีความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้อง ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หวังจะให้ดับทุกข์ได้ แล้วปฏิบัติตาม อย่างนี้เรียกว่ายึดมั่นถือมั่นด้วยวิชชาหรือด้วยปัญญา หรือ **ที่ถูกไม่ควรจะเรียกว่า ความยึดมั่นถือมั่น** ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เราควรจะเรียกว่า "**สรณาคมน์**" คือ **การถือเอา หรือการถึง** ซึ่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะต่างหาก ไม่เรียกว่า ความยึดมั่นถือมั่น

ถ้าใครไปเรียกว่ายึดมั่นถือมั่น และยึดมั่นในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างนี้ระวังให้ดี เผลอนิดเดียว ก็กลายเป็นความยึดมั่นถือมั่นของอวิชชา เพราะว่า เขาไม่รู้ว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร

เห็นได้ง่าย ๆ เช่นไปยึดมั่นถือมั่นในพระเครื่องรางว่าเป็นพระพุทธเจ้า หรือไปยึดมั่นในผงขี้ดินอะไรอันหนึ่งว่าเป็นพระธรรม หรือไปยึดมั่นเครื่องหมาย อย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นพระสงฆ์ อย่างนี้เรียกว่ายึดมั่นใน พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ด้วยอำนาจอวิชชา ความยึดมั่นอย่างนี้เรียกว่าอุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่น อย่างนี้ไม่ทำให้ดับทุกข์ได้

เป็นความยึดมั่นถือมั่นอย่างเดียวกันกับที่ไปยึดมั่นถือมั่นปัจจัยภายนอก ยึด ถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูเขา ต้นไม้ สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ วัตถุศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางศักดิ์สิทธิ์ ตะกรุดศักดิ์สิทธิ์ ผ้าประเจียดศักดิ์สิทธิ์ หรืออะไรก็ล้วนแต่ศักดิ์สิทธิ์ นี่เรียกว่ายึดมั่น ถือมั่นด้วยอวิชชา ถ้าไปยึดมั่นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ในลักษณะอย่างนั้นแล้ว ก็เป็นความยึดมั่นถือมั่นด้วยอวิชชาได้เหมือนกัน

อย่าได้ไปเข้าใจว่า ยึดมั่นถือมั่น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วจะ ปลอดภัยไปทีเดียว จะต้องดูให้ดี ๆ เสียก่อนว่า ยึดมั่นถือมั่นด้วยอะไรกันแน่ ต่อเมื่อ ยึดมั่นถือมั่นด้วยสติปัญญา มีหูตาสว่างไสว **รู้แจ้งประจักษ์ว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คืออะไร แล้วมุ่งหมายที่จะใช้หลักเกณฑ์อันนั้นให้เป็นประโยชน์ เป็น การทำที่พึ่งแก่ตนแล้ว** นี้เรียกว่าทำไปอย่างถูกต้องตามทำนองของพุทธบริษัท คือเป็น ผู้ถึงซึ่ง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยความเป็นสรณะของตน ขอให้ทุกคน นับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในลักษณะอย่างนี้เถิด

อย่าได้นับถือในลักษณะที่เป็นความยึดมั่นถือมั่น เป็นของขลัง เป็นของ ศักดิ์สิทธิ์ บูชาอ้อนวอน แม้กระทั่งพระพุทธรูปก็ยังเอาข้าว ปลา อาหาร มาเซ่นไหว้

และบางทีก็ยังเลือกเฉพาะ อย่างว่าต้อง **เอาไข่ต้มลับปลาร้าไปเซ่นพระพุทธรูปองค์นั้นองค์นี้ อย่างนี้ก็ยังมี นี้เป็นผลของความยึดมั่นถือมั่นที่มาจากอวิชชาโดยแท้** มันเหมาะสำหรับคนที่ยังมีอวิชชาอยู่ และเป็นความยึดมั่นถือมั่นชนิดที่เรียกว่า ไม่เป็นพุทธ-ศาสนาแต่ประการใด เป็นเรื่องตรงกันข้ามกับพุทธศาสนาด้วยซ้ำไป แล้วจะมาเรียกว่านับถือในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างนี้ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้เลย

นี่แหละ คือความลึกลับซับซ้อนของถ้อยคำ ที่ใช้พูดจากันอยู่ เช่น คำว่า "บุญ" ก็ดี คำว่า "ยึดมั่นถือมั่น" ก็ดี คำว่า "จิตว่าง" "ความว่าง" ก็ดี คำว่า "ฤทธิ์" ว่า "ปาฏิหาริย์" ก็ดี ย่อมมีความหมายซับซ้อนกันอยู่อย่างนี้ เราจะต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้องเพียงพอ แล้วรู้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรปรารถนา ซึ่งควรจะเข้าใจ และนำมาประพฤติปฏิบัติ ให้เป็นการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง

เหมือนกับว่า เรารู้จักเลือกทำบุญใน ๓ อย่างนั้นให้ได้บุญที่เหมือนกับน้ำที่สะอาด ที่ชำระชะล้างร่างกายให้สะอาดได้จริงให้สมกับคำว่าบุญได้จริง ทำไปด้วยความว่าง ด้วยความรู้สึกในความว่าง ในความมีจิตว่าง ในความไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด

ให้เข้าใจว่า **พระพุทธศาสนานี้ มีคำสอนเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น หรือความว่าง มีความว่างนั่นเองเป็นหัวใจด้วย และเป็นทั้งหมดด้วย** ฟังดูแล้วก็ฟังยาก คือว่าความว่างนั่นแหละเป็นทั้งสิ่งเดียวด้วย เป็นทั้งทุก ๆ สิ่งด้วย สิ่งเดียวก็คือว่างทั้งหมด ทุกสิ่ง ก็คือ ทุกสิ่งก็ว่างเช่นเดียวกัน

เราควรจะได้แยกธรรมะในพระพุทธศาสนานี้ออกเป็นอย่าง ๆ ดู เช่น อริย-สัจ เรื่องทุกข์ เรื่องสมุทัย เรื่องนิโรธ เรื่องมรรค

ทุกข์ ก็คือความทุกข์ **สมุทัย** คือเหตุให้เกิดทุกข์ **นิโรธ** คือความดับสนิทของความทุกข์ **มรรค** คือการปฏิบัติเพื่อให้ได้นิโรธนั้น

ทุกข์นั้นก็คือตัวธรรมชาติแท้ ๆ ที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ ฟังดูให้ดี และเข้าใจให้ดี ว่า ทุกข์นี้เป็นธรรมชาติ เป็นตัวธรรมชาติที่มีอยู่ตามธรรมชาติ จะเป็นความ

ทุกข์เพราะเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือความทุกข์ด้วยเจ็บไข้ ปวดหัวตัวร้อน อะไรก็ตาม มันเป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เป็นตัวธรรมชาติ

สมุทัย คือ เหตุให้เกิดทุกข์ ความยึดมั่น ความทะเยอทะยาน หรือ ตัณหา อุปาทานนี้ เป็นสมุทัย นี้ **เป็นกฎของธรรมชาติ**

มรรคมีองค์แปด ที่เราปฏิบัติแล้วดับทุกข์ได้นี้ มัน **เป็นหน้าที่ของมนุษย์ตามกฎของธรรมชาติ** มนุษย์ต้องมีหน้าที่เดินให้ถูกทาง ให้ถูกตามกฎของธรรมชาติ จึงเรียกว่า การทำให้ถูกต้องนี้ เป็นหน้าที่ตามธรรมชาติ

ในที่สุดก็เกิดผลเป็น **ทุกขนิโรธ** คือ **ดับทุกข์ได้** ขึ้นมา นี่ก็เป็นผลตามธรรมชาติ

ความทุกข์คือตัวธรรมชาติก็ดี สมุทัยคือกฎธรรมชาติที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์อย่างนั้นอย่างนี้ก็ดี การปฏิบัติตามหน้าที่ที่ควรปฏิบัติ นี้ก็ดี และผลที่เกิดขึ้นเป็นความสุขสงบแท้จริงนี้ก็ดี ล้วนแต่เป็นธรรมชาติ

ไม่มีส่วนไหนสักส่วนเดียว ที่จะเป็นตัวเรา หรือเป็นของเราได้เลย มันเป็นของธรรมชาติ **มันว่างจากตัวตน จึงได้เรียกว่า ว่าง** มันเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะยึดมั่นถือมั่น หรือถึงกับจะไปยึดมั่นถือมั่นมัน ก็ไม่ได้ ไปยึดมั่นถือมั่นเข้าเมื่อไร มันก็กลับผิดไปเสียทันที เป็นความทุกข์ขึ้นมาทันที ไปยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ ดังนี้จึงได้เรียกว่า มันเป็นของว่างจากความที่ควรจะยึดมั่นถือมั่น

ทุกข์ก็ว่าง และไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เหตุให้เกิดทุกข์ก็ว่าง และไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ความดับทุกข์ก็ว่าง และไม่ควรยึดมั่นถือมั่น หนทางให้ถึงความดับทุกข์ก็ว่าง และไม่ควรยึดมั่นถือมั่น

เหมือนที่พระพุทธองค์ตรัสว่าธรรมะนี้เหมือนพ่วงแพ เรือแพสำหรับขี่ข้ามฟาก เท่านั้นเอง ไม่ใช่สิ่งที่ควรยึดมั่นถือมั่นเอาไว้เป็นทรัพย์สมบัติ แล้วเที่ยวทูนหัว

เที่ยวแบกเที่ยวพาไป อย่างนี้เป็นต้นเลย ทุกข์ก็เป็นธรรมชาติ สมุทัยก็เป็นธรรมชาติ นิโรธก็เป็นธรรมชาติ มรรคก็เป็นธรรมชาติ ฉะนั้นจึงว่าง และไม่ควรยึดมั่นถือมั่นด้วยกันทั้งนั้น

ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่มีอะไรมากไปกว่านี้ สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่มีอะไรมากไปกว่า ๔ อย่างนี้ สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นจำแนกได้เพียง ๔ อย่างเท่านี้ คือ เป็นตัวธรรมชาติอย่างหนึ่ง เป็นกฎของธรรมชาติอย่างหนึ่ง เป็นหน้าที่ของธรรมชาติอย่างหนึ่ง เป็นผลตามธรรมชาติที่จะพึงได้รับอย่างหนึ่ง รวมเป็น ๔ อย่างด้วยกัน ธรรมะทั้งหลายมีเพียงเท่านี้ ทั้งหมดนี้เป็นของว่างจากตัวตน ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ทีเดียวว่า **ทุกสิ่งว่าง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น**

ถ้าไปยึดมั่นถือมั่นเข้า มันก็เกิดความรู้สึกที่เป็นกิเลสหรือเป็นความทุกข์ขึ้นมา ตลอดเวลาที่ยังไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็ไม่มีกิเลสหรือความทุกข์เลย เรา**ต้องมีสติสัมปชัญญะ** ระวังตัวในข้อนี้อยู่เสมอ นั่นแหละ **คือหลักปฏิบัติ** หรือหน้าที่ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติได้สำเร็จตามนี้ ก็ไม่มีความทุกข์ นั่นแหละคือผลที่จะเกิดตามมา

เรียกว่าทุกอย่างเป็นธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ **ไม่อาจยึดมั่นถือมั่นเป็นของใครได้เลย ไม่เป็นของพระพุทธเจ้า** ไม่เป็นของเรา ไม่เป็นของใคร แต่เป็นธรรมชาติ เป็นของธรรมชาติ เป็นตัวธรรมชาติ เรามีหน้าที่ที่จะปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติเท่านั้น เราจะไปเอามันมาเป็นของเราก็ไม่ได้ เราจะไปบังคับมันก็ไม่ได้ **เรามีหน้าที่แต่เพียงจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติเท่านั้น แล้วก็ไม่มีความทุกข์** และที่เรียกว่า "เรา" นี้ก็ไม่ใช่ตัวเรา

ที่เรียกว่า **"เรา" นี้ก็คือร่างกายและจิตใจ** ที่มีความรู้สึกนึกคิด ควบคุมกันไป ในระหว่างกายกับใจ **เมื่อกายกับใจไม่ต้องการให้มีความทุกข์ กายกับใจก็อย่าไปทำให้ผิดกฎของธรรมชาติ ซึ่งตัวมันเองก็เป็นธรรมชาติอยู่แล้ว**

หมายความว่า กายกับใจนี้ก็เป็นตัวธรรมชาติอยู่แล้ว และมีกฎธรรมชาติอยู่ในตัวมันแล้ว และมันต้องเคลื่อนไหวไป ให้ถูกตามกฎของธรรมชาติ นั้นคือหน้าที่ของมัน มันจึงไม่มีความทุกข์ตามธรรมชาติ

เรียกว่าธรรมชาติแท้ ๆ ก็ทำอะไรได้ เป็นทุกข์ได้ เป็นสุขได้ เป็นอะไรได้ตามลำพังธรรมชาติ นี่แหละคือคำที่ท่านกล่าวว่า **"การเดินก็ได้เดินไปแล้ว แต่ตัวผู้เดินไม่มี ความทุกข์ก็มีแล้ว แต่ตัวผู้ทุกข์ไม่มี"** เรียกว่าไม่มีตัวตนที่จะเป็นทุกข์ มีแต่ธรรมชาติ ธรรมชาติจะต้องทำให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎของมันเอง มันจึงจะไม่เป็นทุกข์

"เรา" นี้เป็นคำสมมติ ใช้เรียกกายกับใจนั่นเอง **เราโง่ นี้ก็หมายความว่า ร่างกายจิตใจกำลังประกอบไปด้วยอวิชชา เราฉลาดก็หมายความว่า ร่างกายจิตใจกำลังประกอบไปด้วยสติสัมปชัญญะ หรือปัญญา** ไม่มีอันไหนเป็นตัวเรา มีแต่ร่าง-กายกับจิตใจที่กำลังประกอบอยู่ด้วย "อะไร" เท่านั้น ครั้นเมื่อมันมีความรู้ดี มีความรู้สึกในตัวมันเองดี มันก็ทำไปได้ในทางที่จะไม่มีความทุกข์ ถ้ามันทำผิดมันก็ต้องเป็นทุกข์ ฉะนั้นมันจึงเป็นเรื่องของธรรมชาติ

แต่เราพูดกันอย่างนั้นไม่ได้ ฟังไม่รู้เรื่อง เราก็ต้องพูดว่าเป็นตัวเรา เดี๋ยวนี้เราทำถูกไม่มีความทุกข์ เดี๋ยวนี้เราทำผิด เรามีความทุกข์ พูดกันอยู่แต่อย่างนี้

ถ้าโง่มากไปกว่านี้ ก็มีอะไรเป็นของเรา มีเงินมีทองมีข้าวมีของเป็นของเรา มีเกียรติยศเป็นของเรา มีบุญเป็นของเรา **อะไรก็ล้วนเป็นของเราไปหมด เรื่องก็เป็นไปเพื่อความทุกข์มากขึ้น แต่ถ้ารู้ว่าอะไร ๆ ก็ไม่ใช่ของเรา** แม้ที่สุดแต่บุญนี้ก็เป็นของธรรมชาติแล้ว **จิตนี้ก็ไม่มีทางที่จะเป็นทุกข์ได้เลย** นี้เรียกว่าเรารู้จักธรรมะเพียงพอ ถูกตรงตามหัวใจของพระพุทธศาสนา ในลักษณะที่เป็นบุญชนิดที่จะล้างบาปได้ คือเป็นบุญชนิดน้ำใสสะอาด ชำระชะล้างกิเลสได้จริง

เราจงขวนขวายในเรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนาส่วนนี้กันเถิด อย่าได้เป็นทายก ทายิกาที่มัวแต่เลี้ยงไก่ไว้ไข่ให้สุนัขกินเรื่อยๆ จนกระทั่งแตกตายทำลายขันธ์ไป นั้นมันน่าเวทนาสงสารอย่างยิ่ง สิ่งที่จะต้องพิจารณาดูให้ดีอย่างนี้มีอยู่มากมาย **จงได้พิจารณาดูเรื่อย ๆ ไปว่า เรากำลังผิดพลาดอยู่ที่ตรงไหน**

ที่จริงนั้นธรรมะไม่ใช่เป็นของยากและอยู่ไกล ธรรมะมีอยู่ตามธรรมชาติ **ธรรมะพร้อมที่จะช่วยเหลืออยู่เสมอ "คน" นั้นแหละมันไม่จริง** มันเป็นคนโกหกหลอกลวงตัวเอง อยู่ตลอดเวลา

ถ้าอาตมาจะพูดว่า ท่านทั้งหลายเป็นคนพูดเท็จต่อตัวเองอยู่ตลอดเวลา อย่างนี้จะหาว่าพูดถูกหรือพูดผิด ? พูดจริงหรือไม่จริงลองคิดดูว่า **ทุกคนพูดเท็จต่อตัวเองอยู่ตลอดเวลา** นี้หมายความว่า รู้อยู่อย่างนั้นแท้ ๆ แล้วก็ยังทำลงไปได้ในสิ่งที่ไม่ควรกระทำ รู้อยู่ว่าไม่ควรทำก็ยังทำลงไปในสิ่งที่ไม่ควรกระทำ แล้วจะไม่ให้เรียกว่าเป็นคนโกหกต่อตัวเองอยู่ตลอดเวลาอย่างไรได้ เช่น รู้อยู่ว่าไม่ควรจะโกรธเขาเลยก็ไปโกรธเขาได้ ไม่ควรจะถือตัวถือตนเลย ก็ไปถืออยู่ได้ ควรจะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ก็ไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ควรจะให้อภัยก็ไม่ให้อภัย อย่างนี้เรียกว่าเป็นคนโกหกตัวเองอยู่ตลอดเวลา เป็นคนพูดเท็จต่อตัวเองอยู่ตลอดเวลา

คิดดูให้ดีว่า คนไหนบ้างที่ไม่พูดเท็จต่อตัวเองอยู่ตลอดเวลา คนนั้นนับว่าเป็นผู้ที่น่าเคารพ น่าบูชาเป็นอย่างยิ่ง **ตามธรรมดาจะเห็นว่า พูดเท็จอยู่ตลอดเวลา** คือรู้อยู่ว่า สิ่งนี้ไม่ดีก็ยังทำ รู้อยู่ว่าสิ่งนี้ดี ก็หาได้ทำไม่ หาได้พยายามไม่ **พยายามแก้ตัวให้ตัวเองว่า มีเหตุผลอย่างนั้นอย่างนี้ที่จะไม่ต้องทำ** หนัก ๆ เข้าก็พูดเอาดื้อ ๆ ว่าไม่อยากทำขึ้นมาเฉย ๆ

แม้จะรู้อยู่ว่าสิ่งนี้เป็นความดี แม้จะรู้อยู่ว่า นี้เป็นสิ่งที่ไม่ควรจะยึดมั่นถือมั่น รู้อยู่ว่า นี้ควรจะให้อภัย ไม่ควรจะถือโทษ นี้ควรจะขอโทษ นี้ควรจะอดโทษ นี้ก็รู้อยู่ดี แต่แล้วก็ไม่ทำเช่นนั้น นี้เรียกว่า คนเหล่านี้พูดเท็จต่อตัวเองอยู่ตลอดเวลา

เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว จะไปโทษธรรมะไม่ได้ เมื่อธรรมะช่วยไม่ได้ จะไปโทษธรรมะไม่ได้ เพราะว่าตัวเองพูดเท็จอยู่ตลอดเวลา

ตัวเองพูดเท็จต่อตัวเองอยู่ตลอดเวลา โกหกตัวเองอยู่ตลอดเวลา นี่มันคนละอย่างกับไปโกหกผู้อื่น โกหกผู้อื่นคือไปเอาประโยชน์ของเขามา พูดจากับคนอื่นหลอกลวงเขาไปเอาประโยชน์ของเขามา อย่างนี้เรียกว่าพูดเท็จต่อคนอื่นไปเอาประโยชน์ของเขามา ส่วนคนเหล่านี้พูดเท็จต่อตัวเองอยู่ตลอดเวลา ไม่จริงต่อตัวเองอยู่ตลอดเวลา มันต่างกันถึงขนาดที่ไปพูดเท็จต่อผู้อื่นเอาประโยชน์จากผู้อื่นนั้น มันไม่ไหวแน่ เป็นเรื่องเสียหาย เป็นเรื่องเลวร้ายเหลือประมาณ แต่ข้อที่ว่า **พูดเท็จต่อตัวเองกันอยู่ตลอดเวลา** นี้ก็ไม่ใช่เล็กน้อย ก็เป็นเพราะเหตุนี้เองคนเราจึง **ก้าวหน้าไปในทางธรรมะไม่ได้**

สงวนเอาไว้ แต่เรื่องโลภะ โทสะ โมหะ สงวนเอาไว้ซึ่งความโกรธ ความอาฆาต ความพยาบาท ความเย่อหยิ่งจองหอง ความอวดดี ความยึดมั่นถือมั่น ความอะไรต่างๆอีกมากมาย ล้วนแต่สงวนเอาไว้ **ไม่ยอมปล่อย ไม่ยอมละ** เพราะเหตุฉะนั้นแหละ **มันจึงมิได้ละ** เพราะเหตุฉะนั้นแหละ มันจึง **ไม่ทำบุญชนิดที่เป็นการล้างบาป** แต่ทำบุญชนิดที่เป็นการพอกพูนบาป เหมือนอาบน้ำโคลน หรือ อย่างดีก็อาบน้ำแป้งน้ำปูน แม้จะหอมก็เลอะเทอะไปหมด ไม่น่าดู ไม่น่านับถือที่ตรงไหน

แต่เมื่อใดทำบุญชนิดที่เป็นการอาบน้ำสะอาดล้างโคลน คือ **อย่าพูดเท็จต่อตัวเองอยู่ตลอดเวลา** มันก็จะเป็นของง่ายดายในการที่จะทำบุญจริง และได้บุญจริงและล้างบาปได้จริงตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนานี้ และเป็นการดับทุกข์ได้จริง

เรื่องนี้มันง่ายมาก คือมันไม่ต้องทำอะไรมากมายที่ไหน แต่ถ้าเข้าใจผิดแล้วดูว่าเรื่องมันมาก พูดว่าต้องออกไปจากทุกข์บ้าง ต้องหนีจากโลกไปหาโลกุตตระบ้าง นั้นมันเป็นเรื่องของคนหลับตาพูด

ถ้าว่าโดยที่แท้แล้ว มันไม่ต้องออกไปที่ไหน ไม่ต้องหนีไปที่ไหน ไม่ต้องอะไร มันมีแต่ **ทำที่ตรงนี้และทำให้มันว่างไป** ทำให้มันว่างไปดับไป **ไม่มีอะไรเหลือ**

ที่ตรงนี้ ให้ความรู้สึกว่า ตัวกู ของกู ที่ยกหูชูหางใส่คนนั้นคนนี้นั้นดับไปว่างไปที่ตรงนี้ นั่งอยู่ตรงไหนก็ทำที่ตรงนั้น ยืนอยู่ที่ตรงไหนก็ทำที่ตรงนั้น เดินอยู่ที่ตรงไหนก็ทำที่ตรงนั้น นอนอยู่ที่ตรงไหนก็ทำที่ตรงนั้น ไม่ต้องออกไปที่ไหน ไม่ต้องหนีไปที่ไหน **ดับตัวกูของกูที่ยกหูชูหางนั้นเสีย คือทำให้มันว่างไป** ความทุกข์ก็ว่างไป ผู้ทุกข์ก็ว่างไป **นั้นแหละคือการออกจากทุกข์ที่แท้จริง** เป็นการดับทุกข์ที่แท้จริงที่ตรงนั้น ตามที่พระพุทธเจ้าท่านสอน

เดี๋ยวนี้มีคนอวดดี พูดไปตามความรู้สึกของตัวว่า ไปที่นั่น ไปที่นี่ ทำอย่างนั้น ทำอย่างนี้ ออกจากโลกนี้ไปสู่โลกุตตระ ออกจากสังสารวัฏฏ์ไปสู่นิพพาน นั้นมันเป็นเรื่องของคนพูดเอาเอง

ส่วนพระพุทธเจ้าท่านตรัสไปในทำนองที่จะสรุปว่ามันเกิดที่ตรงไหน มันก็ต้องดับที่ตรงนั้น ถ้าความทุกข์เกิดขึ้นที่ตรงนี้ มันก็ต้องดับที่ตรงนี้ ถ้าความทุกข์มันเกิดทางตา มันก็ต้องดับทางตา ความทุกข์มันเกิดทางหู มันก็ต้องดับทางหู เมื่อตัวความทุกข์นั้นมันเป็นสังสารวัฏฏ์อยู่แล้ว ความดับของสังสารวัฏฏ์นั่นเอง มันต้องเป็นนิพพาน

เพราะฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า "นิพพาน" ก็ต้องอยู่ตรงสังสารวัฏฏ์ ที่ดับไปนั้น ไม่ต้องวิ่งไปที่ไหน ไม่ต้องหนีไปที่ไหน ไม่ต้องออกไปที่ไหน

ที่พูดว่า วิ่งไป หนีไป ออกไป อย่างนั้นอย่างนี้ มันคนโง่ พูดสำหรับคนโง่ฟัง พูดกันจนตาย กี่กัปป์กี่กัลป์มันก็ไม่รู้เรื่องกันได้ มันจึงเป็นอย่างนี้ และอยู่ในสภาพอย่างนี้ ลักษณะอย่างนี้ไม่ใช่บุญเลย ถ้าจะเป็นบุญก็เป็นบุญเหมือนน้ำโคลน เป็นบุญเหมือนน้ำแป้งน้ำปูนที่เลอะเทอะไปหมด ไม่เป็นน้ำใสสะอาด ที่จะชำระชะล้างจิตใจได้ที่ตรงไหน

หวังว่าท่านทายก ทายิกาทั้งหลายคงจะมีความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นในเรื่องเกี่ยวกับคำว่า "บุญ" จงรู้จักบุญใน ๓ ลักษณะนี้ ว่าบุญเหมือนน้ำโคลนก็มี บุญเหมือนน้ำแป้งหอมก็มี บุญเหมือนน้ำใสสะอาดก็มี

บุญ ๒ อย่างแรกนั้น ทำไปก็มักเหมือนกับการเลี้ยงไก่ไว้ไข่ให้สุนัขกิน มีแต่บุญประเภทสุดท้ายเท่านั้น ที่ทำแล้วจะเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์จากสาระอันแท้จริงของการเลี้ยงไก่ คือการบำรุงพระศาสนา

ในที่นี้เราเปรียบไก่กับพระศาสนา เป็นไก่ตัวใหญ่ที่ช่วยกันเลี้ยงให้มันไข่ออกมา คนมีปัญญาก็ได้กินไข่นั้น คนโง่ก็ไม่ได้กิน เพราะไม่สนใจ ถ้าโง่มากกว่านั้นก็ไปกินขี้ไก่หรือกินขนไก่ ซึ่งมีอยู่โดยมาก คือพวกที่ทำบุญเหมือนน้ำโคลน ทำบุญเหมือนน้ำแป้งหอมนั่นเอง ไม่ใช่อยู่ที่ไหนเลย

จงระวังให้ดี! จงทำบุญให้ได้รับประโยชน์ ให้เป็นประโยชน์ คือให้เป็นประโยชน์อันแท้จริง เป็นบุญที่แท้จริง อย่าได้เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนาเลย

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวํก็มีด้วยประการฉะนี้

วิธีชนะความตาย

(ธรรมะ คือ ผ้าประเจียด)

ของ

พุทธทาสภิกขุ

อุณหิสสวิชยะกถา

ของ

พุทธทาสภิกขุ

แสดงในงานทำบุญอายุ อุบาสิกาผู้มีวัยสูงผู้หนึ่ง ที่จังหวัดเพชรบุรี
เมื่อ ๑๔ มกราคม ๒๕๐๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อตฺถิ อุณฺหิสฺสวิชโย ธมฺโม โลเก อนุตฺตโร

สพฺพสตฺตหิตตฺถาย ตํ ตุวํ คณฺหาหิ เทวเต ติ

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ–ติ.

ณ บัดนี้ จะได้วิสัชนา พระธรรมเทศนาเพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธา--ความเชื่อ และวิริยะ--ความพากเพียรของท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญงอกงามก้าวหน้า ในทางแห่งพระศาสนาของพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่งของเราทั้งหลายกว่าจะยุติลงด้วยเวลา

ธรรมเทศนาในวันนี้ เป็นธรรมเทศนาพิเศษ ปรารภเหตุที่ท่านเจ้าภาพได้จัดให้มีการกุศลบำเพ็ญทาน เนื่องด้วยวาระที่มีอายุครบ ๖ รอบ นับว่าเป็นโอกาสพิเศษ แม้แต่การแสดงธรรม

หัวข้อธรรมเทศนาในวันนี้ ดังที่ยกขึ้นไว้นั้นมีอยู่ว่า **"อตฺถิ อุณฺหิสฺส วิชโย ธมฺโม โลเก อนุตฺตโร"** มีใจความว่า ธรรมะซึ่งเป็นเหมือนผ้าประเจียดนั้นมีอยู่ในโลกนี้

เนื่องด้วยการบำเพ็ญกุศลในวันนี้ เป็นการบำเพ็ญกุศลเพื่อความยืนยาวของอายุ เป็นเหตุให้ระลึกนึกถึงสิ่งซึ่งจะอำนวยให้สำเร็จตามความประสงค์นั้น สิ่งที่จะ

อำนวยให้สำเร็จประโยชน์เช่นนี้มิได้มีสิ่งอื่น นอกจากธรรมะซึ่งเป็นเหมือนผ้าประ-เจียด

ดังที่มีเรื่องเล่ากันไว้ในคัมภีร์พิเศษบางแห่งว่า เมื่อเทวดาตนหนึ่งเดือดร้อนเนื่องด้วยจะถึงคราวสิ้นสุดลงแห่งอายุได้ดิ้นรนมีประการต่าง ๆ ไม่มีใครจะช่วยให้ความเดือดร้อนนั้นระงับไปได้ ในที่สุดได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า และพระองค์ได้ตรัสถึงธรรมะข้อนี้ คือข้อที่ขึ้นด้วยบทว่า "อตฺถิ อุณฺหิสฺสวิชโย ธมฺโม โลเก อนุตฺตโร" อันเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในหมู่พุทธบริษัทชาวไทยเรา

เรื่องที่กล่าวนี้จะเท็จจะจริงอย่างไรไม่สำคัญ คือไม่ต้องเชื่อตามเรื่องนั้น ๆ ก็ได้ หากแต่ว่าจะต้องพินิจพิจารณาดูด้วยปัญญาของตนเองว่าเรื่องทำนองนี้จะเป็นไปได้หรือไม่ ? นี่เป็นกฎเกณฑ์ของพุทธบริษัททั้งหลาย

พุทธบริษัททั้งหลาย ไม่เชื่อตามที่บุคคลอื่นบอก การที่เป็นดังนี้ก็เพราะปฏิบัติตามคำสั่งของพระพุทธเจ้าที่ว่า "**อย่าเชื่อตามบุคคลอื่น**" ดังที่ปรากฏอยู่ในบาลีเช่นกาลามสูตร เป็นต้น ซึ่งมีคำตรัสไว้ว่า **อย่าเชื่อด้วยเหตุที่ว่าผู้นี้เป็นครูของเรา** หรือ **อย่าเชื่อโดยเหตุที่ว่า คำกล่าวนี้มีอยู่ในปิฎก**

เราควรจะคิดดูให้ดี ว่าการที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ดังนี้ มีความมุ่งหมายอย่างไร "อย่าเชื่ออะไรโดยที่มีเหตุผลแต่เพียงว่า ผู้นี้เป็นครูของเรา" นี้ย่อมหมายความว่า แม้พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เป็นครูของเรา แต่เหตุใดพระพุทธองค์จึงตรัสไม่ให้เชื่อ ข้อนี้เป็นหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นอย่างนั้นเอง

เมื่อพระพุทธองค์ยังทรงมีชีวิตอยู่ ได้ตรัสไว้ในทำนองนี้ จนถึงกับมีการถือกันเป็นหลักทั่วไป แม้พระสารีบุตรก็ยังได้ยืนยันข้อนี้แก่พระพุทธเจ้า ในที่เฉพาะพระพักตร์ว่า:– **ข้าพระพุทธองค์มิได้เชื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าดอก แต่จักเชื่อความเห็นแจ้งของตนเอง ด้วยตนเอง** พระพุทธองค์ได้ทรงสาธุ

และข้อที่ตรัสว่า **อย่าเชื่อเพราะเหตุว่าข้อความนี้มีในปิฎก** (ไม่ได้พูดถึง

ไตรปิฎก เพราะว่ายังมิได้มีการจัดเป็นพระไตรปิฎก จึงได้ตรัสแต่เพียงว่า อย่าเชื่อเพราะเหตุที่ข้อความนี้มีในปิฎก) ข้อนี้ก็เหมือนกันกับที่ตรัสว่า อย่าเชื่อ แม้แต่พระ-องค์เองตรัสในทันที จะต้องพิจารณาดูให้เห็นตามที่เป็นจริง เชื่อด้วยสติปัญญาของตน แล้วจึงเชื่อตามที่ตรัสนั้นหรือตามที่มีอยู่ในปิฎกทั้งหลาย

เป็นอันว่า ข้อแรกที่สุดเราจะต้องพินิจพิจารณาดูว่าสิ่งนี้จะเป็นอย่างไร จะควรเชื่อหรือไม่

ข้อที่กล่าวว่า เทวดาเดือดร้อนด้วยการจะต้องสิ้นอายุแล้วไปทูลขอวิธีที่จะระงับความเดือดร้อนนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสคำดังกล่าวนี้ จะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เพียงไรนั้น เราต้องพิจารณาดู ถ้าถือว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ได้มีขึ้นจริงๆ คำกล่าวนี้ก็ระบุชัดอยู่ในตัวแล้วว่า "**ธรรมะซึ่งเป็นเหมือนผ้าประเจียด นั้นมีอยู่ในโลกนี้**" ธรรมะซึ่งเป็นเหมือนผ้าประเจียด หมายความว่า ธรรมะซึ่งสามารถจะป้องกันอันตรายแม้กระทั่งความตาย

เมื่อพูดถึง **สิ่งซึ่งป้องกันความตาย** คนก็จะพากันสงสัยว่า จะป้องกันได้อย่างไร สิ่งซึ่งจะป้องกันความตายนั้นมีอยู่ ๒ ความหมาย:-

ความหมายอันหนึ่งก็คือ **อย่าให้ตายก่อนอายุขัย** นี้หมายความว่า ให้อยู่ไปจนถึงสิ้นสุดของอายุขัย เท่าที่จะอยู่ได้เพียงไร นี้ก็อย่างหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่งนั้นเป็นการป้องกันโดยสิ้นเชิง คือ **ไม่ให้มีความตายโดยประการทั้งปวง** นี้เป็นธรรมะสูงสุด เมื่อเข้าถึงธรรมะสูงสุดนั้นแล้ว คนนั้นจะไม่มีความเกิด ไม่มีความแก่ ไม่มีความตาย เพราะว่าถอนอุปาทานว่า "เรา" ว่า "ตัวเรา" หรือ "ของเรา" เสียได้ ไม่มีตัวเรา ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ตัวตนของเรา หรือของเขาอื่น เมื่อเป็นดังนี้ก็ไม่มีความตาย เป็นผู้อยู่เหนือความตาย พ้นจากความตายโดยสิ้นเชิง

ธรรมะเป็นเครื่องกำจัดเสีย หรือป้องกันเสียซึ่งความตาย มีอยู่เป็นสองความ

หมายดังนี้ แต่เหมือนกันตรงที่เรียกว่า "ธรรมะ" เหมือนกัน จะป้องกันความตายได้ชั่วที่จะให้อยู่ไปจนถึงอายุขัยนั้นก็ต้องใช้ธรรม จะป้องกันไม่ให้ตายเลยโดยประการทั้งปวง คือกลายเป็นผู้รู้จัก หรือถึงความไม่ตาย ที่เรียกว่า "นิพพาน" ไป นี้ก็ต้องใช้สิ่งที่เรียกว่าธรรม เพราะฉะนั้นควรจะได้พิจารณากันถึงสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" นี้ว่ามีอะไรบ้าง และจะป้องกันความตายได้อย่างไร

อาตมาอยากจะให้ท่านสาธุชนทั้งหลาย ได้ทราบถึงความหมายของคำว่า "ธรรม" ไว้ให้สมบูรณ์ที่สุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมะต่อไปข้างหน้า คำว่า "ธรรม" โดยความหมายทั่ว ๆ ไปนั้น มีทางที่จะพิจารณาได้ดังนี้:–

ตามภาษาบาลี คำ ๆ นี้ นับว่าเป็นคำประหลาดพิเศษที่สุด หรือจะถือว่าพิเศษ ประหลาดที่สุดในโลกก็ยังได้ เพราะว่า คำว่า "ธรรม" คำเดียวสั้น ๆ หมายถึงทุกสิ่งไม่ว่าอะไรหมด ใคร--ในภาษาไหน มีคำเช่นคำนี้บ้าง คือคำเดียว หมายถึงสิ่งทุกสิ่งไม่ว่าอะไรหมด แต่ในภาษาบาลีนี้มี และเราก็รับเอามาใช้ในภาษาไทยของเราโดยไม่ต้องแปลเรียกว่า "ธรรม" ไปตามเดิม ตามภาษาบาลี เมื่ออยากจะทราบว่า คำว่า ธรรม ได้เล็งถึงอะไรแล้ว ก็มีทางที่จะพิจารณาได้ดังนี้:–

นัยอันแรก คำว่า "ธรรม" นี้หมายถึง **ธรรมชาติทุกสิ่งทุกอย่าง** ซึ่งในทางวัดวาของเรา มักจะเรียกว่า "**สภาวธรรม**" ธรรมที่เป็นอยู่เอง หรือสิ่งที่เป็นอยู่เอง ถ้าเรียกโดยภาษาชาวบ้าน หรือนักศึกษาอย่างปัจจุบันก็ต้องเรียกว่าธรรมชาติ นัยที่แรกหมายถึงตัวธรรมชาติทั้งหลายทุกสิ่งทุกอย่างไม่ยกเว้น จะเป็นรูปธรรม นามธรรม หรือความคิดความนึกอะไรก็ตาม ซึ่งมีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลายตามธรรมชาติแล้วเรียกว่าธรรมชาติทั้งนั้น แต่ภาษาบาลีเรียกว่า "ธมฺม" เฉย ๆ

นัยที่ ๒ คำว่า "ธรรม" หมายถึง **กฎของธรรมชาติ** ขึ้นชื่อว่าธรรมชาติทั้งหลาย ย่อมมีกฎอยู่ในตัวมันเอง เช่น สิ่งที่เรียกว่า ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุน้ำ เหล่านี้เป็นธรรมชาติ แต่ในสิ่งนั้น ๆ มีกฎของธรรมชาติว่าจะต้องเป็นอย่างไร

เช่นถูกความร้อนเข้าจะเป็นอย่างไร ถูกความเย็นเข้าจะเป็นอย่างไร หรือว่า สังขารร่างกายของเรา หรือของสัตว์ทั้งหลายก็ตาม แม้ที่สุดแต่ต้นไม้ที่เป็นของธรรมชาติก็ตาม ย่อมมีกฎเกณฑ์อยู่ในสิ่งนั้น ๆ ว่าร่างกายนี้จะต้องเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ ภูเขา ก้อนอิฐ ก้อนหิน ทุกสิ่งทุกอย่าง ก็มีกฎเกณฑ์ว่าจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ส่วนที่เป็นกฎเกณฑ์นี้เราเรียกว่ากฎของธรรมชาติ แต่กฎธรรมชาติชนิดนี้ในภาษาบาลีก็คงเรียกเพียงสั้น ๆ ว่า "ธมฺม หรือ ธัมมะ" เฉย ๆ อย่างเดียวกัน หรือที่เรามักจะเรียกกันตามภาษาวัดวาอารามนี้ว่า "**สัจจธรรม**" เมื่อเราเรียกว่าสภาวธรรม เราหมายถึง **ตัวธรรมชาติ** เมื่อเราเรียกว่า สัจจธรรม เราหมายถึง **กฎเกณฑ์ธรรมชาติ**

นัยที่ ๓ นั้นคำว่า "ธรรม" หมายถึง **หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกตรงตามกฎของธรรมชาติ** อย่างนี้เราเรียกว่า **ปฏิบัติธรรม** แต่ภาษาบาลีก็คงเรียกว่า ธมฺมหรือธัมมะเฉย ๆ อยู่นั่นเอง มนุษย์เกิดมามีกฎเกณฑ์ของธรรมชาติครอบงำอยู่ มนุษย์มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาตินั้น ๆ นับตั้งแต่หน้าที่ที่จะแสวงหาอาหารให้มีชีวิตเป็นอยู่ ตลอดถึงหน้าที่ต่าง ๆ ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติต่อสัตว์ ต่อบุคคลที่มาเกี่ยวข้องด้วย จนกระทั่งถึงหน้าที่สูงสุดคือกระทำตนให้พ้นจากความทุกข์โดยประการทั้งปวง แม้ที่สุดแต่การปฏิบัติเพื่อให้ลุถึงพระนิพพานก็ยังเรียกว่า หน้าที่ของมนุษย์อยู่นั่นเอง และหน้าที่ทั้งหมดนี้ล้วนแต่จะต้องอนุโลมให้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ จะฝืนกฎของธรรมชาติไม่ได้

การที่มนุษย์มีความทุกข์ ก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติ การที่มนุษย์มีหน้าที่ที่จะต้องเอาชนะความทุกข์ให้ได้ จึงต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติด้วย แม้ว่าจะเป็นไปในทำนองตรงกันข้าม ดังนั้นขึ้นชื่อว่า หน้าที่แล้วจะต้องอนุโลมตามกฎของธรรมชาติทั้งนั้น

ดังนี้เป็นอันว่า คำว่า "ธรรม" หรือ "ธรรมะ" เพียงคำเดียวนี้ หมายถึงของ ๓ อย่างโดยสมบูรณ์ คือตัวธรรมชาติอย่างหนึ่ง กฎของธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามกฎธรรมชาตินั้นอีกอย่างหนึ่ง

ที่สำคัญที่สุด ก็คือสิ่งที่เรียกว่า **หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ**

ดังนั้น ถ้าเราจะศึกษาดู ถึงตำราอันว่าด้วยถ้อยคำแม้ที่มีอยู่ตั้งแต่ก่อนพุทธ-กาลโน้น คำว่า "ธรรม" นี้ เขาก็แปลกันว่า "หน้าที่" หรืออีกอย่างหนึ่งก็ว่าถ้าไม่เอาศาสนาเป็นเกณฑ์ เอาเพียงภาษาพูดโดยทั่วๆ ไปเป็นเกณฑ์ ถามว่า ธรรมะ คืออะไร ในปทานุกรมเก่าๆ เหล่านั้น ก็แปลคำธรรม ว่า "**หน้าที่**"

ข้อนี้ทำให้เราเห็นได้ว่า ในบรรดาคำแปล หรือความหมายของคำว่าธรรมทั้งสามอย่างนั้น คำแปลอย่างสุดท้ายคือที่แปลว่า **หน้าที่** นั้น สำคัญกว่าคำแปลทั้ง-หลาย เพราะเหตุว่า เราจะรอดจากความทุกข์ เอาชนะความทุกข์ได้ก็เพราะการทำตามหน้าที่ ให้ถูกกฎของธรรมชาติ แต่ถึงอย่างนั้นเราก็ต้องรู้เรื่องของธรรมชาติ จะต้องรู้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติไว้ด้วย เราจึงจะสามารถปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎธรรม-ชาติ แล้วเอาชนะทุกข์ได้

เมื่อเป็นดังนี้ จะเห็นได้ทันทีว่า **ถ้าเราปฏิบัติถูกต้อง** ก็หมายความว่า เรามีความรู้เรื่องธรรมชาติ และเรื่องกฎเกณฑ์ของธรรมชาติไปด้วยในตัว โดยไม่ต้องสงสัย

ยกตัวอย่างเช่น เรารู้จักทำมาหากิน ประกอบอาชีพให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี อย่าได้เข้าใจว่า เรามีความรู้เพียงหน้าที่อันนี้ แท้จริงในความรู้อันนั้น มันมีความรู้เรื่องธรรมชาติรวมอยู่ด้วย มันมีความรู้เรื่องกฎของธรรมชาติรวมอยู่ด้วย แต่ **ความรู้หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัตินั้น เป็นส่วนสำคัญ**

เราจึงเพ่งเล็งกันแต่ความรู้เรื่องหน้าที่ หรือทำหน้าที่ให้สำเร็จก็แล้วกัน อย่างนี้ใช้ได้ในกรณีอย่างโลกๆ ทั่วๆ ไป

แต่ถ้าในกรณีที่เกี่ยวกับความทุกข์ หรือความดับทุกข์ในขั้นสูงสุดแล้ว จะต้องสนใจเรื่องตัวธรรมชาติ และเรื่องตัวกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ให้มากเป็นพิเศษ

ดังนั้นเราจึงได้ **ศึกษา** เรื่องขันธ์ เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะหรืออะไรทำนองนี้ ซึ่งเป็น **ตัวธรรมชาติ** กันอย่างละเอียดลออ แล้วก็ **ศึกษา** เรื่อง **กฎของธรรมชาติ เช่น เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** กันอย่างละเอียดลออ แล้วจึง **ศึกษา** เรื่องการปฏิบัติเพื่อพ้นจากทุกข์ตามกฎธรรมชาตินั้น ๆ เช่นเรื่องอริยมรรค มีองค์แปดเป็นต้น กันอย่างละเอียดลออ เราจึงสามารถเอาชนะความทุกข์ได้ตามลำดับ ๆ จนกระทั่งบรรลุถึงธรรมสูงสุดคือ นิพพาน ดังนี้

นี่เราจะเห็นได้ว่า คำว่า "ธรรม" คำเดียว เป็นคำที่ประหลาดมหัศจรรย์อย่างไร และจะเป็นสิ่งที่มีอานุภาพอย่างยิ่ง ถึงกับสามารถปะทะความตาย เป็นเหมือนผ้าประเจียดต่อสู้กับมัจจุราชทั้งหลายได้อย่างไร ก็จะได้คิดดูกันต่อไป

คนเราถ้าไม่ทำหน้าที่ที่เรียกว่าธรรมแล้ว จะต้องตาย เช่น ไม่หาอาหารกินก็จะต้องตายไม่ว่าจะเป็นสัตว์มนุษย์หรือสัตว์เดียรัจฉาน **การที่ไม่ทำมาหากินเป็นการไม่ปฏิบัติธรรมะอย่างยิ่ง**, หรือเป็นการปฏิบัติผิดธรรมะอย่างยิ่ง ในเมื่อธรรมะแปลว่า หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ผู้ที่ไม่ทำมาหากินจึงต้องตาย นี้เรียกว่า ไม่มีธรรมะจึงต้องตาย **แต่ถ้ามีธรรมะเข้ามา คือ ทำหน้าที่ของตนให้บริสุทธิ์บริบูรณ์แล้วไซร้ เขาก็ไม่ต้องตาย** นี้เรียกว่า **ธรรมะ เป็นเหมือนผ้าประเจียดสามารถปะทะกับความตาย** ยังบุคคลนั้นให้มีชีวิตรอดอยู่ได้ดังนี้

ทีนี้ การประพฤติทางธรรมจรรยาทั่ว ๆ ไป ที่เกี่ยวกับสังคม ก็เหมือนกันอีก เป็นหน้าที่ที่แต่ละคนจะต้องประพฤติจะต้องปฏิบัติ เมื่อไม่ประพฤติปฏิบัติก็คือไม่มีธรรมะ ไม่มีธรรมะก็เหมือนไม่มีผ้าประเจียด สำหรับปะทะกับความตาย เขาจึงต้องตาย บางทีก็ **ตายโดยร่างกาย** บางทีก็ **ตายโดยทางวิญญาณ** คือตายจากคุณความดี คือไม่มีอะไรเหลืออยู่ที่จะเป็นความดีสำหรับมนุษย์อีกต่อไป นี้ก็เรียกว่า ความตาย รวมความแล้วก็ว่าขาดธรรมะแล้วก็จะต้องตาย แม้ในลักษณะอย่างนี้

ทีนี้ ก็มาถึงเรื่อง **โรคภัยไข้เจ็บ** ถ้าคนเรามีธรรมะในความหมายที่ว่า เป็นหน้าที่ตามธรรมชาติแล้ว คนนั้นก็ยากที่จะมีโรคภัยไข้เจ็บ หรือยากที่จะตายด้วยโรค-

ภัยไข้เจ็บ สิ่งที่เรียกว่าโรคภัยไข้เจ็บนั้น เมื่อกล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ย่อมพอที่จะกล่าวได้ว่า มีอยู่ ๒ อย่างด้วยกัน คือโรคทางกาย และโรคทางวิญญาณ

โรคทางกาย นั้นได้แก่ความเจ็บไข้ทางกายทั่ว ๆ ไปนี้อย่างหนึ่ง รวมทั้งความเจ็บไข้ที่เนื่องด้วยโรคเกี่ยวกับจิตที่เราต้องไปส่งโรงพยาบาลโรคจิตนี้อีกอย่างหนึ่ง ทั้งสองนี้รวมเรียกว่า โรคทางกาย หรือถ้าไม่อยากเรียกรวมกันก็จะแยกออกเป็น ๓ อย่างก็ได้ โรคทางกายอย่างหนึ่ง โรคทางจิตอย่างหนึ่ง โรคทางวิญญาณอีกอย่างหนึ่ง โรคทางกายก็รักษาที่โรงพยาบาลตามปกติ โรคทางจิตก็ไปโรงพยาบาลโรคจิต ส่วนโรคทางวิญญาณนั้นต้องไป **โรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า**

โรคทางวิญญาณ หมายความว่า ร่างกายก็สบายดี จิตใจก็ปกติดี มีอนามัยแข็งแรงดี มีทรัพย์สมบัติเกียรติยศชื่อเสียงพอตัว แต่แล้วก็ **ยังต้องน้ำตาไหลอยู่บ่อยๆ ต้องมีความทุกข์ทรมาน** บางอย่างบางประการอยู่บ่อย ๆ ส่วนนี้เรียกว่า **โรคทางวิญญาณ ต้องไปรักษาที่โรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า** แต่แล้วก็ไม่มีอะไรอื่นนอกจากธรรม

ทีนี้ เรามาคิดกันดูใหม่ สำหรับโรคที่เรียกกันว่า โรคทางกาย หรือโรคทางจิตนั้น ก็มีมูลมาจากการขาดธรรมด้วยเหมือนกัน และจะหายได้ก็ด้วยการมีธรรมยิ่งกว่าการกินหยูกกินยาโดยแน่นอน คือว่า คนเราจะเจ็บป่วยอะไรขึ้นมา ก็เนื่องจากการทำผิดหน้าที่ธรรมชาติ ยกตัวอย่าง ตั้งต้นตั้งแต่เพราะไม่ระวัง จึงได้มีการเจ็บป่วยเป็นบาดเป็นแผลอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น นี้เรียกว่าขาดสติ สัมปชัญญะ ก็ต้องเจ็บเนื้อเจ็บตัว เรียกว่าขาดธรรม ที่ชื่อว่า **สติสัมปชัญญะ** ซึ่งเป็นหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องมี

ทีนี้ คนเรายังมีโรคอื่นอีกหลายอย่าง นับตั้งแต่ที่เรารู้จักกันมาก ๆ เช่น โรคประสาท โรคความดันโลหิตสูง แม้โรคเบาหวาน โรคกระเพาะอาหาร เขามักจะคิดกันเสียว่า นั่นมันเป็นโรค แล้วก็จะต้องรักษา ตามวิธีของการรักษาโรค เขาลืมไปเสียว่า อาการชนิดนั้นเกิดขึ้นมา เพราะขาดธรรม

คนเราเป็นโรคกระเพาะอาหาร เพราะขาดธรรม ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่า เป็นผู้ไม่ระมัดระวังอาหารการกิน แต่ข้อนี้หมายความว่า **คนโดยมากเมื่อขาดธรรมะแล้วย่อมมีจิตใจเศร้าหมอง มีจิตใจวิตกหลังวล วิตกกังวล ด้วยความยึดมั่นถือมั่น ในเรื่องตัวตน หรือของตน มากเกินไป นอนหลับไม่สนิท** กระทั่งนอนไม่หลับ กระทั่งอยู่ด้วยความวิตกกังวล เป็นการทรมาน ความวิตกกังวลนี้ทำให้นอนหลับยากและเมื่อเป็นไปมากเข้า ๆ ก็มีผลทางร่างกายทำให้เกิดโรค นับตั้งแต่โรคกระเพาะอาหารเป็นต้นไป เพราะว่าความวิตกกังวลนั้น ทำให้เสียโลหิตที่หล่อเลี้ยงร่างกายไปเป็นอันมาก เพราะไปถูกทำลายเสียมากมายที่ส่วนสมอง ส่วนกระเพาะที่จะย่อยอาหารก็ขาดแคลนโลหิต นานเข้ากระเพาะอาหารก็ผิดปกติ คนเราก็เป็นโรคกระเพาะอาหารชนิดที่รักษาได้แสนยาก เหลือที่จะรักษาได้โดยง่าย จนหมดศรัทธา จนตายไปก็มี นี่ไม่ใช่โรคทางกายล้วน ๆ พิจารณาดูจะเห็นได้ว่า เพราะ **ขาดธรรม เพราะโรคทางวิญญาณเป็นต้นเหตุ เราจึงเป็นโรคทางกาย** เช่น โรคกระเพาะอาหาร เป็นต้น

หรือว่า ถ้าความวิตกกังวลนั้น ได้ทำให้วิกลจริต ต้องส่งไปโรงพยาบาลโรคจิต หรือโรงพยาบาลทางประสาทก็ตาม นี้ก็มันไม่ใช่เรื่องทางกายล้วน ๆ มันเป็นเรื่องของโรคทางวิญญาณที่ทำให้เกิดอาการชนิดนั้นขึ้นมา **ต้องวิกลจริต ต้องไปโรงพยาบาลประสาท** อย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไม่มีวันหาย **ก็เพราะว่า ต้นเหตุอันแท้จริงไม่ได้รักษา คือไม่ได้รักษาโรคทางวิญญาณ ให้เป็นคนหยุดความวิตกกังวลเสียได้** ดังนั้นจะรักษาโรคประสาท หรือโรคความดันโลหิตกันสักเท่าไร ๆ มันก็ไม่มีทางจะหายได้ เว้นเสียแต่ว่า จะได้รักษาโรคทางวิญญาณ คือมีธรรมะเป็นเครื่องกำจัดความวิตกกังวลเสียได้ ไม่ต้องกินยาอะไรโรคภายนอกเหล่านั้นก็หายไปเอง เป็นอย่างนี้

นี้เรียกว่า โรคทั้งหลายมีมูลมาจากโรคทางวิญญาณ คือการขาดธรรมนั่นเอง

การแก้ไขโรคในทางวิญญาณนั้นเป็นหน้าที่ มนุษย์ละเลยหน้าที่ จึงต้องได้รับโทษ คือความทุกข์ความตาย แต่ถ้าไม่ละเลยหน้าที่ คือมีธรรมะในส่วนนี้แล้วก็ไม่เป็นโรคและไม่ตาย

ดังนั้น จะพิจารณากันสักเท่าไร ๆ ก็จะได้พบว่า **โรคทั้งหลาย เกิดมาจากการที่มนุษย์ทำผิดหน้าที่ตามธรรมชาติทั้งนั้น** ไม่ว่าโรคอะไร แม้ที่สุด แต่ทำมีดบาดมือให้เป็นแผลเจ็บปวดขึ้นมา ก็เพราะว่าทำผิดหน้าที่ ที่จะต้องมีสติสัมปชัญญะดังที่กล่าวแล้ว

นับตั้งแต่โรคอย่างต่ำที่สุดขึ้นไปอย่างนี้ จนถึงโรคอย่างสูงที่สุดล้วนแต่เป็นเรื่องทำผิดเพราะไม่มีสติสัมปชัญญะบ้าง เพราะความเข้าใจผิดอย่างใดอย่างหนึ่งบ้าง เพราะความไม่รู้ในสิ่งที่ควรรู้เสียเลย โดยประการทั้งปวงบ้าง นี้เรียกว่าเป็นโรคทางวิญญาณทั้งนั้น

ถ้าเราเอาใจใส่ให้มากที่สุดในหน้าที่ของตนในส่วนนี้ คือมีธรรมะ ในส่วนนี้แล้ว **คนเราก็จะเจ็บไข้ได้ป่วยยากที่สุด** และเมื่อคนเราเจ็บไข้ได้ป่วย แล้วก็จะหายได้โดยง่ายที่สุด เดี๋ยวนี้เรามีความเจ็บความไข้แล้วเราก็ไม่รู้จะรักษาอย่างไร ไม่รู้จักกำจัดโรคนั้นออกไปได้โดยวิธีใด เพราะไม่รู้ธรรมะ เพราะไม่รู้หน้าที่

หารู้ไม่ว่า **โรคภัยทั้งหลายเกิดมาจากความวิตกกังวล แล้วก็ไม่ได้กำจัดความวิตกกังวล** ตัวเป็นโรคกระเพาะอาหาร เพราะมีความวิตกกังวลเป็นต้นเหตุ แต่แล้วก็ไม่สนใจที่จะรักษาโรคกระเพาะอาหาร ด้วยการทำลายความวิตกกังวล กลับไปสร้างความวิตกกังวลในด้านกิจการงาน การเงิน การอะไรต่าง ๆ ให้มากขึ้นอีกทางหนึ่ง มันก็ไม่มีทางจะหายได้

โรคทั้งหลายมีมูลมาจากความไม่เป็นปกติ ของส่วนประกอบของร่างกาย ซึ่งเป็นธรรมชาติ และเป็นไปตามกฎของธรรมชาติทั้งนั้น ไม่ว่าโรคอะไร ; ฉะนั้นถ้าผู้ใดได้เข้าถึงความจริงข้อนี้ **มีธรรมะกันจริง ๆ ในข้อนี้แล้ว ก็ยากที่จะเจ็บไข้หรือยากที่จะตาย**ได้ ; นี่แหละ คือข้อที่ธรรมะเป็นเหมือนผ้าประเจียดที่จะปะทะมัจจุราชทั้งหลายไว้ ไม่ให้ครอบงำบุคคลนั้น. นี้เรียกกันว่า ปะทะมัจจุราช ในด้านที่เป็นโรคภัยไข้เจ็บ

ทีนี้ จะพิจารณากันถึงความตาย ที่จะมีมาโดยทางสังคม เช่นจะถูกเขาฆ่าตาย **การจะถูกเขาฆ่าตายนั้น** ลองคิดดูเถิดว่า **มีมูลมาจากอะไร ถ้าไม่ใช่มาจากการขาดธรรมะ** เพราะว่าการขาดธรรมะนั้น ทำให้เป็นผู้ประพฤติอย่างสะเพร่า จนเกิดเรื่องเกิดราวถูกเขาฆ่าตาย หรือการขาดธรรมะนั้น ทำให้เป็นคนเจ้าโทสะ ไปทะเลาะวิวาท ทำให้เขาถูกฆ่าตาย หรือว่าการข**าดธรรมะนั้น สร้างเวร สร้างภัย ด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น เอาเปรียบผู้อื่น ข่มเหงผู้อื่น** เพราะขาดธรรมะนั้น จะทำให้ถูกเขาฆ่าตาย

และยังมีอีกมากมายหลายอย่างหลายประการ นับตั้งแต่เป็นคนไม่กตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้มีพระคุณ ก็ยังเป็นเหตุให้บุคคลสาปแช่ง และทำผิดเรื่อยไป จนถูกคนใดคนหนึ่งฆ่าตาย แม้แต่สุนัขที่เลี้ยงไว้นั่นเอง ก็ยังจะกัดบุคคลชนิดนี้โดยไม่ต้องสงสัย นี้เรียกว่า เพราะขาดธรรมะ จึงเปิดโอกาสแห่งความตาย อันจะมีมาจากทางสังคมด้วยเหตุนี้

หากมีธรรมะ เป็นผู้ประพฤติดี ประพฤติถูกต้องตามหน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องประพฤติแล้ว ก็ยากที่จะตายได้ เพราะเหตุฉะนั้นแหละจึงสมกับข้อที่กล่าวไว้ในเรื่องนี้ว่าผู้ประกอบไปด้วยธรรมะ ไม่มีการตาย อันมิใช่กาละ คือยังไม่ถึงอายุขัยนั่นเอง นี่เรียกว่า ความตายโดยทั่ว ๆ ไปตามธรรมดา พวกที่เขามีธรรมะเป็นหลักประกัน ย่อมมีความเชื่อมั่นในใจว่า จะอยู่ไปจนถึงที่สุดแห่งอายุขัย สุดเหตุสุดปัจจัยของสังขารด้วยกันทั้งนั้น

เป็นอันว่า **ธรรมะคือหน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาตินั้น เป็นเหมือนผ้าประเจียดที่จะปะทะอันตราย คือมัจจุราชโดยตรงได้**

คำว่า "**ผ้าประเจียด**" ในที่นี้ อาตมาหมายถึงเครื่องรางอันศักดิ์สิทธิ์ที่บุคคลมีแล้วจักป้องกันตัวให้ปราศจากอันตราย แม้แต่ความตาย ดังที่บุคคลเขาใส่ผ้าประเจียดแล้ว ก็ทำการต่อสู้กัน เพื่อจะเอาชัยชนะ ด้วยหวังว่าผ้าประเจียดนั้นจักเป็นเครื่องคุ้มครอง แต่นั่นเป็นเรื่องของเด็กอมมือ ผ้าประเจียดชนิดนั้น ยังไม่

ยึดถือเป็นสาระอะไรได้มากมายนัก แต่ **ผ้าประเจียด -- คือธรรมะ นี้ คุ้มได้จริง ๆ** นี่เรียกว่าคุ้มความตาย ตามความหมายตามธรรมดาได้ส่วนหนึ่งแล้ว

ที่นี้ ก็ยังเหลือแต่ส่วนสูงสุด คือจะทำให้ **ไม่มีความตายโดยประการทั้งปวงเสียเลย** ซึ่งเป็นธรรมะชั้นสูง อันเราจะต้องศึกษากันต่อไป

ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ของสัตว์ทั้งหลายนั้น เกิดมีขึ้นมาเพราะอำนาจอวิชชา ตัณหา อุปาทาน การกล่าวอย่างนี้ ท่านจะหมายเอาความตายอย่างไหนก็ได้ทั้งนั้น คือจะหมายเอาว่า ถ้ามี อวิชชา ตัณหา อุปาทานแล้ว เราก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร มีความตายไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อดับอวิชชา ตัณหา อุปาทานแล้ว คนเราก็บรรลุนิพพาน ไม่มีการเวียนว่ายในวัฏฏสงสารอีกต่อไปอย่างนี้ก็ได้

แต่อาตมาอยากจะขอร้องให้ท่านสาธุชนทั้งหลายสนใจไปในอีกแง่หนึ่ง มุมหนึ่ง ซึ่งน่าสนใจกว่า นี้ก็คือ ข้อที่ว่าถ้าเรายังมีอวิชชา – มีความหลงยึดมั่นถือมั่นสังขารร่างกายนี้ว่า เป็นตัวตน หรือเป็นของของตนอยู่แล้ว **ความตายก็จะมีปัญหา** คือทรมานจิตใจของเราอยู่ทุกเวลานาทีทีเดียว แต่ถ้าเราเพิกถอน ความยึดมั่นถือมั่นสิ่งต่าง ๆ โดยความเป็นตัวเรา หรือของเราแล้ว ความตายก็เป็นของน่าหัวเราะเยาะอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง ไม่มีความหมายอันใดมากไปกว่านั้น

ท่านทั้งหลายลองกระทำโดยประการที่ ความตายจะกลายเป็นของเด็กเล่นน่าหัวเราะเยาะอย่างหนึ่งดูบ้างเถิด จะได้รับสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ ส่วนที่เป็นเหมือนผ้าประเจียดได้ถึงที่สุดทีเดียว

ทำอย่างไร จึงจะเป็นอย่างนั้นได้ ? นี้ก็ **ต้องอาศัยสติปัญญา** พิจารณาของตนเอง เป็นหลักอีกเหมือนกัน จะเชื่องมงายตามบุคคลอื่นไม่ได้ เพราะว่าสิ่งนี้ไม่สำเร็จด้วยความเชื่อ ไม่สำเร็จด้วยพิธีรีตรอง แต่สำเร็จด้วยปัญญาอันแท้จริงโดยมาศึกษาให้รู้ให้เห็น ตามที่เป็นจริงว่า “เรา” ประกอบขึ้นมาด้วยอวิชชาทีไร จิตใจนี้ก็มีตัวตน และมีของตนขึ้นมา และมีความทุกข์ทุกที

ต้องเข้าใจเสียก่อนว่า สิ่งที่เรียกว่า **กิเลส** หรือ **ความทุกข์** นี้ ไม่ใช่ **เกิดอยู่เป็นพื้นฐาน** สิ่งที่เรียกว่ากิเลส หรือความทุกข์นี้ เพิ่งเกิดเป็นครั้งคราว พระ-พุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า –"**ปภสฺสรมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ**" – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตนี้ประภัสสร. "อาคนฺตุเกหิ อุปกิเลเสหิ อุปกิลิฏฺฐํ" – แต่ว่าจิตนี้เศร้าหมองแล้วเพราะกิเลสที่เป็นอาคันตุกะเข้ามา

คำว่า "**กิเลส ที่เป็นอาคันตุกะเข้ามา**" หมายความว่า กิเลสนี้มิได้มีอยู่เป็นพื้นฐาน ในฐานะเป็นเจ้าของบ้าน มีประจำสังขารทั้งหลายอยู่เป็นปกติ แต่ว่าเพิ่งจะเกิดมีมา อย่างอาคันตุกะ หรือแขกมาเป็นครั้งคราว รู้ได้ด้วยบาลีที่เป็นหลักสำคัญ เช่นบาลี ปฏิจฺจ สมุปฺบาท เป็นต้นว่า :–

เมื่อใดตาได้กระทบรูป หูได้กระทบเสียง เป็นต้น เป็นผัสสะขึ้นมาแล้ว เมื่อนั้นจึงจะมีสิ่งที่เรียกว่า เวทนา คือรู้สึกเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง

เมื่อมีเวทนาแล้วจึงจะมีตัณหา – คือความอยากอย่างนั้นอย่างนี้ไปตามเวทนานั้น

เมื่อมีตัณหาแล้ว จึงจะมีอุปาทาน คือความยึดมั่นสำคัญมั่นหมายว่า สิ่งนั้นเป็นเรา สิ่งนั้นเป็นของเรา

เมื่อมีความยึดมั่น สำคัญมั่นหมายโดยความเป็นตัวเราแล้ว ก็เรียกว่า มีตัวเรา

ตัณหา หรือ อุปาทาน นี่แหละคือกิเลสโดยสมบูรณ์ และ "**ตัวเรา**" ก็เพิ่งมีกันตอนนี้เอง จึงเรียกว่ามีภพมีชาติกันตอนนี้เอง – เมื่อยังไม่มีอาการอย่างที่กล่าวนี้ เรียกว่าไม่มีภพ ไม่มีชาติที่แท้จริง มีแต่ภพแต่ชาติตามที่ปากตลาดเขาว่ากัน เช่นว่าพอเกิดมาจากท้องมารดาแล้วก็มีภพมีชาติอย่างนี้ พระพุทธเจ้าไม่ได้ว่า

พระพุทธเจ้าท่านว่า : – เมื่อมีผัสสะแล้วมีเวทนา มีเวทนาแล้วมีตัณหา มีตัณหาแล้วมีอุปาทาน – มีอุปาทานแล้วมีภพ มีภพแล้วมีชาติ ทุกคราวที่มีการกระทบ

ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ หกอย่างนี้ แล้วมีเวทนา มีตัณหา อุปาทาน นั้น เรียกว่ามีกิเลส มีภพ มีชาติ มีตัวเราเกิดขึ้น

ถ้าจิตไม่ได้มีความรู้สึกอย่างนี้ มันก็มีค่าเท่ากับไม่มี กิเลสก็ไม่มี ตัวเราก็ไม่มี มีแต่สักว่าร่างกาย จิตใจ ตามธรรมชาติ ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวเราแล้ว มันก็ไม่มีความหมายเป็นตัวเรา

เพราะฉะนั้น **เมื่อใดเรามีความโง่ความหลงเกิดขึ้นมาเป็นพัก ๆ ว่า มีตัวเรา มีของเรา เมื่อนั้นแหละจึงจะเรียกว่า มีตัวเรา** มีกิเลส มีตัณหา ที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ นี้ทำให้เรากล่าวได้ว่า แม้แต่สิ่งที่เรียกว่าตัวเรา ก็มิได้มีอยู่ตลอดเวลา

สิ่งที่เราเรียกว่าตัวเรา มีอยู่เป็นคราว ๆ เป็นพัก ๆ ตามที่อุปาทานเกิดขึ้นว่าตัวเรา ส่วนนอกนั้นมันก็มีแต่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ขันธ์ ธาตุ อายตนะ ไปตามสภาวธรรม เป็นธรรมชาติล้วน ๆ ต่อเมื่อใด **มีการกระทบ** และ **เผลอสติ** แล้วเกิดอวิชชา--ตัณหา--อุปาทาน รู้สึกเป็นตัวกู ของกู ขึ้นมาคราวหนึ่ง ๆ นั่นแหละเรียกว่า มีตัวเราเกิดขึ้นมาคราวหนึ่ง ดังนั้นจึงถือว่า สิ่งที่เรียกว่าตัวเรานี้ มิได้มีอยู่ตลอดกาล มีอยู่ต่อเมื่อมีอุปาทานเกิดขึ้น

ทั้งนี้ กิเลส ตัณหา อุปาทาน นั้นก็เหมือนกัน มิได้มีอยู่ตลอดกาล แต่มีเฉพาะต่อเมื่อมีอารมณ์มากระทบทางตา เป็นต้น แล้วเผลอสติจึงจะเกิดขึ้น ถ้าเป็นผู้ไม่เผลอสติ เพราะได้ฟังธรรมะของพระอริยเจ้า เข้าใจแจ่มแจ้งอยู่เป็นประจำแล้ว กิเลส ตัณหา ก็ไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นได้

แม้ว่าวันหนึ่ง จะได้กระทบ ผัสสะ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย มากมายสักเท่าไร สักกี่ครั้ง ก็ไม่อาจจะเกิดตัณหาอุปาทาน ซึ่งเป็นกิเลสนั้นได้ เรียกว่าเราอยู่ด้วยความสงบสุขเป็นพื้นฐาน มีจิตว่างจากกิเลส เป็นประภัสสรอยู่เป็นพื้นฐานเป็นที่ควรชื่นชมยินดีอย่างยิ่ง เพราะปราศจากโรคทางวิญญาณ ไม่เป็นทางให้เกิดโรคทางกายหรือทางจิต

นี่แหละเรียกว่า เราสามารถที่จะกำจัดโรคทางวิญญาณให้หายไป ไม่มีความสำคัญมั่นหมายว่าเป็นตัวเราเกิดขึ้นมาทั้งวันทั้งคืน แล้วความตายจะมีมาแต่ไหน คือว่าความคิดนึกถึงความตายในฐานะเป็นปัญหานั้นจะไม่มี

เราจะมีแต่จิตชนิดหนึ่ง ซึ่งเต็มไปด้วยสติปัญญาหัวเราะเยาะความตายได้อยู่เสมอ ความตายเป็นของเด็กเล่นน่าหัวเราะเยาะอยู่เสมอ นี่เรียกว่า **ความตายไม่มีด้วยเหตุที่เรามีธรรมะเหมือนผ้าประเจียดคาดอยู่ที่หน้าผากของเราอยู่เป็นประจำ คือ มีสติ สัมปชัญญะสมบูรณ์ในความรู้เรื่องธรรมชาติ** หรือ **สภาวธรรม ในความรู้เรื่องของกฎธรรมชาติ คือ สัจจธรรม** และในความรู้ **เรื่องหน้าที่ที่เราจะต้องปฏิบัติตามธรรมชาติ** อันเรียกว่า **ปฏิบัติธรรม**

ธรรมะทั้งสามอย่างนี้ เป็นผ้าประเจียดยิ่งกว่าผ้าประเจียด เพราะสามารถปะทะความตายได้จริง ๆ ไม่ให้ความตายมีเข้ามา แม้แต่ขณะจิตเดียว ความตายกระเด็นถอยออกไป ไม่มีมาปรากฏ แม้จะนึกถึงความตาย ก็นึกไปในทางหนึ่ง คือเห็นเป็นของน่าหัวเราะเยาะ – ไม่มีความหมาย ไม่มีอำนาจ ไม่มีน้ำหนักแต่ประการใด

ไม่เหมือนกับคนที่มีกิเลส ตัณหา อุปาทาน นึกถึงโลกหน้าขึ้นมาแล้วก็หวั่นไหวเต็มไปด้วยความทุกข์ นึกถึงความตายขึ้นมาทีไร ก็รู้สึกวาบหวามเต็มไปด้วยปัญหา เต็มไปด้วยความทุกข์ มีความกระสับกระส่าย วุ่นวาย ทุกข์ร้อนในจิตใจเพราะไม่เข้าใจสิ่งที่เรียกว่า ความตาย เพราะไม่มีความรู้ที่จะปะทะกันกับความตาย ไม่มีความรู้ที่จะหัวเราะเยาะความตาย คือไม่มีผ้าประเจียด กล่าวคือธรรมะคาดไว้ที่ศีรษะนั้นเอง

เมื่อใด เป็นผู้มีความเข้าใจแจ่มแจ้ง ในเรื่องตัวเราของเรา ที่เกิดขึ้นมาเป็นประจำวันว่า เพราะอำนาจเผลอสติมีตัณหา อุปาทาน เมื่อนั้นก็จะเป็นผู้ที่มิได้มีอยู่ มิได้มีความยึดมั่นถือมั่นอยู่ เหมือนกับมิได้มีตัวอยู่ ความตายจึงไม่ครอบงำบุคคลผู้นั้นได้ สมตามพระพุทธภาษิต ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า "**สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ โมฆราช สทา สโต**" – ดูก่อน ! โมฆราช ท่านจงมีสติ มองดูโลกนี้

โดยความเป็นของว่างเถิด **"เอวํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ มจฺจุราชา น ปสฺสติ"** – เมื่อท่านมองดูโลกอยู่ในลักษณะนี้ มัจจุราชก็จะตามหาท่านไม่พบ ข้อนี้หมายความว่า เมื่อเราเห็นโลกหรือสิ่งสกปรกทั้งปวงโดยความเป็นของว่างอยู่แล้ว ความตายก็ไม่มีที่ตั้งที่อาศัย มันจึงไม่มี

ที่ว่า **เห็นโลกโดยความเป็นของว่าง** นี้ **หมายความว่า เห็นสิ่งทั้งปวง** เพราะคำว่า "โลก" ในที่นี้ หมายถึงสิ่งทั้งปวง สิ่งทั้งปวงในที่นี้ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่า :-

– **สิ่ง** ที่เราจะรู้สึกมันได้ ทางตา

– **สิ่ง** ที่เราจะรู้สึกมันได้ ทางหู

– **สิ่ง** ที่เราจะรู้สึกมันได้ ทางจมูก

– **สิ่ง** ที่เราจะรู้สึกมันได้ ทางลิ้น

– **สิ่ง** ที่เราจะรู้สึกมันได้ ด้วยการสัมผัสทางผิวกาย

– และ **สิ่ง** ที่เราจะรู้สึกมันได้ ทางจิตใจ

รวมเป็น ๖ ประการด้วยกันนี้ เรียกว่าโลก

เมื่อใดมองเห็นสิ่งทั้งหกประการนี้ โดยความเป็นของว่าง คือไม่มีสาระอะไรที่จะยึดมั่น หมายมั่นว่าเป็นตัวเรา ของเรา ดังนี้แล้ว เรียกว่า เห็นโลกโดยความเป็นของว่าง เมื่อเห็นโลกโดยความเป็นของว่างดังนี้แล้ว จิตก็ไม่ได้เข้าไปยึดมั่นอยู่ที่สิ่งใด ไม่ได้สำคัญมั่นหมายสิ่งใดว่าเป็นตัวเราของเรา เลยเป็นจิตว่าง

จิตว่างจากอุปาทานเช่นนี้ ความตายไม่มี เพราะความตายไม่มีที่ตั้งอาศัย ความตายจะต้องตั้งอาศัยอยู่ที่ตัวเรา หรือชาติที่ถือว่าเป็นตัวเรา เดี๋ยวนี้สิ่งที่เรียกว่าชาติหรือตัวเรานั้นมิได้มี เพราะเราไม่สำคัญผิดด้วยอวิชชาอีกต่อไป สิ่งที่เรียกว่าตัวเราหรือชาติ – ความเกิด ของเรานั้น เป็นมายาเกิดมาจาก อวิชชา – ความไม่รู้และความเข้าใจผิด

ถ้ามีความรู้ถูกเสียแล้ว ความคิดอย่างนั้นจะไม่มี คือความคิดว่ามีตัวเรานั้นจะไม่มี จะเห็นแต่ธรรมทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง ตามที่เป็นธรรมชาติ ตามที่เป็นกฎธรรมชาติ ตามที่เป็นหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติตามธรรมชาติเท่านั้น ไม่มีส่วนใดที่จะสำคัญผิดไปว่าเป็นตัวเรา หรือเป็นของของเรา นี้เรียกว่า เห็นโลกโดยความเป็นของว่าง จิตใจไม่ทุกข์เลย สติปัญญากลับสมบูรณ์ ทำอะไร ๆ ก็ทำได้ดี จำอะไรก็จำเก่ง ทำการงานไม่ผิดพลาด ได้รับผลมาเท่าไรก็ไม่ยึดถือเอาเป็นของตน ปล่อยให้เป็นของธรรมชาติ

นี้เรียกว่า เขาทำงานตามธรรมชาติ ทำงานเพื่องาน ไม่ได้ทำงานเพื่อเงิน ไม่ได้ทำงานเพื่อเกียรติยศชื่อเสียง เขาจึงไม่มีความทุกข์ แต่แล้วสิ่งที่เป็นผลงานเหล่านั้นก็ไม่ไปไหนเสีย คงมีอยู่ในการจัดการทำของบุคคลนั้นเอง

แม้ว่าเขาจะไม่ยึดถือว่า นี่เป็นของเรา แต่ก็ไม่มีใครมาแย่งชิงเอาไปได้ เพราะเหตุที่มีกฎหมาย มีขนบธรรมเนียมประเพณีคุ้มครองอยู่ และแม้ว่า จะมีใครมาแย่งชิงเอาไปได้ เขาก็มีแต่จะหัวเราะ ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น จึงไม่มีอะไรที่จะทำให้เป็นทุกข์ได้อีกต่อไป

นี่เรียกว่า แม้ว่าเราจะไม่มีความยึดถือในสิ่งใด เราก็ยังคงทำอะไรได้ เราก็ยังคงหาทรัพย์สมบัติได้ เราก็ยังคงใช้จ่ายทรัพย์สมบัติได้ เราก็ยังคงทำประโยชน์แก่บุคคลผู้อื่นให้มีความสุข มีความสบาย อยู่ด้วยกันได้ ทั่วไปทั้งโลกดังนี้

นี้คือหน้าที่สูงสุดที่มนุษย์จะต้องเข้าให้ถึง ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าเข้าถึงธรรมอันสูงสุดนั่นเอง ทำให้คนผู้เข้าถึงธรรมะชนิดนี้ ไม่มีความทุกข์เลย

ถ้าใครไม่ประสงค์จะมีธรรมะชนิดนี้ ก็จงสมัครทนทุกข์ไปตามเดิม เต็มไปด้วยความวิตกกังวล ความทรมานใจ เป็นโรคทางกาย เป็นโรคทางจิต เป็นโรคทางวิญญาณ ไม่รู้จักเสื่อมซาได้ แล้วก็ไม่ต้องโทษใคร โทษตนเอง ที่ไม่มีธรรมะเหมือนผ้าประเจียด ก็เป็นการสมกันดีแล้ว

แต่ว่าพุทธบริษัทจะเป็นอย่างนั้นไม่ได้ มันเสียเกียรติของพุทธบริษัท มันเป็นที่น่าอับอายขายหน้าเหลือประมาณทีเดียว **พุทธบริษัทจะต้องมีลักษณะเป็นผู้สะอาด เป็นผู้สว่าง เป็นผู้สงบเย็น**

เป็นผู้สะอาด คือ เป็นผู้มีความบริสุทธิ์สะอาด ไม่มีสิ่งที่ใคร ๆ จะตำหนิได้ ไม่มีสิ่งที่ตนเองจะตำหนิติเตียนตนเองได้ ไม่มีสิ่งที่แม้แต่เทวดาที่มีหูมีตาเป็นทิพย์ก็ไม่อาจจะติเตียนบุคคลนั้นได้ นี่เรียกว่า เขาเป็นคนสะอาด

ที่ว่า **เป็นคนสว่าง** นั้น ก็เพราะว่า เขาเป็นผู้มีความรู้ในสิ่งที่ควรจะรู้โดยครบถ้วนสมบูรณ์จริง ๆ โดยเฉพาะก็รู้เรื่อง ธรรม หรือธัมมะ รู้ว่าธรรมชาติเป็นอย่างไร รู้ว่ากฎเกณฑ์ของธรรมชาติเป็นอย่างไร รู้ว่าหน้าที่ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาตินั้นเป็นอย่างไร

หรือถ้ากล่าวอีกอย่างหนึ่ง เขามีความรู้ โดยสมบูรณ์ว่า ความทุกข์เป็นอย่างไร เหตุให้เกิดความทุกข์เป็นอย่างไร ความดับสนิทไม่เหลือของความทุกข์เป็นอย่างไร และทางให้ถึงความดับสนิทของความทุกข์เป็นอย่างไร อย่างนี้ก็ได้

หรือแม้ที่สุดแต่จะกล่าวว่า เขารู้ว่าความตายคืออะไร เหตุให้มีความตายนั้นคืออะไร ความไม่มีแห่งความตายนั้นเป็นอย่างไร ทางปฏิบัติให้ลุถึงความไม่มีแห่งความตายนั้นเป็นอย่างไร ดังนี้ก็ได้ เหล่านี้ล้วนแต่เรียกว่า เขามีความสว่าง เขาเป็นคนสว่าง

ส่วนที่ว่า **เป็นคนสงบเย็นนั้น** เขามีความสงบ ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความร้อน กิเลสก็ไม่แผดเผาให้เขาเดือดร้อนได้ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายก็กลายเป็นของน่าหัวเราะเยาะไป สำหรับบุคคลนี้ ไม่มีปัญหาอะไรแก่เขา เขาจึงเป็นผู้มีความสงบ

เขาเป็นผู้มีความสะอาด เขาเป็นผู้มีความสว่าง เขาเป็นผู้มีความสงบ ครบถ้วนบริบูรณ์ทั้ง ๓ ประการนี้ เรียกว่า เป็นพุทธบริษัทเต็มตัว สามารถที่จะท้าทาย

หัวเราะเยาะมัจจุราชได้ ความตายกลายเป็นสิ่งที่หนีเตลิดเปิดเปิงกระเจิงไปไม่เข้ามารอเฉพาะหน้าบุคคลผู้มีธรรมะเป็นผ้าประเจียดดังนี้

นี่เรียกว่าสามารถขจัดความตายออกไปเสียได้ โดยไม่มีส่วนเหลือแม้ในเวลานี้ แม้ในปัจจุบัน และตลอดกาล โดยประการทั้งปวง หมายความว่า เมื่อบรรลุธรรมะขั้นสูงสุดในขณะนี้ในปัจจุบันนี้แล้ว ต่อแต่นี้ไป ก็ไม่มีปัญหาเรื่องความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป เพราะสิ่งที่เรียกว่าตัวเรานั้นถูกดับหายไปหมดแล้ว คืออัตตวาทุปาทานที่สำคัญมั่นหมายว่าเป็นเรา หรือเป็นของของเรานั้น ได้ถูกทำให้หมดสิ้นไปแล้ว ไม่มีทางที่จะรู้สึก แม้แต่เพียงว่า เป็นตัวเรา หรือของเรา จึงไม่มีทางที่จะพลุ่งพล่านขึ้นมาเป็นตัวกู หรือของกู ซึ่งเราเห็นกันอยู่โดยมาก

นี้เรียกว่า ไม่มีตัวตน สำหรับจะให้เป็นที่ตั้งอาศัยของความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายอีกต่อไป เบญจขันธ์ หรือร่างกายกับจิตใจนี้ เป็นเบญจขันธ์บริสุทธิ์สะอาด ไม่เป็นที่ตั้งแห่งตัณหา อุปาทาน ไม่มีความคิดว่าตัวเรา หรือของเราเข้ามาครอบงำเบญจขันธ์ หรือร่างกายจิตใจชนิดนี้ได้อีกต่อไป จึงเป็นร่างกายจิตใจ หรือเป็นเบญจขันธ์ที่บริสุทธิ์ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเช่นนี้

อยู่เหนือความตายเช่นนี้แล้ว จึงไม่มีปัญหาอะไรอันเกี่ยวกับความตายนั้น ไม่มีปัญหาอะไรที่จะต้องต่ออายุอีกต่อไป เพราะว่าเป็นผู้อยู่เหนือความตายโดยประการทั้งปวง นี้แหละ ธรรมะที่เป็นเหมือนผ้าประเจียด ในอันดับสูงสุดนั้น มีอยู่อย่างนี้ เป็นอยู่อย่างนี้

จึงควรที่พุทธบริษัททั้งหลาย จะมีความสนใจ ในสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ ซึ่งเป็นเหมือนผ้าประเจียดสำหรับปะทะกับความตาย อันมีอยู่หลายชั้น หลายลำดับ ดังที่กล่าวมาแล้ว ให้เป็นที่เข้าใจ แล้วก็เอาชนะสิ่งที่เรียกว่าความตายให้ได้ขึ้นมาตามลำดับ ๆ ๆ ๆ จนกระทั่งถึงลำดับสุดท้าย คือหมดตัณหา อุปาทาน ไม่มีอะไรเป็นที่ตั้งแห่งความตาย **ไม่มีทั้งความเกิด ไม่มีทั้งความตายและมิได้มีทั้งความอยู่** ด้วย

ฟังดูให้ดี ก็มีทางที่จะเข้าใจได้ เพราะมีอุปาทานว่าตัวเรา ก็มีความเกิดของตัวเรา มีความอยู่ของตัวเรา มีความตายของตัวเรา ถ้าไม่มีอุปาทานว่าตัวเรา ก็ไม่มีความเกิดของตัวเรา ไม่มีความอยู่ของตัวเรา ไม่มีความตายของตัวเรา จิตใจชนิดนี้และเป็นสุขที่สุด สงบเย็นที่สุด สะอาดที่สุด สว่างไสวที่สุด

เราจึงควรมีจิตใจชนิดนี้อยู่ดีกว่าที่จะมีจิตใจชนิดที่ตกต่ำอยู่ภายใต้ความครอบงำของความเกิด ความตาย ดังที่กล่าวแล้ว

ดังนั้น การที่พระพุทธองค์ หรือใคร ๆ ก็ตามจะกล่าวว่า "ธรรมะซึ่งเป็นเหมือนผ้าประเจียดนั้นมีอยู่ในโลกนี้" นี้ช่างเป็นการถูกต้อง ไม่มีทางที่ใครจะคัดค้านได้เลย

หวังว่าท่านทั้งหลาย ควรจะได้สนใจให้เป็นพิเศษ ให้สมกับความปรารถนาของท่านเจ้าภาพ ที่ได้บำเพ็ญกุศลในโอกาสอันสำคัญ คือล่วงกาลผ่านวัยมาถึง ๗๒ ฤดูฝนเช่นนี้เรียกว่า อย่างน้อยก็เป็นผู้ที่เยาะเย้ยความตายโดยทางร่างกายมาได้หลายครั้งหลายหนแล้ว เหลืออยู่แต่จะเยาะเย้ยความตายต่อไปข้างหน้าอีกเท่านั้น มันขึ้นอยู่กับการที่ว่าจะแขวนผ้าประเจียดของพระพุทธเจ้าไว้ได้มากน้อยเพียงไรเท่านั้นเอง

และหวังว่า ท่านทั้งหลายจะได้ช่วยกันสนับสนุนให้ความประสงค์อันนี้เป็นไปในทางที่จะสำเร็จประโยชน์ได้มากขึ้นโดยที่ทุกคน ๆ พยายามที่จะสวมผ้าประเจียดอันนี้ด้วยกันทั้งนั้นให้เป็นตัวอย่างที่ดี เป็นผู้นำที่ดี สิ่งทั้งหลายก็จะเป็นไปในทางที่พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ คือธรรมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายได้ ทั้งโลกนี้และโลกหน้า และทั้งอยู่เหนือโลกโดยประการทั้งปวง คือในภาวะที่ไม่มีความตายมาครอบงำได้อีกต่อไป

ขอให้ความหวังอันนี้จงเป็นผลสำเร็จ จงเป็นผลสำเร็จ จงเป็นผลสำเร็จด้วยอำนาจที่เราทั้งหลายมีความเชื่อมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ไม่คืนคลาย

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้

อปัสเสนธรรม

ธรรมเหมือนพนักอิง

ของ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

(ญาณวรเถระ)

วัดเทพศิรินทราวาส

อปั๋สเสนธรรม

ธรรมเหมือนพนักอิง

อปั๋สเสนธรรม ธรรมเหมือนพนักอิง เปนที่พิงอิงอาศัยได้ ในข้อปฏิบัติทั้งส่วนเบื้องต่ำแลท่ามกลางตลอดจนถึงส่วนเบื้องบน สมเด็จพระทศพลทรงสงสารเอ็นดูประชาชนผู้ยังไม่มีธรรมเป็นที่พึ่งพิง จึ่งได้ประทานธรรมเหมือนพนักอิงไว้อบรม จะได้ไม่ล่มจมซวนเซเสื่อมทราม ให้ห่างพ้นความทุกข์เดือดร้อนรำคาญ เปนสุขสำราญสบายกายใจ คนที่ยืนหรือนั่งไม่มีที่อิงอาศัย ตัวก็โอนเอนไปไม่มั่นคง อาจซวนเซล้มลงได้ง่าย ถ้ามีที่อิงอาศัยเป็นหลักฐาน แม้แต่เพียง ๑ ด้าน ก็ทำให้ยึดธารพิงได้มั่นคง ถ้ามีที่อิงทั้ง ๔ ด้าน ก็ไม่มีการที่จะล้มไปข้างหน้า หรือหงายมาข้างหลัง เช่นลางคนเขาทำที่นั่งป้องกันเด็กที่ซุกซน พอเด็กนั่งได้ดีก็ต่อเปนเก้าอี้มีพนัก ๔ ด้าน เอาเด็กลงไปนั่งในที่นั้น เด็กก็ไม่หกล้ม ข้อนี้มีอุปมาฉันใด ถ้าคนไม่มีธรรมเป็นที่อิงอาศัยก็หกล้ม ได้ความทุกข์เดือดร้อน มีอุปไมยฉันนั้น สมเด็จพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงสั่งสอนประชาชน ให้พ้นทุกข์เดือดร้อนรำคาญ จึ่งประทานธรรมเหมือนพนักอิง ๔ ด้านแก่พุทธบริษัท ตรัสถามว่า กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตุราปสฺเสโน โหติ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเปนผู้มีธรรมเหมือนพนักอิง ๔ ด้าน เปนอย่างไร

พระองค์ทรงตอบเองตรัสด้านที่ ๑ ว่า สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ พิจารณาก่อนแล้วจึงบริโภคส้องเสพส่วนหนึ่ง ถ้ากล่าวถึงแต่ส่วนที่จำเปนที่สุด ซึ่งมนุษย์เกิดมาแล้วจำต้องอาศัยเว้นไม่ได้ ก็มี ๔ อย่าง คือผ้านุ่งห่ม ๑ อาหาร ๑ ที่อยู่อาศัย ๑ ยาแก้เจ็บไข้ ๑ ซึ่งเป็นของจำเปน ตลอดทั่วบรรพชิตบริษัท แม้สละทรัพย์สมบัติบ้านเรือนมาบรรพชา ตามหน้าที่ต้องปฏิบัติขัดเกลาส่วนที่เปนโทษ อย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียด ให้ลดน้อยสาบสูญจนสุดสามารถ แม้พระบรมศาสดาแลพระอรหันต์ทั้งหมด จะเลิกงดก็ไม่ได้ ต้องอาศัยส่วนที่จำเปนทั้ง ๔ นี้ ส่วนของอื่นนอกนั้นไม่สู้จำ

เป็น เช่นนาฬิกา จะไม่มีก็ได้ เพราะอาศัยสังเกตดวงอาทิตย์ เดือน ดาว ก็พอรู้ได้ หรือเครื่องใช้สอยอย่างอื่นเช่นนี้ แม้ไม่มีบริโภคใช้ ก็ไม่ถึงทำให้เดือดร้อนรำคาญ เกิดทุกข์กายใจ แต่ปัจจัย ๔ อย่างนี้เป็นของจำเป็นที่สุด เพราะมนุษย์ผิวบาง ไม่เหมือน ช้าง ม้า วัว ควาย นอนกลางดินกินกลางทราย ตรำแดดตรำฝนก็ทนอยู่ได้ เมื่อเป็น สิ่งจำเป็นเช่นนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคผู้บรมศาสดา จึงทรงสั่งสอนให้พิจารณาก่อน แล้วจึงบริโภคใช้สอย สาธุชนควรเจริญสติสัมปชัญญะคอยกีดกันโทษทั้งมวล ไม่ให้ส่วน ที่ผิดเสียหายแทรกแซงเข้ามาได้ จะทำให้เสื่อมความสุขกลับเกิดทุกข์ขึ้นรันทำ จึงทรง แนะนำให้พิจารณาข้อที่ ๑ คือผ้านุ่งห่มว่ามีประโยชน์อย่างไร แท้จริงประโยชน์ก็คือ เป็นเครื่องป้องกันหนาวร้อนเหลือบยุง ลมแดดแลเพื่อปกปิดความละอายถ้าไม่พิจารณา โดยอุบายที่ชอบให้ถูกต้อง ก็จะบกพร่องล่วงเลยประโยชน์ของผ้าไป กลับทำให้ความ สุขสบายลดน้อยลง ได้รับความทุกข์กายใจ ไม่ได้ผลของการอาศัยผ้านุ่งห่มเต็มที่ เช่น ต้องซื้อผ้าที่อย่างดีมีราคาแพงเกินไป หรือหน้าหนาว มีผ้าดีสีงดงามแต่บาง ถ้ามุ่ง เลยไปทางสวยงาม เอาผ้านั้นมาห่มก็กันหนาวไม่ได้ ลางทีหน้าร้อนมีแต่ผ้าที่หนาแต่งด งาม ถ้ามุ่งความสรรเสริญเชยชม เอามาห่มก็ยิ่งร้อนหนักเข้า ไม่ได้ความสุข เช่นนี้ เป็นตัวอย่าง ทรงสั่งสอนพุทธบริษัทให้พิจารณาเห็นประโยชน์ของผ้าก่อน เพื่อป้อง กันหนาวร้อนเป็นต้น แลนุ่งห่มให้พอเหมาะพอดีแก่ผ้านั้น ๆ ก็ได้รับผลเป็นสุขสำราญ

ข้อที่ ๒ อาหารที่บริโภคซึ่งเป็นของจำเป็นเว้นไม่ได้ ทรงสอนให้พิจารณา ดูประโยชน์ของอาหารก่อน แลทรงสั่งสอนไม่ให้กินเล่น หรือเพื่อจะบำรุงร่างกายให้ สวยงามเป็นต้น บริโภคเพียงให้ร่างกายดำรงอยู่ เพื่อจะศึกษาเล่าเรียนแล้วประพฤติ ปฏิบัติ กำจัดส่วนที่เป็นโทษให้ลดน้อยเบาบางลง จนกว่าจะหมดโดยลำดับ แลเพื่อ ระงับเวทนาเก่าที่มีอยู่ก่อนแต่ยังไม่ได้บริโภค คือหิวโหยละเหี่ยอ่อนเพลียเสียกำลัง แล ทรงกำชับให้ระวัง อย่าให้เกิดเวทนาใหม่ คือแน่นอึดอัดเป็นโทษ อาหารเป็นคุณ ประโยชน์แก่ร่างกาย สำหรับยังชีวิตให้สถิตอยู่สืบต่อไปได้นาน ควรบริโภคแต่พอ ประมาณพอสมควร ถ้าบริโภคเกินพอควรพอดี ก็กลับทวีทุกข์โทษเป็นเหมือนยาพิษ

อาจทำลายชีวิตให้พินาศ สมเด็จพระบรมโลกนาถจึ่งตรัสเตือน ให้มีสติระวังไม่ให้เวทนา* ใหม่เกิดขึ้น คืออิ่มอึดอัดเกินไป เดินยืนนั่งนอนไม่เป็นสุข ไฟธาตุก็ย่อยไม่ทัน อาจเป็นโรคปัจจุบัน ทำให้เสียชีวิตได้ง่าย สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึ่งตรัสสอนให้เป็น โภชเน มตฺตญฺญู รู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอดีพอควร มีปรากฏในที่ต่าง ๆ มีอปัณณกปฏิบัติ ปฏิบัติไม่ผิดเป็นต้น เพื่อให้สาธุชนอยู่เย็นเป็นสุขสบาย ถ้าตายเพราะบริโภคอาหารมากเกินไปก็เสียชื่อ เช่นตาชูชกเสียชื่อมาแต่กาลก่อนจนถึงบัดนี้แลต่อไป เมื่อคราวได้รับถ่าย ๒ พระกุมาร ได้รับอาหารอย่างดีที่อยู่อาศัยอย่างมโหฬาร บริโภคอาหารเกินประมาณ จนถึงตายในวันนั้นเป็นตัวอย่าง ความจริงในร่างกายของเราก็มีเครื่องตรวจอยู่แล้ว เปรียบเหมือนมีหมออยู่ ๓ คน หมอที่ ๑ คือ ตา จงมองดูว่า ควรบริโภคหรือไม่ควรบริโภค หมอที่ ๒ คือ จมูก จงดมกลิ่นว่าจะเหมาะแก่ตัวหรือไม่ ถ้าไม่เหมาะขืนบริโภค ลางทีก็ไม่สำเร็จประโยชน์ที่มีคุณแก่ร่างกาย หมอที่ ๓ คือลิ้น จงลองชิมดูนิดหน่อยก่อนว่า รสเป็นอย่างไร ยิ่งเวลาเจ็บไข้ก็ยิ่งสำคัญมาก ของมาถึงปากลองชิมดู ถ้ารู้สึกเสียวขากรรไกรก็ควรหยุด ไม่รับประ-ทานอาหารนั้นเป็นเครื่องยังชีวิตให้เป็นไป บำรุงร่างกายให้เป็นสุข ถ้าบริโภคแต่พอควร ก็ให้สำเร็จประโยชน์ ถ้ามากเกินไป ก็เป็นโทษดังพรรณนามา สมเด็จพระบรมศาสดาจึ่งตรัสสอนให้พิจารณาก่อนแล้วจึ่งบริโภค

ข้อที่ ๓ ที่อยู่อาศัย ถ้าตั้งใจทำเพื่อสวยงาม หรือเพื่ออวดเขามากไป อยู่อาศัยก็ไม่ค่อยเป็นสุขสบาย ถ้ามุ่งหมายเพื่ออยู่เย็นเป็นสุขให้ตรงประโยชน์ของที่อยู่ ก็ป้องกันฤดูหนาว ร้อน ฝน ลม แดด สัตว์ที่จะกวนกัดได้ เป็นที่อาศัยได้รับประโยชน์บำบัดโทษทุกข์ อยู่เย็นเป็นสุขสบายกายใจ ข้อนี้คล้ายกับข้อที่ ๑ พึงพิจารณาให้เห็นประโยชน์จะได้พ้นจากโทษทุกข์ อยู่เย็นเป็นสุขเกษมสำราญจะเจริญกรรมฐานภาวนาก็ผาสุกสะดวก สงบระงับดับโลภะหรือราคะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นนิวรณ์ หายความเร่าร้อนเศร้าหมองใจ

---

* เวทนา : ความรู้สึก สุข ทุกข์ โสมนัส โทมนัส อุเบกขา

ข้อที่ ๔ ยาแก้เจ็บไข้เป็นของจำเป็นต้องอาศัยเมื่อโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้น ต้องรู้จักประมาณตลอดถึงการใช้น้ำกระสายแลตัวยา ถ้ายาที่ไม่เคยใช้เห็นคุณปรากฏ แม้หมอจะกำหนดให้กินเท่านี้เท่านั้น ก็อย่าเพิ่งวางใจ เพราะลางเนื้อชอบลางยา ควรลองใช้ผ่อนลงมาเพียงแต่ครึ่งหรือแต่น้อยก่อน อย่ามีใจรีบร้อนเห็นว่าไม่เป็นไร ถ้าถูกกับโรคภัยไข้เจ็บของตัว จึงบริโภคเต็มตามกำหนด ต้องจดจำพิจารณาถี่ถ้วนตลอดถึงขวดยา สลากยา เพราะข่าวคราวที่เคยปรากฏว่า หยิบยาผิดและบริโภคเข้าไปจนถึงอันตรายชีวิตก็มี ลางทีกินยาถ่ายลงจนแบบแล้ว จะกินยาให้คุมบีด คนรับใช้ไม่ทันพินิจพิจารณากลับเอายาถ่ายมาให้ คนเจ็บไข้ไม่มีสติสัมปชัญญะ พอได้ถ้วยยาก็ดื่มหมดถ้วย คราวนี้อาจม้วยมรณ์เสียชีวิต หรือเกิดทุกขเวทนาแทบปางตาย เป็นเหตุให้วุ่นวายรบกวนผู้รักษาพยาบาลให้ได้ความรำคาญเดือดร้อนทุกข์ยากลำบากกันทั่วหน้า ควรพิจารณาก่อนว่า จะถูกกับโรคหรือไม่ถูกกับโรคอย่างไร ก็จะได้ไม่ผิดยาบำบัดทุกขเวทนาให้สงบเป็นสุข หายเจ็บไข้ได้ทุกข์ ไม่ต้องเสียชีวิต เพราะเรื่องนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงเห็นประโยชน์เป็นอเนกประการ จึ่งได้ประทานพนักอิงข้อนี้ไว้ด้าน ๑ สำหรับเป็นที่พึ่งพิงกันความล่มจมซวนเซ แก่พุทธบริษัท ทั้งบรรพชิต ทั้งคฤหัสถ์ทั่วไป เมื่ออาศัยสิ่งที่จำเป็น ๔ ประการ คือ ผ้านุ่งห่ม ๑ อาหาร ๑ ที่อยู่อาศัย ๑ ยาแก้เจ็บไข้ ๑

แม้ได้อาศัยของ ๔ อย่างนี้ อันมีอยู่พร้อมบริบูรณ์ครบครัน ถึงกระนั้นลางคราวก็ยังขืนเจ็บไข้ขึ้นภายในร่างกาย แลกระทบส่วนภายนอก มีร้อนเย็นเป็นต้น ถ้าไม่พิจารณาก่อน ก็จะเกิดเจ็บเข้าไปถึงใจ ทำใจให้เดือดร้อน หรือมีคนติเตียนนินทาด่าว่า ถ้าไม่พิจารณาก่อน จิตใจก็จะเร่าร้อนต้องโต้ตอบทะเลาะวิวาททุบตีฆ่าฟันกันถึงตาย ก็เป็นเหตุการณ์วุ่นวายใหญ่โตล่มจม สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ จึ่งประทานพนักอิงด้านที่ ๒ ว่า สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ พิจารณาก่อนแล้วจึงอดทนส่วนหนึ่ง พุทธบริษัทพึงเจริญขันติแลโสรัจจะในข้อนี้ ขันติความอดทนนั้น ย่อสั้นลงก็คงเป็น ๒ คือ อดทนต่อเหตุภายในอย่าง ๑ อดทนต่อเหตุภายนอกอย่าง ๑ เหตุภายในเช่นโรคภัย

ไข้เจ็บ เหตุภายนอก เช่นลมแดดหนาวร้อนฝนเป็นต้น เหล่านี้ ผู้ปฏิบัติดีประพฤติธรรมต้องมีความอดทน จึ่งจะไม่เสียผล คือความสุขความเจริญอันเกิดจากกิจการแลข้อปฏิบัติ เมื่อเกิดเจ็บไข้อาพาธก็อย่าประมาท ต้องรีบหาหมอมารักษาพยาบาลจัดการดูแลให้บริบูรณ์อันเป็นส่วนภายนอก ถ้ามีความรำคาญเดือดร้อน ฟาดเนื้อฟาดตัวไปโดนโน่นโดนนี่เข้าก็จะเกิดฟกช้ำดำเขียวเพิ่มความเจ็บขึ้นอีก เจ็บเก่าที่มีอยู่แล้วก็ไม่หายซ้ำเพิ่มเจ็บใหม่ขึ้นอีก ทำให้เจ็บมากหนักขึ้น เจ็บเก่าเป็นด้วยธาตุภายในภายนอกไม่ปกติ วิการแปรปรวน ส่วนฟกช้ำดำเขียวที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพราะตัวเองทำให้เกิดขึ้นใหม่ ไม่ใช่โรคเก่า ความจริงความเจ็บไข้ก็เจ็บที่ร่างกาย เช่น ปวดศีรษะ ก็ปวดที่ศีรษะ ไม่ได้ปวดที่ใจ เป็นไข้ตัวร้อนก็ร้อนที่ตัว ไม่ได้ร้อนที่ใจ เพราะเหตุนั้น สาธุชนที่ได้ฝึกหัดปฏิบัติรู้ธรรมแล้วก็เจ็บแต่กาย ไม่ได้เจ็บใจ เมื่อสามัญชนไม่รู้ความจริงตามธรรมดา พอเจ็บขึ้นมาก็ไม่ชอบ เดือดร้อนโกรธเคืองหมอแลผู้รักษาพยาบาล แลคนรับใช้ที่ทำกิจการไม่ถูกใจ ตอนนี้เจ็บเข้าไปถึงใจ ลางทีอาจทำให้โรคกำเริบขึ้นอีก ถ้าสงบใจไว้ในธรรม ไม่วุ่นวาย ลางทีโรคจะหาย หรือจะลดน้อยเบาบางลงได้ แม้การครางก็ไม่ใช่เป็นเพราะโรค คนดี ๆ ลองครางดูก็ครางได้ เหตุนั้นจึงควรอดทนแลพิจารณาดูว่า โรคภัยไข้เจ็บนี้ไม่ใช่เป็นแต่เฉพาะเรา คนอื่นก็เป็นเหมือนกัน จะเลือกเฟ้นโรคเป็นเอาตามชอบใจไม่ได้ ไม่มีที่เลือก ไม่มีใครให้เลือก แลบังคับให้อยู่ในอำนาจก็ไม่ได้ ลองบังคับดูก็จะรู้ได้ เช่นเจ็บไข้จะบังคับว่าอย่าเจ็บ ก็ไม่ได้ ถึงคราวเจ็บก็ต้องเจ็บ เมื่อเจ็บแล้วลองบังคับให้หายไปเสียเดี๋ยวนี้ ถ้ายังไม่ถึงคราวหาย ก็ไม่หาย ถ้าหายไม่ได้ ก็ขอให้น้อย ก็ไม่น้อยลง คงเป็นอยู่เท่านั้น ทีนี้ลองฝืนใจว่า ขอให้มากขึ้นอีก ๕ เท่าหรือ ๑๐ เท่า ก็ไม่มากขึ้น นี่จึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นเอง เพราะอาศัยธาตุภายในภายนอกที่ไม่ถูกกัน ซึ่งเราไม่รู้ต้นเหตุ เมื่อมีการรักษาพยาบาลอยู่บริบูรณ์ ถึงคราวหายก็หายได้ ไม่ถึงคราวหายก็ยังเจ็บอยู่ เช่นกลางวันสว่าง ใครจะบังคับให้เป็นกลางคืนก็ไม่ได้ แต่ถึงไม่บังคับ เวลาเลื่อนไป ๆ ก็ไปถึงกลางคืนเข้าเอง เมื่อเป็นกลางคืนแล้ว จะบังคับให้เป็นกลางวันในเดี๋ยวนั้น ก็ไม่ได้

โรคภัยไข้เจ็บตลอดถึงสุขสบายนี้ เกิดมีขึ้นชั่วคราวแล้ว ก็เสื่อมสิ้นผันแปรดับไป ถึงตัวโรคก็อยู่ไม่ได้ คนที่เจ็บทนไม่ได้ต้องแตกดับ โรคนั้นก็ต้องดับไป เป็นอยู่ชั่วคราวเท่านั้น ไม่มีอยู่เป็นนิตย์ ถ้ายังไม่ถึงสิ้นชีวิต โรคนั้นก็หายดับไป เป็นสุขสบายปกติ เมื่อตริตรองมองดูเช่นนี้ ก็จะรู้สึกว่า โรคภัยนี้ไม่ได้เป็นที่ใจ เป็นที่ร่างกาย ความทุรนทุรายวุ่นวาย ก็จะเบาบางลงตาม ทำความสงบในธรรมให้เกิดขึ้นในใจ โรคภัยไข้เจ็บลางชนิดก็จะสงบหาย หรือเสื่อมคลายถอยลง ดังปรากฏในโพชฌงคสูตรว่า คราวหนึ่งสมเด็จพระบรมศาสดาประชวรไข้ โปรดให้พระจุนทเถระน้องพระสารีบุตรแสดงโพชฌงค์ ๗ สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงสดับฟังพิจารณาตามไป พอจบโพชฌงค์พระองค์ก็หายประชวรไข้ อีกสมัยหนึ่ง พระโมคคัลลานะกับพระกัสสปะอาพาธเป็นไข้ พระองค์เสด็จไปทรงแสดงโพชฌงค์ ๗ สั่งสอนจบลง ท่านทั้งสองก็หายไข้ อีกสมัยหนึ่ง พระคิริมานนท์อาพาธเป็นไข้ แต่พระองค์ไม่ได้เสด็จไปทรงแสดงพระธรรมเทศนา โปรดให้พระอานนท์พระอนุชาเรียนสัญญา ๑๐ แล้ว ไปแสดงแทนพระองค์ พอจบลง พระคิริมานนท์ ก็หายไข้ราวกะปลิด ใจคิดมากหรือมีหงุดหงิดโกรธเคือง หัวใจเต้นแรง โลหิตก็ฉีดแรงขึ้น ทำให้ตัวร้อนผิดปกติ เมื่อมีสติสงบใจไม่ให้ความฟุ้งซ่านครอบงำก็ทำให้หัวใจเต้นอ่อน ผ่อนให้ตัวเย็นหายได้ เพราะเหตุนี้ชาวบ้านที่เจ็บไข้มากจึงนิมนต์พระไปสวดโพชฌงค์ ถ้าเป็นผู้รู้ปลงจิตพิจารณาตาม ก็ได้ความสุขทำประโยชน์ให้สำเร็จ แม้แต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้สรรพธรรม ทรงแนะนำสั่งสอนเวไนยนิกรพุทธบริษัททั่วหน้า ครั้นถึงเวลาที่พระองค์ประชวร ทำไมจึงให้พระจุนทเถระแสดงโพชฌงค์ แลทำไมพระองค์ไม่ทรงกำหนดพิจารณาเอง เพราะว่าผู้แสดงแนะนำชี้แจงปรุงแต่งให้เสร็จหมด การอ่านหนังสือเอง ต้องกำหนดอักขระตัวสะกดหมดบรรทัดนั้นขึ้นบรรทัดนี้ มีธุระมากคือต้องนึกคิดพิจารณาตรวจตราพิเคราะห์ดู ถ้ามีผู้แสดงชี้แจงให้ฟังก็เป็นแต่ตั้งใจเพ่งดูให้รู้ชัดไปตามจริง เห็นสิ่งที่เป็นคุณหรือเป็นโทษมีประโยชน์ผิดกันใจก็รู้เท่าทันเป็นกำลังช่วยความอดทนภายในไม่ไปยุ่งกับทุกขเวทนา ก็จะได้เอาใจกำหนดพิจารณาถึงความจริงว่า ทุกขเวทนาที่เกิด

ขึ้นนี้ ที่สุดก็ดับไปตามวันเวลา เป็นเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน นี้เป็นความอดทนต่อเหตุการณ์ภายในคือความเจ็บไข้ แต่ตัวไม่ได้อยู่คนเดียว ต้องเนื่องเกี่ยวกับคนอื่นแทบทั่วไป คือต้องอาศัยใช้วานผู้คนให้ช่วยจัดทำ แต่ไม่ได้อย่างใจ หรือได้รับคำติเตียนนินทาจากประชาชน ต้องอดทนต่อเหตุภายนอกเหล่านี้ ถ้าไม่มีความอดทน เกิดต่อว่าต่อขานกัน ต่อไปก็จะเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนเสื่อมเสีย ไม่ได้ประโยชน์ ทำให้เกิดโทษแตกร้าวเสียสามัคคี เวลาเจ็บไข้ก็ไม่มีใครรักษาพยาบาล มีธุระกิจการ ก็ไม่มีใครช่วยคิดช่วยทำนำพา แม้จะมองดูหน้ากันก็ไม่สนิทดี เมื่อรู้เช่นนี้เวลาได้ฟังนินทาก็ควรมีสติอย่าเพิ่งโกรธเขา พึงพิจารณาตัวเราเสียก่อนว่า การที่เขานินทาเช่นนั้น เราทำจริงพูดจริง อย่างนั้นหรือไม่ ถ้าไม่จริง ก็ไม่น่าโกรธ เขาพูดผิดก็เป็นโทษแก่เขา เราไม่ควรจะเดือดร้อน เราดีอยู่แล้ว ควรปีติยินดีว่า เราไม่ได้ทำเช่นนั้น ถ้าเราทำจริงพูดจริงก็ไม่น่าโกรธ เพราะเขาพูดถูก ตรงกับความจริง เราก็ทำผิดพูดผิดจริง ควรละเลิกเสีย อย่าทำอย่าพูดอย่างนั้นอีกต่อไป จะได้ไม่มีเรื่องเช่นนั้น เราก็ดีขึ้น มีแต่ความร่มเย็น เมื่อเป็นเช่นนี้ ถูกนินทา ๑๐ หน เราก็ดีขึ้น ๑๐ อย่าง ละเหตุต้นทางที่เป็นโทษ ให้น้อยเบาบางลงไป ควรตักเตือนใจเราว่า ลางคราวถูกเด็กเล็กไม่รู้เดียงสา ว่ากล่าวหยาบคาย ทำไมเราไม่โกรธ ลางทีกลับยินดีปรีดาเห็นเป็นขบขันเพราะเด็กนั้นไม่รู้เดียงสา เวลาผู้ใหญ่ว่าก็เอาใจไม่โกรธเด็กเช่นนั้นมานึกว่า ผู้ใหญ่นั้นเป็นแต่ร่างกาย ส่วนถ้อยคำที่พูดหยาบคายยังเป็นเหมือนเด็ก เป็นผู้ใหญ่ด้วยกันควรพูดกันดี ๆ ไม่ควรกล่าวเสียดสีด่าว่าเปรียบเปรยอย่างนั้น ก็หักห้ามเกียจกันความโกรธเคืองเสียได้ หรือเราไปพบคนบ้าว่าเรา ๆ ก็ไม่โกรธ เพราะรู้ว่าเป็นคนบ้า หรือพึงนึกว่า คำนินทาด่าว่าเบาที่สุด ไม่เหมือนลมพัด ลมพัดถูกตัวผมที่ยาวยังไหว แลเขานินทาด่าว่าอย่างใด ร่างกายจิตใจเราก็ไม่เป็นไปตามอย่างนั้น เป็นความไม่ดีของผู้กล่าวต่างหาก มีปากมีลิ้นมาควรทำสิ่งที่เป็นประโยชน์กล่าวถ้อยคำที่ไม่เป็นโทษทุจริตพูดแต่วาจาที่เป็นสุภาษิต ตักเตือนแนะนำจิตของผู้ฟังให้เกิดความนิยม อย่างนี้จึ่งสมแก่อายุวัยที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ เช่นนี้ก็เป็นเครื่องเตือนใจเราให้หายโกรธเร่าร้อนเหมือน

ถูกไฟเผา หรือเขาว่าเราเป็นสัตว์ เราก็ไม่ได้กลายเป็นสัตว์ไปตามเขาว่า ไม่ควรรับเอามาเดือดร้อนรำคาญ อนึ่ง การถูกนินทาด่าว่าแล้ว ต่อว่าต่อขานทะเลาะวิวาททุบตีฆ่าฟันก็เดือดร้อนด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ล้วนแต่ทุกขโทษ ความโกรธที่เกิดขึ้นทำจิตใจให้เร่าร้อนปั่นป่วน สมควรให้สงบระงับด้วยความอดทนซึ่งเรียกว่า อธิวาสนขันติ ความอดทนนี้ต้องอาศัยปัญญา พิจารณาแนะนำใจให้เห็นจริง ถ้าเป็นแต่นิ่งเฉย ๆ อัดไว้ ๆ ไม่แนะนำใจให้เห็นชัดด้วยปัญญา คงต้องระเบิดออกมา มีตัวอย่างลางคนเวลานอกพรรษาเป็นคนเสพสุรา แต่เข้าพรรษามีศรัทธาแรงกล้าไม่เสพ อัดไว้ ๆ ไม่ได้แนะนำใจให้เห็นโทษด้วยปัญญา ครั้นออกพรรษาแล้ว ก็เมาใหญ่จนถนนไม่พอเดิน หรือคนรักษาอุโบสถ เด็กเล็กทำอะไรไม่ว่ากล่าว อัด ๆ เข้าไว้ พอรุ่งขึ้นก็ทุบตีทรมานกันใหญ่ เช่นนี้เป็นด้วยไม่ได้ใช้ปัญญาชักจูงแนะนำใจให้เป็นประโยชน์ จึ่งได้เกิดโทษทุกข์เดือดร้อน

การที่ทรงสั่งสอนนี้ เป็นเรื่องราวที่เป็นอยู่ใกล้ชิดกับตัวของผู้ปฏิบัตินั้น ๆ โทษทัณฑ์กิเลสที่เกิด ก็เพียงตาแลเห็น เพียงหูได้ยิน เพียงจมูกได้กลิ่น เพียงลิ้นรู้รส เพียงกายถูกต้อง เพียงใจนึกถึง ที่ห่างไกลจากนั้นก็ไม่เกิด แม้คนชาติเดียวกันอยู่ต่างบ้านเมือง ก็ไม่มีเรื่องเกิดโทษ ต่างคนต่างอยู่ ไม่ได้พบเห็นกัน ข้อสำคัญก็ศิษยานุศิษย์กับครูบาอาจารย์ ผู้ปกครองกับบริวารบริษัทที่ใช้สอยอยู่ ผู้ปกครองต้องมีความพินิจพิจารณาว่า คนอื่นหมดทั้งโลกที่จะให้ถูกใจเราทั้งหมดทุกอย่างไม่ได้ มารดาบิดาที่มีบุตรหลายคน ก็คงไม่มีบุตรที่ถูกใจทั้งหมดทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อรู้ความจริงเช่นนี้แล้ว ก็อย่าหลงไปหาของที่ไม่มี ถ้าขืนหา ก็พาให้ได้ความเดือดร้อนรำคาญใจ มีเท่าใดได้เท่าใด ก็พอใจเท่านั้น ตามได้ตามมี คนไหนไม่ดีก็แนะนำตักเตือนสั่งสอนให้ทราบบาปบุญคุณโทษชัดเจนในใจ ถ้าคนไหนเหลือวิสัยที่จะฝึกหัดทรมานจริง ๆ ก็อย่าอยู่ด้วยกัน ให้ไปอยู่เสียที่อื่น ก็หมดเรื่องระคายเคืองเดือดร้อนดิ้นรน ความอดทนต้องประกอบด้วยโสรัจจะ ลางคนอดได้จริงด้วยกำลังขันติ แต่หน้านิ่วคิ้วขมวดดูอาการส่อให้เห็นว่าจะอดไปไม่ตลอด เพราะขาดโสรัจจะ คือความแช่มชื่นเสงี่ยมสงบ

สมเด็จพระนราศภทศพลจึ่งตรัสสอนประชาชน ให้เจริญขันติกับโสรัจจะเป็นคู่กัน เหล่านี้เป็นความอดทนต่อเหตุภายนอกซึ่งเกี่ยวกับคนมาก สมเด็จพระผู้มีพระภาคจึ่งตรัสว่า **สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ** พิจารณาก่อนแล้วจึ่งอดทนส่วนหนึ่ง เป็นพนักอิงด้านที่ ๒

การมีสติสัมปชัญญะพิจารณาสิ่งที่จำเป็นต้องอาศัยส้องเสพบริโภคใช้สอย ๔ แลมีขันติโสรัจจะต่อเหตุภายในภายนอก ๒ พนักอิงก็ได้พึ่งพิงอาศัย เพราะได้ประพฤติปฏิบัติแล้วเห็นคุณปรากฏ แต่ก็ยังไม่หมดสิ่งที่จะทำให้พลั้งพลาดล่มจมเสื่อมเสียร้อนรน เพราะทุกคนจะอยู่กับที่แห่งเดียวไม่ได้ ต้องไปโน่นมานี่ ต้องมีกิจการงานจำเป็นต้องทำต้องจัด จนถึงต้องไปต่างถิ่นต่างจังหวัดก็มี แม้สมเด็จพระชินสีหสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ยังต้องเสด็จไปโปรดเหล่าประชาชนตามตำบลบ้านเมืองน้อยใหญ่ในทิศานุทิศ จึ่งเป็นพุทธกิจที่พระองค์ทรงบำเพ็ญ เมื่อเป็นเช่นนี้ การไปมานี่แหละสำคัญอันหนึ่ง จึ่งต้องพิจารณาก่อนว่าควรไปหรือไม่ควรไป ถ้าควรไป ก็ไป ถ้าไม่ควรไปก็อย่าไป ถ้าจำเป็นต้องไป ก็ต้องกำชับตัวเองให้มีสติสัมปชัญญะอย่างมากเต็มที่ อย่าให้เกิดมีเรื่องราวเสียหายเป็นอันขาด เพราะฉะนั้นสมเด็จพระบรมโลกนาถจึ่งประทานพนักอิงด้านที่ ๓ ว่า **สงฺขาเยกํ ปริวชฺเชติ** พิจารณาก่อนแล้วจึ่งหลบหลีกส่วนหนึ่ง พึงเจริญโคจราโคจรโกศล ความเป็นผู้รู้ฉลาดในที่ควรไปแลไม่ควรไปให้มาก เช่นที่มีขวากหนามหลุมบ่อหลักตอล่อแหลมต่ออันตราย หรือมีสัตว์ร้ายวัวควายสุนัขดุ คนมุทะลุคนพาลตลอดจนสถานที่ที่ไม่ควรเดิน ยืน นั่ง นอน พึงพิจารณาก่อนแล้วควรหลบหลีกเลิกเว้นเสีย ไม่ควรไปในที่นั้น ๆ ถ้าขืนไปแม้ไม่เกิดทุกขภัยอันตราย ก็ไม่เป็นสุขสบายใจต้องวิตกกริ่งเกรงสะดุ้งหวาด ถ้าพลั้งพลาด ก็อาจเกิดทุกขภัยขึ้นได้ แต่เมื่อจำเป็นต้องไป ก็ต้องมีสติให้มากคุมกำกับกำชับตัวเอง ให้ไปดีมาดี ดำเนินตามวิถีแห่งพระบรมสุคต ซึ่งมีพระนามปรากฏว่า **สุคโต** เป็นผู้เสด็จไปดีเสด็จมาดี ไม่ให้มีความเดือดร้อนแก่ใคร ๆ มีแต่ทรงทำให้เกิดคุณประโยชน์แก่ผู้ที่ได้รับ เสด็จกลับมาแล้วก็เสด็จมาดี มีคนระลึกถึงพระคุณอยู่ร่ำไป ถ้าทำตามพระองค์ได้เช่นนี้ ชื่อว่าไปดี มาดีตลอดถึงการเกิดมา ก็ต้องมาดี ทำตัวให้เป็นสง่าราศีมิ่งขวัญ แก่มารดาบิดาวงศ์ตระกูล

เพิ่มพูนคุณประโยชน์ให้เกิดมีแก่ตนแลประชาชนประเทศชาติทั้งหลาย เมื่อถึงเวลาจะตาย แตกดับไปก็ให้ไปดี อย่าให้มีหนี้สินรุงรัง แลเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อนเสียหาย ให้เกิดแก่คนภายหลัง เช่นครอบครัว ศิษยานุศิษย์เป็นต้น สมเด็จพระทศพลจึ่งโปรดประทานพนักอิงด้านนี้เป็นที่ ๓ ว่า สงฺขาเยกํ ปริวชฺเชติ พิจารณาก่อนแล้วจึ่งหลบหลีกส่วนหนึ่ง

พนักอิง ๓ ด้าน ที่สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ประทานนี้ เป็นส่วนที่บริหารรักษาตน ให้ห่างพ้นความซวนเซล่มจมเสียหายภัยอันตรายในโลกนี้ แต่พระองค์มีพระมหากรุณาแก่ประชาชนพุทธบริษัท ไม่ให้ปฏิบัติหยุดอยู่พอเพียงเท่านั้น เพื่อให้บำเพ็ญธรรมทวียิ่งขึ้นไปในทางปรมัตถประโยชน์ ตลอดถึงพระปรินิพพาน จึ่งโปรดประทานพนักอิงด้านที่ ๔ ว่า สงฺขาเยกํ วิโนเทติ พิจารณาก่อนแล้วจึ่งถ่ายถอนส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นด้านที่ให้สำเร็จประโยชน์ทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลกหน้า ทั้งในทางปรมัตถ-ประโยชน์ คือถ่ายถอนโทษได้แก่อกุศลวิตกตรึกคิดเป็นอกุศล ๓ ประการ คือการตรึกคิดในเรื่องโลภรักใคร่อย่าง ๑ ตรึกคิดในเรื่องโกรธเคืองอาฆาตพยาบาทอย่าง ๑ ตรึกคิดในเรื่องลุ่มหลงมัวเมาสนุกเริงรื่น แต่ทำให้ผู้อื่นได้รับความลำบากทุกข์ยากอย่าง ๑ เรียกตามลำดับว่า กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ๓ อย่างนี้ได้แก่โลภะหรือราคะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นรากเง่าเค้ามูลอยู่ในใจก่อน ไหม้เผาใจของตัวให้เร่าร้อนกระสับกระส่ายดิ้นรน แลลุกลามไปไหม้เผาคนอื่น ให้เกิดทุกข์กายทุกข์ใจ ถ้าจิตใจไม่รักไม่โกรธ ไม่หลง ด้วยกำลังศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ก็เป็นประโยชน์ในโลกหน้า ถ้าคิดถึงเรื่องโลภะหรือราคะ โทสะ โมหะ มีสติปัญญา พิจารณาเห็นโทษละความรักความโกรธความหลง เป็นทางตรงให้ถึงพระนิพพาน ซึ่งเป็นปรมัตถประ-โยชน์ เพราะพระนิพพานเป็นธรรมชาติดับ ความรัก ความโกรธ ความหลง แม้ดับไม่ได้สนิทหมดก็ชื่อว่าได้ดื่มรสพระนิพพาน ได้ความร่มเย็นเป็นสุขทุกคราวร่ำไป ข้อนี้ทรงสอนให้เจริญปหานะการละสิ่งซึ่งเป็นโทษที่เกิดในใจ

ธรรมดุจพนักอิง ๔ ด้าน ด้านที่ ๑ ว่า สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ พิจารณาก่อนแล้วจึ่งส้องเสพส่วนหนึ่ง พึงเจริญสติสัมปชัญญะ ด้านที่ ๒ ว่า สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ พิจารณาก่อนแล้วจึ่งอดทนส่วนหนึ่ง พึงเจริญขันติอดทนต่ออันตรายภายในภายนอก กับโสรัจจะความสงบเสงี่ยมแช่มชื่น ด้านที่ ๓ ว่า สงฺขาเยกํ ปริวชฺเชติ พิจารณาก่อนแล้วจึ่งหลบหลีกส่วนหนึ่ง พึงเจริญโคจราโคจรโกศล ความเป็นผู้รู้ฉลาดในที่ควรไปแลไม่ควรไป ด้านที่ ๔ ว่า สงฺขาเยกํ วิโนเทติ พิจารณาก่อนแล้วจึ่งถ่ายถอนส่วนหนึ่ง คือถ่ายถอนความคิดนึกถึงเรื่องโลภะหรือราคะ โทสะ โมหะ แลบาปอกุศลอื่นอีก พึงเจริญปหานะละเสีย ไม่ให้เข้ามาครอบงำ เพราะโลภะหรือราคะ โทสะ โมหะ แลบาปอกุศลเป็นปหาตัพพธรรม อันผู้ปฏิบัติต้องละเลิกอย่างเดียวไม่ให้เกิดขึ้นมาเกาะเกี่ยวอยู่ในใจทำให้เร่าร้อน

พุทธบริษัทได้สดับฟังคำสั่งสอนนี้แล้ว อย่าเพ่งเชื่อ เมื่อตรึกตรองพิจารณาเห็นจริงชัดเจนแจ่มแจ้งแล้ว ก็เชื่อเอง หยั่งลงตามเหตุผลมีหลักฐาน โดยอาการอย่างสนิทแน่วแน่ เมื่อมีแต่ความเห็นดีเห็นชอบเห็นตรง ก็มั่นคงในการประพฤติปฏิบัติ แต่นั้นลงมือปฏิบัติเมื่อใด ก็ถูกร่ำไป ได้ผลกำไรเป็นบำเหน็จรางวัลเมื่อนั้น ทุกคืนวันไม่ขาดสาย พ้นจากอันตรายทุกขภัย เพราะได้ประพฤติตามอปัสเสนธรรม ซึ่งมีประจำอย่างดีที่สุด ดุจพนักอิง เป็นที่พึ่งพิงอาศัยทั้ง ๔ ด้าน คอยพยุงต้านทานไม่ให้ซวนเซพลาดล้มล่มจม ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขทุกทิพาราตรี โดยพระพุทธานุสาสนีธรรมปริยาย ดั่งอภิปรายพรรณนามาด้วยประการฉะนี้

นาวาอุปมากถา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวรเถระ

วัดเทพศิรินทราวาส ราชวรวิหาร

เรียบเรียง

แสดงทางวิทยุกระจายเสียง

เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

นาวาอุปมากถา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส ฯ

สิญฺจ ภิกฺขุ อิมํ นาวํ สิตฺตา เต ลหุเมสฺสติ ฯ

ดูก่อนภิกษุ ท่านจงวิดเรือลำนี้ เรือลำนี้ท่านวิดแล้ว จักถึงเร็ว ฯ

บัดนี้จะแสดงธัมมีกถา ตามคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นที่เคารพนับถืออย่างยอดเยี่ยมที่สุดของเรา อันพระองค์ทรงพระมหากรุณาโปรดประทานไว้ เพื่อให้พวกเรามีความสุขความเจริญปราศจากความเสื่อมเสีย ตามที่ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นธัมมีกถานี้ เรียกว่า นาวาอุปมากถา คือกถาแสดงเนื้อความเปรียบด้วยเรือ ฯ

ความคิดแม้จะมีมาก ก็แยกออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายข้างดีและฝ่ายข้างชั่ว ฝ่ายข้างดีเป็นส่วนดีอยู่แล้ว มีแต่จะทำให้บรรลุถึงความเจริญยิ่งขึ้น ฝ่ายข้างชั่วเป็นเครื่องทำลายให้ล่มจมป่นปี้ จงนึกดูคนในบ้านเมืองซึ่งล่มจมป่นปี้ และทำให้เสียชื่อเสียงสกุลวงศ์ของตน จนตั้งตัวไม่ได้ ก็เพราะฝ่ายข้างชั่ว คือคิดชั่วพูดชั่วทำชั่วทั้งนั้น เพราะเหตุนี้จึงต้องพยายามคอยระวังส่วนข้างชั่วให้มากที่สุด เมื่อระวังแล้วยังขืนเกิดขึ้นก็ต้องปราบปรามให้สงบระงับให้ได้ ความคิดชั่วเกิดในใจเป็นสาเหตุให้ล่วงออกไปทางกายวาจา ส่วนทางกายวาจานั้น ลางอย่างเป็นโทษทางฝ่ายบ้านเมือง พระราชกำหนดกฎหมายก็บังคับเฉพาะกายวาจาเท่านั้น ไม่มีกฎหมายทุกประเทศที่จะบังคับถึงใจ เช่นคนตั้งใจฆ่าเขา ลักขโมยของเขา หรือคิดทำความผิดอย่างอื่นเพียงเท่านี้กฎหมายไม่ได้บังคับให้จับกุมเอามาลงโทษ ความโลภเป็นต้นที่เกิดขึ้นในใจ เป็นประดุจเชื้อไฟที่เกิดขึ้นในตัว เมื่อทำออกไปทางกายวาจาตามอำนาจของใจนั้น จึงจะเกิดผิดทางพระราชกำหนดกฎหมาย เพราะฉะนั้น การที่จะตั้งตัวไปได้ตลอดชาติก็ต้องให้พ้นจากความชั่วความเสื่อมเสียชื่อเสียง ไม่ให้ความชั่วเกิดมีขึ้นในตัว ต้องตรวจตราดูก่อน

แล้วปราบปรามส่วนที่ชั่วให้สาบสูญอันตรธาน สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์สัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนว่า สิญฺจ ภิกฺขุ อิมํ นาวํ ดูก่อนภิกษุ ท่านจงวิดเรือลำนี้ สิตฺตา เต ลหุเมสฺสติ เรือลำนี้อันท่านวิดแล้วจักถึงเร็ว เป็นคำย่อเพียงเท่านี้ ไม่เพียงแต่ฝ่ายภิกษุ กินความถึงคฤหัสถ์สตรีบุรุษด้วย ทุกคนควรรักษาความเป็นไปของตนให้เรียบร้อยไปจนตลอดชาติ คนที่เกิดมารักษาตัวดีตลอดไปจนถึงสุดชีวิตเรียบร้อยก็มีคนที่ล่มจมป่นปี้เสียหายตั้งตัวไม่ได้ในระหว่างก็มี สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตักเตือนสั่งสอน เพื่อให้ประพฤติดีไปจนตลอดชาติ ไม่ให้ล่มจมป่นปี้เสื่อมเสีย จึงทรงเปรียบเทียบร่างกายนี้ว่า เหมือนกับเรือลำหนึ่ง มีหัวเรือท้ายเรือ ศีรษะเปรียบเหมือนหัวเรือ เท้าเปรียบเหมือนท้ายเรือ ส่วนรูปโครงเรือที่เขาทำนั้นคล้ายกาบปลี เพื่อให้ลอยไม่ให้จมน้ำ สำหรับบรรทุกคนพัสดุสิ่งของที่จะพาไปถึงที่ซึ่งประสงค์ เรืออาศัยไปบนน้ำ แต่อันตรายของเรือก็คือน้ำ ถ้าน้ำเข้าเรือจนเต็ม เรือก็ล่ม แม้ว่าเรือจะไปโดนโสโครกคือหินใต้น้ำเข้า หินนั้นเพียงทำให้เรือแตก เรือจมอับปางลง ก็เพราะน้ำเข้าเรือเต็ม ถ้าโดนหินเข้าเรือแตก ต่างว่าน้ำเข้าไม่ได้ เรือก็ไม่ล่ม เพราะเหตุนั้นอันตรายสำคัญของเรือก็คือน้ำ พระองค์จึงทรงตรัสสอนว่าท่านจงวิดเรือลำนี้ ถ้าท่านวิดแล้วจักถึงเร็ว ฯ

ทุกคนย่อมมีความไม่ดีอะไรติดตัวมาตั้งแต่เกิด เช่นเด็กเมื่อเกิดมาก็มีความโลภโกรธหลงติดตัวมาด้วย ไม่มีใครสอน ต่อไปได้อาศัยการศึกษาเล่าเรียนดัดฝึกหัดกายวาจาใจ จึงเป็นคนดีขึ้นโดยลำดับ นับเป็นส่วนดีเป็นโทษน้อย เหมือนเรือรั่วน้ำเข้าได้จากทางช่องลูกประสักบ้าง ทางแนวกระดานต่อกันบ้าง ทางปากเรือบ้าง ๓ ทางนี้ เมื่อทราบเช่นนี้แล้วจะได้รู้สึกว่า เดี๋ยวนี้ตัวเราเปรียบเหมือนเรือที่ออกจากท่ากำลังไปยังที่ประสงค์ต้องระวังเรือให้ถึงเรียบร้อยปราศจากภัยอันตราย คือระวังไม่ให้น้ำเข้า เมื่อน้ำเข้าต้องรีบวิด เมื่อวิดแล้วต้องตรวจตราดูว่า มีช่องทางที่น้ำเข้าทางไหนอีกจะได้อุดยาเสีย และต้องระวังไม่ให้เรือเอียงจนน้ำเข้าทางปากเรือ ถ้าวิดไม่ทัน ก็จะล่มจมในระหว่างทาง เรือเมื่อถูกน้ำถ่วงมาก ก็อุ้ยอ้ายไปไม่ได้เร็วฉันใด คนที่เกิดมาไม่วิดถ่าย

ความชั่วที่เกิดในตัว คือทางกายวาจาและใจ ๓ ทางนี้ ส่อแสดงว่าเป็นคนชั่ว ถ้าความชั่วที่รั่วไหลออกมาทางกายวาจาปรากฏแก่คนอื่น ก็รู้ได้ว่าคนนั้นเป็นคนชั่ว แต่ความชั่วนั้นลางอย่างก็ติดตัวมาตั้งแต่เป็นเด็ก แต่ลางอย่างมาทำเมื่อเติบโต ถ้าไม่เลิกละก็เหมือนอย่างตักน้ำเข้าลำเรือ ทำให้เรือเปรี้ยน้ำ ถ้าไม่หยุดในที่สุดก็ต้องจม เรืออาศัยน้ำไปได้นั้น น้ำเป็นคุณประโยชน์ ถ้าน้ำไหลเข้าเรือมากจนถึงล่ม น้ำเป็นโทษ เช่นอาหารที่เราบริโภค สำหรับทำให้ร่างกายชีวิตจิตใจเป็นไปได้สะดวกแข็งแรงสืบอายุยืนยาวนานทำกิจการงานได้สำเร็จ นี่อาหารเป็นประโยชน์ แต่อาหารนั้นเอง ถ้าขาดความรู้จักประมาณ หลงมัวเมาในรสอาหารบริโภคจนเกินประมาณ ไฟธาตุย่อยไม่ทันทำให้อาหารบูดเสีย อาจเป็นอหิวาตกโรค จนถึงทำให้เสียชีวิต นี้อาหารเป็นโทษเพราะไม่รู้จักประมาณ เหตุนั้นความรู้จักประมาณผิดชอบคุณโทษที่แอบแฝงอยู่ในสิ่งเดียวกันนี้แล้ว จัดการให้พอเหมาะพอดีก็เป็นประโยชน์ เช่นสุราถ้าดื่มจนเกินส่วนเกินประมาณ ก็ทำให้เกิดโรค ทอนกำลัง ปิดบังปัญญา ทำให้ใจเป็นบ้า มึนเมาเสียสติอารมณ์ ลาภยศสรรเสริญสุขของผู้นั้นก็เหมือนอากาศธาตุไม่มั่นคง เอายุติแน่นอนลงไม่ได้ ชั่วโมงนี้เป็นขุน หลวง พระ พระยา ชั่วโมงหน้าอาจเป็นนาย ก. ก็ได้ เช่นนี้เป็นโทษ ส่วนที่เป็นประโยชน์ก็มี คุณของสุรา เช่นถูกงูพิษกัด ยาที่จะบำบัดทำลายพิษจำต้องอาศัยสุราเป็นพื้น เพื่อให้จูงยาแล่นไปกำราบพิษงูโดยเร็ว ยาที่เจือสุราทำลายพิษงูเสียได้ ทำให้คนหายเป็นปกติ และช่วยชีวิตให้ยืนยาวต่อไปอีก เช่นนี้ก็เป็นประโยชน์ หรือว่าในเวลาที่มีการดื่มถวายพระพรชัยมงคลหรือดื่มให้พรถ้าใครเข้าไปในสมาคมนั้นจะไม่ดื่ม ก็เสียกิริยาไม่สมควร แต่ถ้าผู้นั้นดื่มมากเกินไปก็เกิดความเสียได้ ถ้าดื่มแต่เพียงเล็กน้อย ไม่มึนเมาเสียกิริยาในสมาคมก็เป็นส่วนดี ส่วนที่เป็นโทษหรือเป็นคุณย่อมแอบแฝงอยู่ในเรื่องเดียวกันเช่นนี้ เหตุฉะนั้นเรือก็คือร่างกายของเรานี้ ที่จะล่มจมป่นปี้ ก็ด้วยอำนาจกายวาจาใจที่ทำความชั่วบาปกรรมอกุศลจะเจริญรุ่งเรืองดีก็ด้วยอำนาจกายวาจาใจที่ทำความดีบุญกุศล ฯ

อนึ่ง ต้องตรวจตราความนึกคิดของตนว่า ผิดหรือชอบ เป็นคุณหรือ

เป็นโทษ เป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ จะพรรณนาเป็นสิ่ง ๆ ก็ไม่รู้จักหมด ผู้อ่านผู้ฟังควรกำหนดลักษณะเครื่องหมายของความดีความชั่ว คือเช่นอะไร ๆ ที่ทำด้วยกายหรือกล่าวด้วยวาจา ถ้าเมื่อทำเหตุลงไปแล้วเป็นต้องมีผล พึงพิจารณาดูผลว่าผลนั้นจะเป็นความเจริญหรือความเสื่อม ถ้าเป็นความเจริญทั้งตนและคนอื่น ก็ส่อให้รู้ได้ว่า สิ่งที่เป็นเหตุนั้นเป็นความดีความชอบ ถ้าผลที่ปรากฏเป็นความเสื่อมเสียทั้งตนและคนอื่น ก็ส่อให้รู้ว่า กิจที่ทำ คำที่พูดนั้นไม่ดี เป็นโทษ เช่นนี้เป็นลักษณะที่จะตัดสินได้ทั่วไป อีกอย่างหนึ่งพึงพิจารณาว่า การที่เราทำเช่นนี้ หรือพูดอย่างนี้ เป็นเครื่องหมายส่วนเล็ก ลางทีจะรู้ไม่ได้ พึงนึกแผ่กว้างออกไปว่า ถ้าทำอย่างนี้กันทั้งบ้านทั้งเมืองทั้งประเทศจะเป็นอย่างไรบ้าง ก็จะเห็นได้ทันทีว่า เป็นความเสื่อมเสียหรือเป็นความเจริญดีนี้ก็เป็นอีกลักษณะหนึ่ง ฯ

อีกลักษณะหนึ่ง ใจของคนเป็นตราชูที่ดีอยู่แล้ว ถ้าใช้ให้ถูกทาง ก็เป็นประโยชน์ คือคนปดหลอกลวง ใช้เล่ห์กลอย่างไรแก่คนอื่นที่ไม่รู้ในใจได้ แต่ตัวเองจะปดตัวเองไม่ได้ พอเริ่มคิดปดขึ้นก็รู้สึกเสียแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าดีก็อยากอวด ถ้าไม่ดี ก็อยากปิด นี่เป็นตราชูใจคนสามัญ ส่วนข้างดีที่ชอบอวดของดีไว้ ส่วนที่ปิดนั่นแหละสำคัญ พอนึกว่าจะไม่ให้ใครรู้ตั้งแต่บิดามารดาเป็นต้นไป จนที่สุดสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินก็ไม่อยากให้ทรงทราบ ข้อนั้นแหละสำคัญนัก ต้องพิจารณาให้ประจักษ์รอบคอบเสียก่อน เวลานั้นยังไม่ได้ลงมือทำและพูด เป็นโอกาสที่จะยับยั้งได้ อย่านึกเสียว่าเขาคงจะไม่รู้ท่านคงจะไม่ทรงทราบ นี่เป็นเล่ห์กลของพวกมาร คือความชั่วที่จะล้างผลาญคุณความดี ซึ่งเข้ามาหลอกลวงใจเรา ควรนึกดูตั้งแต่เราเกิดมา เราปิดอะไรไว้ได้บ้าง หรือปิดไว้ได้ก็น้อยที่สุด ลางทีพอพ้นคราวสมัยนั้นแล้ว ตัวเองก็ไปเปิด หรือไปคุยให้เขารู้ ในเวลาที่คิดปิดนั้นยังไม่ได้ทำ ยังไม่ได้พูด ควรจะนึกว่าถ้าเช่นนั้นจะเสียหาย ก็จงนึกผ่อนจากความคิดเดิมลงมาว่า ถ้าทำเพียงเท่านี้ ใครจะรู้ก็ไม่เสีย นี่แปลว่าเรานึกการข้างหน้าถูกเสียก่อนแล้วจึงทำ แม้ท่านทรงทราบเขารู้ก็ไม่เป็นไร คนที่ล่มจมป่นปี้โดยมากเพราะข้อนี้ ด้วยนึกเสียว่าเจ้านายคงไม่ทรงทราบ

เขาคงไม่รู้ จนกิจการนั้นทำเสร็จพูดเสร็จไปแล้ว วันคืนเดือนปีล่วงไปแล้ว เมื่อท่านทราบเข้า ก็หมดหนทางแก้ไขทีเดียว เช่นนี้เป็นกันอยู่มาก เหตุฉะนั้นเมื่อตนปรารภว่าจะทำอะไรเริ่มขึ้นในใจ ถ้ามีอาการจะปิดบังผู้อื่น ต้องระมัดระวังข้อนั้นให้มากที่สุด ผู้ใดมีสติทำได้อย่างนี้ ผู้นั้นจะอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เดือดร้อนทุกคืนวัน นี่เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่สำคัญของผู้ที่จะตั้งตัวให้ดีเรียบร้อย ฯ

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนให้คนละชั่วประพฤติดีนี้ พระองค์ไม่ได้เอาอะไรมายกหยิบยื่นให้ ไม่ได้เอาความดีมาจากไหน หรือทรงช่วยละเลิกแทนให้ ความจริงทรงสอนให้ใช้เครื่องมือของตัวที่มีอยู่แล้วนี่เองให้ถูก ผู้ที่มีอยู่แล้วแต่ใช้ไม่ถูกไขว้เขวไปเสีย เช่นเสื้อสำหรับสวมร่างกายตอนบน ป้องกันความหนาวร้อนหรือเหลือบยุงเป็นต้น เอาไปสวมตอนล่างเป็นกางเกง ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ หรือมีดที่มีอยู่สำหรับใช้ตัดฝาน เชือดเถือให้สำเร็จประโยชน์ แต่เอามีดนั้นไปแทงคนฆ่าคนก็เกิดโทษขึ้น ความดีชั่วของคนมีอยู่แล้ว เช่นความดื้อเป็นส่วนไม่ดี แม้เรามีเด็กคนใช้หรือบุตรหลาน คนไหนดื้อก็ไม่พอใจ ไม่ชวนให้เกิดเมตตากรุณา ถ้าคนไหนว่าง่ายสอนง่าย ก็ทำให้มีความเอ็นดูรักใคร่ ความดื้อและความสอนง่ายของผู้นั้นสำหรับทำให้เกิดผลแก่ตัวเขาเอง ถ้าดื้อ ก็เป็นผลเลวที่มาลงโทษตัว ทำให้ผู้ใหญ่และผู้อื่นขาดเมตตากรุณา มีความเกลียดชัง ถ้าเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย ก็ทำให้เป็นผลดีรางวัลตัวเขาเอง ทำให้มีคนรักใคร่เอ็นดูกรุณา ความดื้อนั้นเองเอาไปใช้ในทางที่ผิด คือผู้ใหญ่ผู้ปกครองสั่งสอนตักเตือนให้ทำดี แต่ไม่ทำไม่ประพฤติตาม ส่วนดื้ออย่างนั้นทำไมจึงดื้อได้ ควรเอาดื้อนั้นไปใช้ต่อสู้กับชั่ว เช่นใจนึกจะทำชั่วหรือเบียดเบียนผู้อื่น จงดื้อเสีย อย่าทำตามใจ ตามกาย ตามวาจา ถ้าดื้อเช่นนี้ก็ได้ประโยชน์จากดื้อนั้นเอง เหมือนเรืออาศัยน้ำไปถึงที่ประสงค์ได้ แต่เมื่อเอาดื้อไปใช้ในที่ให้ทำความดีแล้วไม่ทำ ดื้อนั้นก็กลับเป็นความผิดความเสีย เป็นเหมือนน้ำที่รั่วเข้ามาในลำเรือทำให้ล่มจม ฯ

อนึ่ง การอวดดี ความดีที่มีอยู่แล้วในตัวเราไปอวดเขา นั่นเป็นส่วนไม่ดี ทำให้เขาเกลียดชัง เพราะเหตุนั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนให้ปิดบังความดีสงวนรักษาไว้

แต่ความชั่วให้เปิดเผยเพื่อจะได้จืดจางจากความชั่ว พระองค์จับลักษณะที่เป็นไปในโลกตามจริงนั่นเองมาสอน เช่นสิ่งอะไรที่ดีคือเพชรนิลจินดา เจ้าของสงวนเก็บรักษาซ่อนเร้นเอาไว้ในหีบลั่นกุญแจอยู่ในตู้และในเรือนรวมหลายชั้น ถ้าส่วนไหนที่ไม่ดีใช้ไม่ได้ ก็ทิ้งขว้างไม่เอาเป็นธุระ จะหายตกหล่นก็ไม่ว่า ถ้าปิดบังความชั่วไว้ก็แปลว่ารักใคร่ความชั่วดุจของที่มีราคา ถ้าอวดเปิดเผยความดี ก็เหมือนอย่างไม่รักของที่มีราคา ความดีควรปิด จะได้มีกำลังแข็งแรง ความชั่วควรเปิดจะได้จืดจางอ่อนเพลียลง พึงดูรถไฟ หรือเรือไฟที่นำตัวมันเองไปได้ และพ่วงรถหรือเรือตั้ง ๒๐-๓๐ ไปได้ยืดยาวเพราะอะไร ก็เพราะกักไอน้ำไว้เพื่อให้มีกำลังแข็งแรง ถ้าเปิดไอน้ำออกเสียหมด อย่าว่าแต่รถหรือเรือพ่วงเลย แม้ตัวมันเองก็ไปไม่ได้ ต้องอยู่กับที่ คนอวดความดีของตัว ท่านเปรียบเหมือนแมลงป่องที่ชูหางตนเอง ความดีควรเป็นหน้าที่คนอื่นยกย่องจึงจะถูก ถ้าอวดยกย่องตัวเอง ก็ทำให้เขาเกลียด เหมือนตักน้ำเทลงในเรือให้จมลง ฯ

อีกอย่างหนึ่ง การเห็นแก่เล็กแก่น้อยใน ลาภ ผล โดยไม่ชอบธรรม ตลอดจนรับสินบน นี่เป็นส่วนไม่ดีของเจ้าหน้าที่ ทำลายยศบรรดาศักดิ์ของตนเอง ลักษณะเห็นแก่เล็กแก่น้อยในลาภผลซึ่งผู้อื่นหยิบยกให้ ย่อมทำใจให้กำเริบ ส่วนโทษนั้นถ้าลาภผลน้อย โทษก็น้อย ถ้าลาภผลมาก โทษก็มาก เป็นเครื่องบั่นรอนทอนลาภยศของตัวเอง ในที่สุดก็ต้องถูกไล่ออกจากหน้าที่ กิริยาที่เห็นแก่เล็กแก่น้อยนี้ ก็มี ๒ อย่าง คือ ชั่วกับดี ส่วนชั่วดังกล่าวแล้ว เหมือนน้ำเข้าเรือ ส่วนดีเราควรดัดแปลงแก้ไขเอามาใช้ในความดีความชอบ คือว่า ส่วนเล็กน้อยของเราไม่ใช่ของเขาต้องเป็นคนละเอียดไม่ควรเสียอย่าเสีย เก็บเล็กผสมน้อยสะสมไว้ จำนวนมากมาจากไหน ก็มาจากน้อย ที่เห็นแก่เล็กแก่น้อยกลับมาใช้ส่วนตัวเรานี้ ก็กลายเป็นวิชากระเหม็ดกระแหม่ เป็นข้อที่นิยมกัน ส่วนที่ควรเสียจึงยอมเสีย ที่ไม่ควรเสียอย่าเสีย ทรัพย์สมบัติก็จะสมบูรณ์ขึ้น เหมือนเรืออาศัยน้ำไปถึงที่ซึ่งมุ่งหมาย ฯ

เรื่องเมาสุราที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นความเสื่อมเสียมากทีเดียว เมื่อเมามากขึ้น อย่าว่าแต่ขาดตัวหนึ่งในศีล ๕ เลย ถ้าเมาเสียสติแล้ว จะล่วงศีลอีก ๔ ตัวได้

อย่างหนักที่สุดอาจฆ่าพ่อแม่ของตัวได้ ไม่รู้สึกว่าใครเป็นใคร ข้อนี้ควรจะชี้แจงแก่ตัวให้มาก เพราะว่าการเสพสุรานี้ ไม่ใช่เป็นมาแต่แรกเกิด เมื่อเกิดมาเล็ก ๆ ก็ไม่รู้สึกอะไร มาเกิดขึ้นเฉพาะเมื่อรุ่นหนุ่มหรือโตเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ถ้าไม่กินก็ไม่ตาย กลับทำให้สบายมีอายุยืนยาว โรคภัยไม่เบียดเบียน เช่นภิกษุสามเณรไม่ได้เกี่ยวข้อง และไม่เคยมีเรื่องเสียหายใหญ่โตเพราะความเมานี้ มีต่างกรมพระองค์หนึ่งรับสั่งเป็นคติดีว่า คนที่กินเหล้าวิสกี้ ถ้ากินขวดหนึ่งก็ให้เก็บตะปูลงคะแนนไว้ตัวหนึ่ง เมื่อกินอีกขวดหนึ่ง ก็ลงคะแนนไว้อีกตัวหนึ่ง เอาตะปูนั้นเก็บไว้ ๆ พอตะปูครบที่จะต่อโลงได้ ก็พอตายพอดี ท่านทรงรับรองว่าเป็นจริงอย่างนี้ เมื่อเราได้ยินแล้วควรฝึกไม่ให้มีอัธยาศัยไปทางนี้ ที่เรากินก็เท่ากับต่อโลงที่จะใส่ศพของเราเอง จะได้กลัวแล้วไม่ประพฤติ การเสพสุราก็เหมือนเอียงเรือให้น้ำเข้าแคมเรือ ทำให้เรือจมฉะนั้น ฯ

อีกอย่างหนึ่ง ความเกียจคร้านไม่เอาใจใส่กิจการในหน้าที่ นี้ก็เป็นความเสียไม่เป็นความดี ถ้าใครมีมาก ในที่สุดก็ต้องอยู่ในหน้าที่นั้นไม่ได้ จะต้องถูกตำหนิไล่ออกจากหน้าที่ ความเกียจคร้านแล้วนอนเสีย การที่ทำนั้นสบายจริง แต่พอพ้นเวลานั้นไปแล้วความสบายก็หายหมด คงมีแต่ความเสื่อมไม่มีความเจริญ ก็ความเกียจคร้านทำไมทำได้ เราควรจะบังคับใจเอาไว้เกียจคร้านแต่ส่วนที่เป็นโทษ ขี้เกียจไม่ทำ แต่ส่วนข้างดีข้างชอบต้องหมั่นประกอบกระทำรักษาไว้ ต้องชี้ให้เห็นคุณและโทษของความเกียจคร้านนั้น ความเกียจคร้านก็เป็นเหมือนน้ำที่ไหลเข้าในลำเรือ ถ้าปล่อยให้เข้ามาก เรือก็ล่ม ฯ

อีกอย่างหนึ่ง ใจน้อยโกรธง่ายไม่อดทนหนักแน่น และยึดถือถ้อยคำที่เขาเปรียบเทียบเสียดสี เอามาเป็นใหญ่เป็นโต ลุอำนาจแห่งความโกรธจนวิวาททุบตีฆ่าฟันกันถึงชีวิต สมเด็จพระพิชิตมารสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนให้อดทน คือขันติ แปลว่าความอด จะอธิบายโดยโวหารสักหน่อย ขันติมี ๒ อย่าง คือ ขันติอัด ๑ ขันติอด ๑ ขันติอัดนั้นใช้ได้นิดหน่อย เพราะไม่ใช้ปัญญาชี้แจงแก่ใจให้เห็นจริง คือใครเขาว่าอะไร ก็อัดไว้ทนไว้ เขาพูดเสียดสีก็อัดทนไว้ อัดไปไม่ได้นานก็ต้องระเบิดแตกออก เช่นลางคนเมื่อเข้าพรรษาอดสุรา อัดเข้าไว้ ไม่ได้พิจารณาคุณและโทษ พอวันออกพรรษาก็เมาเสียเต็มถนนหนทาง หรือลางคนตั้งใจว่า วันนี้จะไม่โกรธเคืองใคร แม้

เด็กเล็กจะทำจะว่าอะไรก็อัดเข้าไว้ เหลือกำลังอัดเข้าก็ระเบิดออกมาด่าว่าเฆี่ยนตีเอาป่นปี้ทีเดียว อย่างนี้เป็นขันติอัด ขันติอดนั้นต้องใช้ปัญญา คือต้องชี้แจงแก่ตัวให้เห็นคุณและโทษว่า เขาว่าอะไรอย่าเพิ่งโกรธเขา จะปิดกั้นปัญญาเสีย จงตรวจดูตัวของตัวก่อน ถ้าเราทำถูก เขาว่าผิด เราควรจะยินดีว่าเราทำถูกดีแล้ว นั่นเขาว่าผิดต่างหาก เป็นความผิดของเขา ไม่ใช่ความผิดของเรา เมื่อเป็นเช่นนี้จะได้อดความโกรธหรือใจน้อยลงเสีย เพราะคำที่พูดล้วนเป็นส่วนสมมติใช้เป็นภาษาพูดกันเช่นลางคราวเขาเรียกว่านายหรือคุณ ก็ชอบ ลางคราวเขาเรียกเจ้า ก็โกรธ แต่เจ้าพระยาทำไมมีคนชอบ ก็ เจ้า คำเดียวกัน เพราะไปเทียบกับนาย ก็ทำไมไม่เอาไปเทียบกับเจ้าพระยาเล่า เด็กเล็ก ๆ ว่าอะไรเรา ๆ ก็ไม่โกรธ ควรเอาใจที่ไม่โกรธเด็กนั้นมาใช้ในเวลาที่ผู้ใหญ่ว่า อนึ่ง คนบ้าด่าว่าเราทำไมเราไม่โกรธ ก็เพราะนึกว่าเขาเป็นบ้า เวลาคนดีด่าว่าก็ควรนึกว่าเขาเป็นบ้า เช่นนี้เป็นพวกขันติอด คำด่าว่าก็เป็นแต่เพียงสมมติเท่านั้น คนที่ไม่เข้าใจไปยึดถือเอามาก็เกิดโทษ เมื่อเราโกรธขึ้นมา ก็จะทำลายความดีของเรา เช่นนี้ก็ควรชี้แจงแก่จิตใจของตน แล้วมีขันติความอดทนซึ่งเป็นความดี ฝ่ายข้างไม่ดีเหมือนน้ำที่จะเข้าเรือแล้วทำให้เรือเพียบ ถ้าไม่หาที่รั่วจุกยาเสีย ที่สุดเรือก็เต็มน้ำไปไม่ถึงสถานที่ประสงค์ได้จนตลอดวาสนาบารมีของตัว ความชั่วทำให้ป่นปี้เสียหายทั้งนั้น ขอท่านทั้งหลายจงระวังให้มากที่สุด ส่วนข้างความดีความชอบนั้น ไม่ได้ลงโทษเลย มีแต่บำรุงให้ดีให้สูงยิ่งขึ้น ให้ผลตลอดถึงสกุลวงศ์ชาติประเทศ เพราะฉะนั้นจงละความชั่วเสีย จะได้เขยิบฐานะของตนให้เป็นคนสูง ความดีนี้แหละทำให้ลางคนเป็นถึงเจ้าพระยา แต่คนนั้นเดิมทีก็เป็นคนสามัญนั่นเองฯ

แต่ข้อสำคัญคือความชั่วที่กล่าวมาแล้วนั้น คอยระวังให้มากเสียแต่ต้น เมื่อเกิดขึ้นก็ต้องระงับเสียเมื่อยังน้อยทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ถ้าประพฤติได้อย่างว่ามานี้เรือคือร่างกายกับใจก็จะแล่นไปรวดเร็ว ถึงที่ประสงค์คือทรัพย์สมบัติศฤงคารบริวารจะได้ช่วยบ้านเมือง ช่วยประเทศ ช่วยพระมหากษัตริย์ และช่วยพระพุทธศาสนา

ร่างกายนี้ไม่มีสิ่งไรเป็นแก่นสาร จะเอาไปทำอะไรก็ไม่ได้ แต่เราอาศัยร่างกายนี้แล้วทำประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่นได้ ทำประโยชน์แก่สกุลวงศ์บ้านเมืองและประเ-ทศได้ ไม่ให้เสียชาติที่เกิดมา คือเมื่อเราตายไปแล้วยังเป็นประโยชน์อยู่ภายหลังแก่สกุลวงศ์ตลอดจนคนอื่นยืนยาวนาน และเป็นความเกษมสำราญเจริญรุ่งเรืองประเทืองสุขทุกทิพาราตรี ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ฯ

พระพุทธภาษิตนี้ พระองค์ทรงสอนภิกษุให้ปฏิบัติละอาสวกิเลสทั้งหมด ซึ่งปรากฏเกิดขึ้นในกายวาจาใจและความเห็น จะได้ถึงธรรมที่สุด เหมือนยา อุด วิดน้ำออกจากเรือให้หมด จะได้ถึงที่ซึ่งประสงค์ฉะนั้น แต่ที่เทศนามานี้ ลดส่วนลงมาเพื่อให้ท่านทั้งหลายได้รับประโยชน์ตามสมควรแก่หน้าที่ และกำลังความสามารถของตน ๆ ฯ

ในที่สุดนี้ จะกล่าวย้ำหัวข้อในพระพุทธภาษิตนี้ว่า **สิญฺจ ภิกฺขุ อิมํ นาวํ สิตฺตา เต ลหุเมสฺสติ** ดูก่อนภิกษุ ท่านจงวิดเรือลำนี้ เรือลำนี้ท่านวิดแล้วจักถึงเร็ว และต่อไปอีกว่า **เฉตฺวา ราคญฺจ โทสญฺจ ตโต นิพฺพานเมหิสิ** จงตัดราคะและโทสะเสีย ต่อนั้นจักถึงนิพพาน ดับกิเลสและกองทุกข์ได้ขาดจากสันดาน มีเนื้อความพิสดารดังกล่าวมา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ตามเนื้อความที่กล่าวมานี้เป็นส่วนเฉพาะคน แม้สกุลวงศ์บ้านเมือง และประเทศจะเสื่อมลง หรือเจริญขึ้น ก็เป็นตามเค้านี้เหมือนกัน แต่เป็นส่วนกว้างออกไป ฯ

ในที่สุดนี้ ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล พระชนม-สุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้เอกอัครศาสนูปถัมภกพระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทุกคืนวัน ขอประชาชนชาวสยามทุกภูมิชั้น จงสามัคคีกลมเกลียวราบคาบสงบ ประสบพรทั้ง ๔ ทุกทิพาราตรีเทอญ ฯ

ไหว้ ๕ ครั้ง

ของ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวรเถระ

วัดเทพศิรินทราวาส

ในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ไม่ว่าเวลาไรตามแต่เหมาะ ต้องไหว้ให้ได้ ๕ ครั้ง เป็นอย่างน้อย ในคราวเดียวนั้น ถ้ามีดอกไม้ ธูปเทียน ก็บูชา ถ้าไม่มี ก็มือ ๑๐ นิ้ว และปากกับใจ ควรไหว้จนตลอดชีวิต คือครั้งที่ ๑ พึงนั่งกระหย่งเท้าประณมมือว่า นโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ฯ ๓ หน แล้วว่าพระพุทธคุณ คือ อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวาติ ฯ หยุดระลึกถึงพระปัญญาคุณคือทรงรู้ดีรู้ชอบสิ้นเชิง พระบริสุทธิคุณคือทรงละความเศร้าหมองได้หมด พระกรุณาคุณ คือทรงสงสารผู้อื่น และสั่งสอนให้ปฏิบัติตามของพระพุทธเจ้า จนเห็นชัดแล้วกราบลง หน ๑ ฯ ครั้งที่ ๒ ว่า พระธรรมคุณ คือ สะวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหีติ ฯ หยุดระลึกถึงคุณพระธรรมที่รักษาผู้ปฏิบัติตามไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว จนเห็นชัดแล้วกราบลง หน ๑ ฯ ครั้งที่ ๓ ว่า พระสังฆคุณ คือ สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย อัญชะลิกะระณีโย อนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ ฯ หยุดระลึกถึงคุณ คือความปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูก ปฏิบัติชอบ

ของพระอริยสงฆ์ จนเห็นชัด แล้วกราบลง หน ๑ ฯ นั่งพับเพียบประณมมือ ตั้งใจถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ไม่ถือสิ่งอื่นยิ่งกว่าจนตลอดชีวิต ว่าสรณคมน์ คือ พุทธังสะระณัง คัจฉามิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ ทุติยัมปิพุทธังสะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิฯ ตะติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ ครั้งที่ ๔ ระลึกถึงคุณบิดามารดาของตน จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ฯ ครั้งที่ ๕ ระลึกถึงคุณของบรรดาท่านผู้มีอุปการะแก่ตน เช่น พระมหากษัตริย์ และครูบาอาจารย์เป็นต้นไป จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ฯ

ต่อไปนี้ไม่ต้องประณมมือ ตั้งใจพิจารณาเรื่องและร่างกายของตนว่าจะต้องแก่ หนีความแก่ไปไม่พ้น จะต้องเจ็บ หนีความเจ็บไปไม่พ้น จะต้องตาย หนีความตายไปไม่พ้น จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น มีกรรมเป็นของตัว คือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วเป็นอนิจจังไม่เที่ยง ไม่แน่นอน เป็นทุกข์ ลำบากเดือดร้อน เป็นอนัตตาไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของตน ครั้นพิจารณาแล้ว พึงแผ่กุศลทั้งปวง มีการกราบไหว้เป็นต้น อุทิศให้แก่ท่านผู้มีคุณมีมารดาบิดาเป็นต้น ตลอดจนชั้นสูงสุด คือ พระมหากษัตริย์ ทั้งเทพยดามนุษย์และสัตว์ทั้งหลายว่า จงเป็นสุข ๆ อย่ามีเวรมีภัยเบียดเบียนกันและกัน รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด ฯ

การไหว้ ๕ ครั้งนี้ ถ้าวันไหนขาด ให้ไหว้ใช้หนี้ ๕ ครั้งในวันรุ่งขึ้น ถ้านั่งกระหย่งเท้าไม่ได้ ก็นั่งพับเพียบ ถ้าไม่ได้ก็นอนไหว้ เมื่อยกมือไม่ขึ้น ก็ปากกับใจ ถ้าทำได้อย่างนี้เป็นเครื่องพยุงตนให้เป็นคนดี ไม่ให้เป็นคนชั่ว และให้ตั้งอยู่ในที่ดีไม่ให้ตกไปในทางที่ชั่ว ถ้าผู้ใดประพฤติได้เสมอจนตลอดชีวิต ผู้นั้นจะอุ่นใจในตัวของตัวเอง มีความเจริญงอกงามไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้นเสมอทุกคืนทุกวัน คุ้มครองป้องกันภยันตรายปราศจากความเสียหายที่ไม่เหลือวิสัย และตั้งตัวได้ในทางคดีโลกและทางคดีธรรม เต็มภูมิเต็มชั้นของตน ๆ ทุกประการ

วิธีบริหารกายแบบโยคะ

ของ

พระคุณเจ้า ธมฺมวิตกฺโก

(พระยานรรัตนราชมานิต)

วัดเทพศิรินทราวาส

ที่ ๑ นอนยืดตัวเหยียดมือเท้า แลงอมือบิดขี้เกียจข้างละ ๒ หน ฯ

ที่ ๒ นอนแขม่วท้อง ๖ ระยะ เบ่งท้อง ๒ ระยะ รวม ๖ หน ฯ

ที่ ๓ นอนเตะขึ้นข้างละเท้า ข้างละ ๑๐ หน แลรวม ๒ เท้าเตะขึ้นไปเลยลุกขึ้น ๑ หน ฯ

ที่ ๔ นั่งขัดสมาธิบดท้องรอบ ๆ กลับไปกลับมา ๑๐ หน ฯ

ที่ ๕ ยืนกางแขนแบมือบิดตัวไปข้างละหน แลก้มลงแตะปลายเท้าข้างละหน ฯ

ที่ ๖ ยืนชูมือขึ้นอ้า ๆ เต้นเขย่งตัวทีละข้าง ๆ ละ ๒๐ หน (เขย่งเกงกอย)

ที่ ๗ ยืนเอาสองมือจับท้ายทอยก้มศีรษะลงแล้วแหงนดูดาว เอียงคอหมุนกลับไปกลับมา ๗ หน ฯ

โอวาท

ของ

ท่านพระ ธมฺมวิตกฺโก

วัดเทพศิรินทราวาส

๑

"PERSONAL MAGNET"

เรื่องที่มีคนเมตตากรุณา เห็นอกเห็นใจนั้น เป็นเพราะ **คุณความดี** ของตนเอง หลายประการด้วยกัน เป็นต้นว่ามี **วิริยะอุตสาหะ บากบั่น เข้มแข็ง แรงกล้า** และ **จิตใจเมตตากรุณา ไม่เย่อหยิ่งจองหอง** เป็นเหตุให้ผู้ที่แวดล้อมอยู่เกิดความเมตตากรุณา รักใคร่เห็นอกเห็นใจ คิดที่จะช่วยเหลือ

คนซึ่งมี กิริยามารยาทอ่อนโยน สุภาพนิ่มนวล ย่อมเป็นที่เสน่หารักใคร่ของคนที่ได้พบเห็นและพยายามที่จะช่วยเหลือ นี่เป็น Personal Magnet คือเสน่ห์ในตัวของตัวเอง เพราะฉะนั้น จงพยายามรักษาคุณสมบัติดังกล่าวนี้ไว้ จะเป็นเครื่องช่วยตัวเองให้ประสบความสำเร็จสมประสงค์ทุกประการ ทุกกาลเวลาปัจจุบันและอนาคต

๒ เมตตา

อย่ากลัว จงรักษาตัวให้บริสุทธิ์ ไม่มีอะไรทำอันตรายได้

จงจำไว้ว่า ถ้าปรารถนาความเมตตาและความเห็นอกเห็นใจจากผู้อื่น ก็ควรส่งกระแสใจที่ประกอบด้วยความเมตตา และความเห็นอกเห็นใจไปยังท่านเหล่านั้น แล้วก็จะได้รับความเมตตาและความเห็นอกเห็นใจจากท่านเหล่านั้นเช่นเดียวกัน นี่เป็นกฎของจิตตานุภาพ แล้วความสำเร็จทั้งหลายที่ปรารถนา ก็จะบังเกิดแก่ตนสมประสงค์ทุกประการเป็นแน่นอน ไม่ต้องสงสัยเลย

๓ สบายใจ

คำว่า **"ไม่สบายใจ"** อย่าใช้ และอย่าให้มีขึ้นในใจต่อไป "Let it go, and get it out!" ก่อนมันจะเกิด ต้อง Let it go! ปล่อยมันให้ผ่านไป อย่ารับเอาความไม่สบายใจไว้ ถ้าเผลอไปมันแอบเข้ามาอยู่ในใจได้ พอมีสติรู้สึกตัวว่าความไม่สบายใจเข้ามาแอบอยู่ในใจ ต้อง Get it out! ขับมันออกไปทันที อย่าเลี้ยงเอาความไม่สบายใจไว้ในใจ มันจะเคยตัว ทีหลังจะเป็นคนอ่อนแอออดแอด ทำอะไรผิดพลาดนิด ๆ หน่อย ๆ ก็ไม่สบายใจเคยตัว เพราะความไม่สบายใจนี้แหละเป็นศัตรู เป็นมาร ทำให้ใจไม่สบาย ประสาทสมองไม่ปกติ เป็นเหตุให้ร่างกายผิดปกติ พลอยไม่สงบไม่สบายไปด้วย ทำให้สมองทึบไม่ปลอดโปร่ง เป็น habit ความเคยชินที่ไม่ดี เป็นอุปสรรคกีดกั้นขัดขวางสติปัญญาไม่ให้ปลอดโปร่งแจ่มใส ต้องฝึกหัดแก้ไขปรับปรุงจิตใจเสียใหม่ ทั้งก่อนที่จะทำอะไร หรือกำลังกระทำอยู่ และเมื่อเวลากระทำเสร็จแล้วต้องหัดให้จิตใจแช่มชื่นรื่นเริง เกิดปีติปราโมทย์เป็นสุขสบายอยู่เสมอ เป็นเหตุให้เกิดกำลังกาย กำลังใจ Enjoy living มีชีวิตอยู่ด้วยความเบิกบาน สมองจึงจะเบิกบาน จะศึกษาเล่าเรียนก็เข้าใจจำได้ง่าย เหมือนดอกไม้ที่แย้มเบิกบานต้อนรับหยาดน้ำค้าง และอากาศอันบริสุทธิ์ฉะนั้น

๔ สันติสุข

พระพุทธเจ้าสอนว่า "**นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ**" "สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี"

หมายความว่า ความสุขอื่นมี เช่น ความสุขในการดูละคร ดูหนัง ในการเข้าสังคม Social ในการมีคู่รัก คู่ครอง หรือในการมีลาภยศ ได้รับความสุข สรรเสริญ และได้รับความสุขจากสิ่งเหล่านี้ ก็สุขจริง

แต่ว่า สุขเหล่านี้มีทุกข์ซ้อนอยู่ทุกอย่าง ต้องคอยแก้ไขปรับปรุงกันอยู่เสมอ

ไม่เหมือนกับความสุขที่เกิดจากสันติความสงบ ซึ่งเป็นความสุขที่เยือกเย็นและไม่ซ้อนด้วยความทุกข์ และไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงตกแต่งมาก

เป็นความสุขที่ทำได้ง่าย ๆ

เกิดกับกายใจของเรานี่เอง

อยู่ในที่เงียบๆคนเดียว ก็ทำได้ หรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมสังคมก็ทำได้ ถ้าเรารู้จักแยก **ใจ** หาสันติสุข กายนี้ก็เพียงสักแต่ว่าอยู่ในที่ระคนด้วยความยุ่ง สิ่งแวดล้อมเหล่านั้นไม่ยุ่งมาถึง ใจ

แม้เวลาเจ็บหนัก มีทุกขเวทนาปวดร้าวไปทั่วกาย แต่เรารู้จักทำ ใจ ให้เป็นสันติสุขได้ ความเจ็บนั้นก็ไม่สามารถจะทำให้ ใจ เดือดร้อนตามไปด้วย

เมื่อ ใจ สงบแล้ว
กลับจะทำให้กายนั้นสงบ หายทุกขเวทนาได้ด้วย

และประสบสันติสุข ซึ่งไม่มีสุขอื่นยิ่งกว่าสันติสุขนั้น พระพุทธเจ้าสอนให้ฝึกเป็น ๓ ทาง คือ

๑. สอนให้สงบกาย วาจา ด้วย **ศีล** ไม่ทำโทษทุจริตอย่างหยาบที่เกิดทางกาย วาจา เป็นเหตุให้เกิดสันติสุขทางกาย วาจา เป็นประการต้น

๒. สอนให้ฝึกหัดให้เกิดสันติสุขทางใจด้วย **สมาธิ** หัดใจไม่ให้คิดถึงเรื่องความกำหนัด

ความโกรธ

ความโลภ

ความหลง

ความกลัว

ความฟุ้งซ่านรำคาญ

ความลังเลใจ ทำให้ใจไม่เด็ดเดี่ยว ไม่เด็ดขาด เมื่อละสิ่งเหล่านี้ได้ เป็นเหตุให้ใจสงบ เป็นสันติสุขทางจิตใจอีกประการหนึ่ง

๓. ทรงสอนให้ฝึกหัดให้เกิดสันติสุขทางทิฏฐิความเห็นด้วย ปัญญา พิจารณาให้เห็นว่า

สรรพสิ่งทั้งหลายไม่แน่นอน เป็น อนิจจัง ไม่เที่ยงคงทนอยู่ไม่ได้ ต้องเสื่อมสิ้นแปรปรวน ดับไป เรียกว่าเป็น ทุกข์

ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา อ้อนวอน ขอร้อง เร่งรัด ให้เป็นไปตามความประสงค์ ท่านเรียกว่า อนัตตา

เมื่อเรารู้เห็นความเป็นจริงเช่นนี้ จะทำให้จิตใจของเราเข้มแข็ง มั่นคงเด็ดเดี่ยว ไม่หวั่นไหวไปตามเหตุการณ์ทั้งหลาย

เพราะรู้เห็นตามความเป็นจริงด้วย ปัญญา ว่าสิ่งเหล่านั้นมันไม่แน่นอน
มันคงอยู่ไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลง เสื่อมสิ้นดับไป
ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาฝ่าฝืนของเรา
อย่าไปเร่งรัดให้เสียกำลังใจ
คงรักษาใจให้เป็นอิสระมั่นคงอยู่เสมอ
ไม่หวั่นไหวไปตามเหตุการณ์เหล่านั้น
เป็นเหตุให้ใจตั้งอยู่ในสันติสุข

เป็นอิสระ เกิดอำนาจทางจิต Mind Power ที่จะใช้ทำกิจกรณียะ อันเป็นหน้าที่ของตนได้สำเร็จสมประสงค์

"นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี"

It needs a Peaceful Mind to support a Peaceful Body, and it needs a Peaceful Body to support a Peaceful Mind, and it needs Both Peaceful Body and Mind to attain all success that which you wish.

---

๕ ทำอะไรไม่ผิดเลย ก็คือไม่ทำอะไรเลย

"DO NO WRONG IS DO NOTHING"

จงระลึกถึงคติพจน์ ว่า Do no wrong is do nothing !" "ทำอะไรไม่ผิดเลย ก็คือไม่ทำอะไรเลย !"

ความผิดนี้แหละ เป็นครูอยู่อย่างดี ควรจะรู้สึกบุญคุณของตัวเองที่ทำอะไรผิดพลาด และควรสบายใจที่ได้พบกับอาจารย์ผู้วิเศษ คือความผิด จะได้ตรงกับคำว่า "เจ็บแล้วต้องจำ !" ตัวทำเอง ผิดเอง นี้แหละ เป็นอาจารย์ผู้วิเศษ เป็น Good example ตัวอย่างที่ดีเพื่อจะได้จดจำไว้สังวรณ์ระวังไม่ให้ผิดต่อไป แล้วตั้งต้นใหม่ด้วยความไม่เลินเล่อเผลอประมาท อดีตที่ผิดไปแล้วก็ผ่านพ้นล่วงเลยไปแล้ว แต่อาจารย์ผู้วิเศษยังคงอยู่ คอยกระซิบเตือนใจอยู่เสมอทุกขณะ ว่า "ระวัง ! อย่าประมาทนะ ! อย่าให้ผิดพลาดเช่นนั้นอีกนะ !

ผิดหนึ่งพึงจดไว้ ในสมอง
เร่งระวังผิดสอง ภายหน้า
สามผิดเร่งคิดตรอง จงหนัก เพื่อนเอย
ถึงสี่อีกที่ห้า หกซ้ำอภัยไฉน !

จงสังเกตพิจารณาดูให้ดีเถิด จะเห็นได้ว่า นักค้นคว้าวิทยาศาสตร์ทางโลกก็ดี และท่านผู้วิเศษที่เป็นศาสดาจารย์ในทางธรรมทั้งหลายก็ดี ล้วนแต่ผ่านพ้นอุปสรรคความผิดพลาดนับครั้งไม่ถ้วนมาแล้วด้วยกันทุกท่าน

๖ สติสัมปชัญญะ

(ความระลึกได้ และความรู้ตัว)

ที่จะทำอะไรไม่ผิดนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่สติ ถ้ามีสติคุ้มครองกายวาจาใจอยู่ทุกขณะ จะทำอะไรไม่ผิดพลาดเลย ที่ผิดพลาดเพราะขาดสติ คือ เผลอ เหม่อ เลินเล่อ ประมาท ระเริง หลงลืม จึงผิดพลาด จงนึกถึงคติพจน์ว่า "กุมสติต่างโล่ป้อง อาจแกล้วกลางสนาม"

ธรรมดาชีวิตทุกชีวิต ทั้งมนุษย์และสัตว์ตลอดทั้งพืชพันธุ์พฤกษาชาติ เป็นอยู่ได้ด้วยการต่อสู้ ตรงกับคำว่า "Life is fighting" "ชีวิตคือการต่อสู้" เมื่อต่อสู้ไม่ไหวขณะใด ก็ต้องถึงที่สุดแห่งชีวิต คือ death ความตาย เพราะฉะนั้น ยังมีสติอยู่ตราบใด ถึงตายก็ตายแต่กาย เช่นกับชีวิตของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่านมีสติไพบูลย์อยู่ทุกขณะจิต ท่านจึงทำอะไรไม่ผิดและถึงซึ่งอมตธรรม คือธรรมที่ไม่ตาย ตรงกับคำว่า immortal จึงเรียกว่า ปรินิพพาน คือนาม รูป สังขารร่างกายที่เรียกว่าเบญจขันธ์ ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แตกดับไปเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ควรฝึกฝนสติ (ความระลึกรู้ ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด) สัมปชัญญะ (รู้ตัวอยู่ทุกขณะที่กำลังทำอยู่ พูดอยู่ คิดอยู่) เมื่อทำเสร็จแล้ว ก็มีสติตรวจตราพิจารณาดูว่าบกพร่องอย่างไร หรือเรียบร้อยบริบูรณ์ดี ถ้าบกพร่องก็รีบแก้ไขเพื่อให้สมบูรณ์ต่อไป ถ้าเรียบร้อยดีอยู่แล้ว ก็พยายามให้เรียบร้อยดียิ่ง ๆ ขึ้นไปจนถึงที่สุด

---

๗ อานุภาพของไตรสิกขา

คือ

ศีล สมาธิ ปัญญา

ด้วยอานุภาพของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญานี้แล จึงชนะข้าศึก คือ กิเลสอย่างหยาบ อย่างกลางและอย่างละเอียดได้ !

๑. ชนะความหยาบคาย ซึ่งเป็นกิเลสอย่างหยาบที่ล่วงทางกายวาจาได้ ด้วยศีล !

ชนะความยินดียินร้าย หลงรัก หลงชัง ซึ่งเป็นกิเลสอย่างกลางที่เกิดในใจได้ ด้วยสมาธิ

ชนะความเข้าใจ รู้ผิด เห็นผิด จากความเป็นจริงของสังขารซึ่งเป็นกิเลส อย่างละเอียดได้ ด้วยปัญญา !

๒. ผู้ใดศึกษาและปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญานี้ โดยพร้อมมูล บริบูรณ์ สมบูรณ์แล้ว ผู้นั้นจึงเป็นผู้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ เป็นแน่นอน ไม่ต้องสงสัยเลย !

เพราะฉะนั้น จึงควรสนใจ เอาใจใส่ ตั้งใจศึกษาและปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ทุกเมื่อเทอญ

๘ ดอกมะลิ

ดอกมะลิ เป็นดอกไม้ที่ถูกรับรองแล้วว่าเป็นดอกไม้ที่หอมเย็นชื่นใจที่สุด และขาวบริสุทธิ์ที่สุดในบรรดาดอกไม้ทั้งหลาย

ชีวิตของมนุษย์ที่เป็นอยู่ก็เช่นเดียวกับการเล่นละครขอให้เป็นตัวเอกที่มีชื่อเสียงที่สุดเช่นเดียวหรือลักษณะเดียวกับดอกมะลิ อย่าเป็นตัวผู้ร้ายที่เลวที่สุด และให้เห็นว่าดอกมะลินี้จะบานเต็มที่เพียง ๒–๓ วัน ก็จะเหี่ยวเฉาไป

ฉะนั้น ขอให้ทำตัวให้ดีที่สุด เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ให้หอมที่สุดเหมือนดอกมะลิที่เริ่มแย้มบานฉะนั้น

"จงเลือกทำแต่กรรมที่ดี ๆ"

๙ "ทำดีดีกว่าขอพร"

"จงเลือกทำแต่กรรมที่ดี ๆ นะ !"

เตือนให้เตรียมตัวไว้ดำเนินชีวิตต่อไป เป็นคำแทนคำอวยพรอย่างสูงสุด ประกอบด้วยเหตุผล เมื่อทำกรรมดีแล้ว ไม่ให้พรก็ต้องดี เมื่อทำชั่วแล้วจะมาเสกสรรปั้นแต่งอวยพรอย่างไรก็ดีไม่ได้ ทำชั่วเหมือนโยนหินลงน้ำจะต้องจมทันทีไม่มีผู้วิเศษใด ๆ จะมาเสกเป่าอวยพรอ้อนวอนขอร้องให้หินลอยขึ้นมาได้ ทำกรรมชั่วจะต้องล่มจมป่นปี้เสียราศีเกียรติคุณชื่อเสียง เหมือนก้อนหินหนักจมลงไปอยู่กับโคลนใต้น้ำ ทำดีเหมือนน้ำมันเบา เมื่อเทลงน้ำ ย่อมลอยเป็นประกายมันปลาบอยู่เหนือน้ำ

ทำกรรมดีย่อมมีสง่าราศี มีเกียรติคุณชื่อเสียง มีแต่คนเคารพนับถือยกย่องบูชา เฟื่องฟุ้งฟูลอยน้ำ เหมือนน้ำมันลอย ถึงจะมีศัตรูหมู่ร้ายจงใจเกลียดชังมุ่งร้ายอิจฉาริษยาแช่งด่าให้จมก็ไม่สามารถจะเป็นไปได้ กลับจะแพ้เป็นภัยแก่ตัวเอง ขอให้จงตั้งใจกล้าหาญพยายามทำแต่กรรมดี ๆ โดยไม่มีความเกรงกลัวหวั่นไหวต่ออุปสรรคใด ๆ ทั้งสิ้น ผู้ที่มีความเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัย ผู้ที่มีโชคดี ผู้ที่มีความสุขและผู้ที่มีความเจริญประสงค์ใดสำเร็จสมประสงค์ ก็คือผู้ที่ประกอบกรรมทำแต่ความดีอย่างเดียวนั่นเอง

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด นนทชัย ๓๐๘/๑ ถนนพหลโยธิน พระนคร โทร. ๗๒๒๙๖, ๗๐๕๔๘, ๗๘๑๒๘๖

นายเลอชัย เอกะโรหิต ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา เมย. ๑๕